IV
Ж-16773
1939-1-7

(№ 7)

Ж IV 16.773
1939-1-7

№ 1-7

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

Чим більше непевні часи, тим більша потреба життєвої обезпеки. Будучність Вашу і Вашої Рідні забезпечить найкраще поліса життєвої обезпеки

ТОВАРИСТВА ВЗАЇМНИХ ОБЕЗПЕЧЕНЬ НА ЖИТТЯ

„КАРПАТІЯ"

Львів, Ринок ч. 38.
Ч. телєфону 258-43, 258-92.

ПИШІТЬ ЗА ІНФОРМАЦІЯМИ.

Веселі Свята
якщо
печиво й тіста

на маслі
МАСЛОСОЮЗУ

ГОТЕЛЬ
НАРОДНА ГОСТИННИЦЯ
ЛЬВІВ, Костюшки І. (тел. 208-88)

поручає:

соняшні, спокійні, вигідні і чисті кімнати по найнищих цінах. Для П. Т. гостей вінда, лазнички і телєфон. Готель центрально огріваний. — Доїзд з Головного Двірця трамваєм ч. 1. (Перестанок біля готелю). Кімнати в ціні від зл. 3.

БІЖУЧА ЗИМНА І ТЕПЛА ВОДА

Цеитральний Кооперативний Банк
„КРАЄВИЙ СОЮЗ КРЕДИТОВИЙ"
У ЛЬВОВІ, ВУЛ. 3 МАЯ ч. 15.

приймає всякі ощадностеві вклади на догідних умовинах для вкладника та виплачує їх на кожде жадання; фінансує своїми кредитами ціле кооперативне життя та всі господарські почини кооперації.

Для розбудови господарського життя організує значковими ощадностями ФОНД ГОСПОДАРСЬКОЇ РОЗБУДОВИ. Кождий свідомий Українець чи Українка повинен мати вкладкову книжочку значкових дрібних ощадностей.

Зима мені не страшна!

Може сказати кожний, хто постійно СКЛАДАЄ ОЩАДНОСТИ В

ЗЕМЕЛЬНІМ БАНКУ ГІПОТЕЧНІМ
у Львові, Словацького 14.

ФІЛІЯ БАНКУ:
Станиславів, вул. Собіського ч. 11.

ВЕСЕЛИХ І ЩАСЛИВИХ СВЯТ

бажає

всім Союзам, Кооперативам і кооперативним Працівникам

Дирекція, службовики, робітники

„ЦЕНТРОСОЮЗУ"

ХРИСТОС РАЖДАЄТЬСЯ!

Opłata pocztowa uiszczona gotowką

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. Річник

ЧИСЛО 1. СІЧЕНЬ 1939

СТАРШИНИ 18 БРИҐАДИ У. Г. А. ІІ. КОРПУС, ПРОСКУРІВ: 10/8. 1919. Р. ЗФОРМОВАНОЇ З ОКРУЖНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ КОМАНДИ ТЕРНОПІЛЬ.

Від лівої до правої сторони стоять в горі: 1. пор. Василь Шкварок, 2. четар Чорний, 3. пор. Ілля Саламаха, 4. . . . . ., 5. хор. Жила, 6. четар Палівода, 7. хор. Ременюк, 8. четар Роман Стариків, 9. четар Василь Грицишин.

Стоять в середині: 1. . . . . ., 2. чет. Ілько Посмітюх, 3. чет. Дмитро Ладика, 4. пор. Микола Малицький, 5. чет. Володимир Чубатий, 6. чет. Осип Хома, 7. сот. Микола Аліськевич, 8. пор. вет. . . . . ., 9. хор. Музичишин, 10. сот. Лука Налуковий, 11. пор. Михайло Зимак, 12. пор. Леопольд Шерер.

Сидять: 1. сот. Василь Болюх, 2. пор. Антін Дудар, 3. пор. Олекса Олійник, 4. сот. др. Ілько Цьокан, 5. пор. Гриць Славута, 6. сотник Микола Кошак, 7. сот. Іван Стадник, 8. сот. Гриць Куріца.

БІБЛІОТЕКА Гр. кат. Богослов. Академії ООО Л ЬВОВІ

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № Ж 1666

Микола Лебединський

ЗИМА 1919

Я бачу вас широкії поля...
Пливуть кудись шляхами каравани —
За куренем курінь в снігах застряг,
І лід жене з шинель тепло останнє.

Анархія розхрістана лягла...
І ніч... і тиф... і вереск орд ворожих —
І гніву братнього посока зла,
Що з жовчю розлилась по роздорожжях.

І виють в заметах вовки...
Глядять у безвість степову більмами
Страшні, як віхи, кінські кістяки —
І самогон бє з обрізів поганих.

Стоокі челюсті скалить зима,
І твердь в заліззя кремше від морозу —
По стодолах мерці і по домах —
Нема бриґад вчорашніх — лиш обози...

Регочеться червоний хам в степах,
І бє з гармат в останній вал Денікін —
І камяніє мука на хрестах,
Піднявши до орбіт грізних повіки.

Вітри, мов ґрифи, ранками ревуть
І присипають вигаслі гармати —
І могікани з смертю бій ведуть,
Щоб смертю смерть у муках поконати...

І двадцять літ у вічність протекло,
Декади дві містерії страшної —
Вином впилйся Київ і Дніпро —
І Сонця ждуть з кривавого пропою...

Від Видавництва.

Знову один рік за нами. Перейшли ми його з такими самими матеріяльними труднощами, як попередні, однак і з такою самою свідомістю, що кожне нове число Літопису Червоної Калини це ще один промінь більше для вірного освітлення нашого недавнього минулого, що кожне нове число це новий жмут утривалених для майбутніх поколінь відомостей, споминів, записок, з яких теперішні і майбутні історики зможуть до подробиць відтворити пережиті і створені нами великі картини Визвольних Змагань.

Десять таких літ уже за нами. Десять річників від 1929 р. до 1939 р. займають уже поважне місце на полицях наших бібліотек своїми великими оправленими томами. З перспективи цього десятиліття і цих десяти річників наш читач і передплатник може легко бачити, до якої великої, важкої і необхідної у наших обставинах праці причиняється він сам через свою невеличку місячну матеріяльну витрату на передплату нашого журналу. Рівночасно кожний наш читач і передплатник мусить усвідомити собі, що саме на його точній передплаті лежить дальша доля нашого журналу. В одному з чергових чисел подамо рахункове зіставлення, як багато наших передплатників всетаки не виповнює супроти нас своїх зобовязань.

В минулому році наше Видавництво додало своїм точним передплатникам безплатно цінну книжку д-р Володимира Січинського „Чужинці про Україну". В цьому році вийде як безплатний додаток до нашого журналу цікава книжка споминів А. Камінського п. з. „В волинській тихій сторонї". Адміністрація вишле з січневим числом „Літопису Червоної Калини" перший аркуш цієї книжки всім П. Т. Передплатникам. Дальші аркуші зможемо висилати тільки тим Передплатникам, що платитимуть біжучу передплату точно згори та порозуміються з Адміністрацією щодо сплати евентуальних залеглостей.

УПРАВА І РЕДАКЦІЯ.

Наша політично-дипльоматична акція в Південній Америці*

Написав: *П. Карманський.*

Від Диктатури З. У. Н. Р. я виїхав з кінцем лютня 1922 р. до Бразилії з принціпіяльним дорученням перевести там серед нашої кольонії „Позичку Національної Оборони" і з додатковим дорученням старатися, щоб представництво уряду Бразилійської Республики допомогло нам на терені Ліґи Націй, тимпаче, що саме на пленум цієї установи в часі президентури бразилійського амбасадора Ґастона до Куня вплинуло формальне внесення остаточно правно оформити становище наших земель.

Хоча я не мав формального призначення на дипльоматичного представника і тому не зголошував в бразилійському уряді своїх креденціялій, то в мому дипльоматичному пашпорті було зазначене, що я представник уряду З. У. Н. Р. Тимто немало здивувалися бразилійські поліційні урядовці, які в Ріо де Жанейро оглядали мій пашпорт, що я приїхав 3-ою кл. доволі мізерного німецького пароплаву, та що мене не зустрічав представник бразилійського міністерства закордонних справ. Вони і не знали, як поставитися до мене: чи оглянути мій баґаж, чи перепустити мене без ревізії.

Не зупиняючися довше у столиці Бразилії, та зберігаючи строге інкоґніто, хоч би з огляду на те, що до цього приневолювала мене порожня в кишені (мені виасиґнувано на всі кошти дороги з Відня усього 300 долярів), я негайно поїхав до далекої Парани, на наші оселі. І зробив добре, бо на місці я довідався про справжню нашу дипльоматичну „кепенікіяду".

Я довідався, що ще в квітні 1919 р. в оселі Дорізоні відбувся Зїзд 91 представників наших осель в Парані і Санта Катаріна, який заснував „Українську Народню Раду в Бразилії", що поклала собі метою: 1. Збирати пожертви і пересилати їх „Українській Народній Раді в Парижі"(?), 2. звернутися телеґрафічно до Президента Республики Бразилії з проханням „аби цей передав Президентові Бразилійської Делеґації Покоєвої (sic!) в Парижі, щоби цей порозумівся з Укр. Нар. Радою в Парижі та заступився за справедливими бажаннями України", і 3. „поробити потрібні кроки у Бразил. Правительства, щоб Укр. Нар. Рада в Бразилії була узнана як представительство Української Республіки і Українців замешкалих в Бразилії аж до установлення і признання світом независимої і вільної України". Зараз у примітці говорилося, що є плян вислати до Парижа нашу делеґацію з Бразилії і намічено на кандидата Миколу Федюка, колишнього підстаршину австр. жандармерії. А поруч ішла інструкція, як висилати петиції до міністерства для закордонних справ у Ріо де Жанейро, щоб воно визнало У. Н. Раду, репрезентовану М. Федюком.

Про все те можна читати в 1. ч. „України" (з д. 22. V. 1919 р.), яку названий М. Федюк сам писав і літоґрафував.

Ласих на подорож до Парижа в ролі представництва „Української Республіки і Українців замешкалих в Бразилії" було більше, та вся та шумна акція (була навіть пропозиція формувати в Бразилії українських добровольців на війну в Европі і збирати одіж для бідних Галичан) покінчилася тим, що М. Федюк поїхав на авдієнцію до президента Бразилії і передав йому меморіял, за який треба було червонітися, коли мати на увазі його наївність і неграмотність. А тому, що ця подорож коштувала „У. Н. Раду" суму 3.360 мільрейсів, від президента Ради відвернулися всі члени та й вона автоматично вмерла.

Та на цьому не покінчилося.

На пару місяців перед моїм приїздом до Бразилії появився в тодішньому осередку нашої бразилійської кольонії Прудентополіс О. Козій з багатим минулим у ролі дипльомата України**) і зголосився в тамошніх О.О. Василіян як український консуль. Хто призначив його і фінансував його дорогу до Бразилії, про це я не міг ніяк довідатися. Мабуть все пішло самозванно.

Коли я приїхав до Прудентополіс, Козія вже в Парані не було; я тільки чув дивні історії про нього, якими місцева польська преса користувалася, щоб підривати мій авторитет, представити мене в ролі дипльомата-авантюриста. Та це на настрій нашого загалу до мене не мало ніякого впливу.

Поминаючи на боці авантюрничий бік подвигу О. Козія, треба признати, що він таки був на авдієнції у президента Республики, вручив йому якийсь меморіял і навіть столична преса писала про цю авдієнцію, публікуючи між іншим і знимку Козія. Що сталося з тим авантюрничим дипльоматом-самозванцем, і як він опинився знову в Европі, вже тепер у Варшаві, де й опублікував у „Скамандері" свій великий пашквіль на українську державу — ні мені, ні мабуть нікому невідомо.

Очевидно, після такого вступу мені ніяково було зголошуватися офіційно в міністерстві закордонних справ у Ріо де Жанейро. І я безпосередньо після приїзду до Парани почав їздити по наших оселях Парани і Санта Катаріна, де на зборах, на яких населення зустрічало мене як справжнього представника уряду України, я свобідно зясовував загалові наше політичне становище та переводив збірку грошей, яка в Бразилії дала суму до 50.000 мільрейсів.

Аж після подорожей по Бразилії я скликав зїзд делеґатів осель до містечка Дорізону на дні 7—9 липня 1922 р. і дав товчок до заснування всенародньої організації „Український Союз у Бразилії", яка існує досі яко єдине загально-українське громадське тіло. На моє бажання збори вибрали

*) Ця стаття з технічних причин, не увійшла до Календаря-Альманаха „Ч. К." на 1939 р.

**) Див. Emil Koziej: „Z Kijowa do Berlina".

тоді делеґатів до федерального уряду в числі пятьох осіб (зі мною включно) і при кінці липня, після того як я приготовив меморіял, делеґацію прийняв президент Парани др. Афонс Камарґо, від якого делеґація дістала поручені письма до федеральних послів з Парани, що проклали їй дорогу до міністра закорд. справ у Ріо де Жанейро.

Міністер прийняв наш меморіял, обіцяючи передати його президентові; найважніші столичні часописи прийняли копії нашого меморіялу і обіцяли опублікувати його, та все це покінчилося тільки коротенькими часописними згадками, дарма що з нас робили знимки і заповідали широко закордонну акцію. Тут уже хтось подбав про те, щоб наш почин у зародку вбити, і наш меморіял ледви чи добився до кабінету президента Бразилійської Республики.

Після того я ще виїхав до Арґентини з метою перевести збірку грошей для уряду на кількох наших кольоніях у цій республиці, і мушу признати, що в цьому краю, який уже самочинно визнав Українську Республику, мене приймали куди тепліше. Коли я в арґентинському консуляті в С. Павло зголосився по дипльоматичну візу, я не тільки дістав її, але ще і спеціяльне доручення до всіх урядових установ мене, представника Української Республики, приймати з відповідною уважливістю і всюди йти мені на руку. І так справді було: зі мною, починаючи від граничного пункту Пассо дос Ліврес, поводилися всюди дуже культурно і тепло.

Не маючи офіційного мандату щось починати на терені Арґентинської Республики, я обмежився тільки до грошевої збірки, і скоро відїхав.

Коли в січні 1923 р. я приїхав до Відня і склав свій мандат, задумуючи вертатися до Бразилії вже в приватному характері, Уряд Диктатури прохав мене, щоб я задержав надалі урядовий характер і тим разом мені вже виставлено призначення на дійсного представника уряду, що й закомуніковано в міністерстві в Ріо де Жанейро.

Та на жаль, приїхавши до першої пристані в Бразилії, до Баїї, я з часописів довідався про рішення Ради Амбасадорів щодо Галичини, і тим самим моє призначення зробилося ілюзоричним. Я став звичайним еміґрантом у Бразилії і взявся за орґанізаційну роботу на терені нашої бразилійської кольонії.

Маланка на фронті

Написав: *Степан Лисак.*

Морозна ніч на Маланки...

В нічній тиші гримнули стріли...

Наліво від нас чергав скорострїл...

Ворожі стріли падали недалеко в ліс. В лісі гуде, шумить. Буйні корони вікових смерек гомінко кликали: „До зброї, трівога"...

В ярку рух, згасає ватра, стрільці встають... і паде команда: „Сотня гусаком за мною руш". Сірі постаті за командантом підходять вузьким ярком. На краю ліса лягають до старих окопів світової війни. Мягкий сніг у ровах нас гріє, червоні обличчя молодих стрільців жарїють вогнем.

Умовк скорострїл. Рідке пік-пак, падає наліво від нас.

Командант сотні бігає від чети до чети, дає прикази четовим, а сам по батьківськи наказує, напоминає: „Ані стрілу без приказу".

Стрілець Костюк, заграбаний у снігу, тільки очі його з під шолому світять, говорить собі: „Гей чудо, гей, ворог стріляє, аж ліс трясеться, а ми не сміємо. Бігме не видержу"...

„Тихо там" — гукнув четовий. Стрілянина втихає... Глядимо в даль.

Перед нами наче на долоні біліють загони, а за ними рисується немов велика буква „Т" — українське село.

На фронті нас мало. Ведемо війну покищо без лінії, наче партизани. Наш район тягнеться два кільометри, аж до села Вовче. Противник несподівано може прийти на наші зади. Командант сотні стягає одну чету з окопів та її роями скріпляє. Зліва й зправа нас хоронить ліс... Нараз бачимо, як живі точки в білих плащах рухаються по полі, підсуваються, падають у сніг та знову підбігають у напрямі ліса.

Стрілець Костюк нетерпеливо зачинає знову: „Гей чудо, гей, бігме стріляю". — „Петре, мовчи, будеш стріляти", сказав вістун. Ми причаїлись, ждемо. Пять-шість хвилин, здається вічність. Білі постаті зближаються. Кожний з нас прямує на ворога кріс. Нараз команда: „Стріляти"... — Скорострїли й кріси сипнули вогнем. Ворожа розстрільна лягає у сніг. Ще один наказ: „Дві чети вперед бігом руш". Обі чети вмить кинулись на ворога. Противник у паніці втікаючи лишає за собою сліди крови...

Стрілець Костюк був перший. Стріляв та кричав: „Стій"... Один кулеметчик залишив скорострїл на ґренджолах, а сам втікав за своїми. Костюк перший прибіг до санок, а побачивши на них скорострїл аж крикнув із радости: „Гей чудо, гей". Стріли втихли. Вертаємось назад у ліс. У нас обійшлося без ранених. На краю ліса залишили стійкових, а самі йдемо в ярок. Стрілець Костюк, герой, на Маланки — притяг скорострїл. Розложили ватру й посідали біля вогню. Командант сотні глянув на годинник — було пів дванадцятої. „Якраз у цю годину — говорив до нас командант — там, ген у запіллі мільйони українців пращають старий рік. Рік, що нам дав ці Великі Дні.

— Хай *він буде благословенний* — відповіли стрільці. Четар К. підійшов до стрільця Костюка й кріпко стиснув його тверду стрілецьку руку.

Повстанчий рейд Кінної Бриґади от. Шепаровича

Написав: *Лев Шанковський, б. підх. У. Г. А.*

В ч. 9-ому Літопису Ч. К. за 1933 рік, поміщує п. Олесь Бистренко (псевдонім) спомини про одну подію, котрої учасником був також я. Подія сама по собі маловажна і цілком не заслуговує на спеціяльну згадку. От „більшовицькі лабети" і більш нічого. Але завдяки цій події став я учасником повстанчого рейду Кінної Бриґади от. Шепаровича — безумовно світляного періоду історії галицької кінноти. 400 кільометровий похід галицької кінноти в глибокому запіллі ворога, її блискучий прорив через полчища XIV Совітської Армії в спілці з частинами ґен. Омеляновича-Павленка не можуть в ніякому випадку посоромити цього роду зброї українського галицького війська. Та проте, хоч від цих подій минуло вже 18 років, мені не довелось ніде стрічати опису цього подвигу української галицької кінноти. Визначні його учасники живуть ще та про нього чомусь не згадують. Ось нпр., от. Едмунд Шепарович провадив докладний денник, що його частинно використав ґен. Омелянович-Павленко в своїх споминах про Зимовий Похід*). Денника цього ніде не опубліковано. Живе ще нач. штабу І. Кінної Бриґади сотник Заславський, котрий може багато про це все сказати. Живе ще чет. Дереш, відомий літерат. Є кому здобутись не тільки на фахове, але й на літературне оформлення опису чинів І. Кінної Галицької Бриґади. І тому нічого собі більше не бажаю, як своїм нефаховим списом викликати серію споминів учасників цього рейду. Цікавий цей момент наших Визвольних Змагань треба всесторонно висвітлити, не тільки щоби „слава не пропала", але й на науку грядучим поколінням*).

Л. Шанковський, б. підхор. УГА.

*) М. Омелянович-Павленко: Зимовий Похід (6. XII. 1919 — 6. V. 1920), див. За Державність — збірники I—III.

Отаман Едмунд Шепарович.

Невдоволені з большевицьких порядків в ЧУГА старшини І. Кінної Бриґади (тоді 3 червоного укр. галицького кіного полку) в повному порозумінні (підкреслюємо це з натиском) з неменш невдоволеним козацтвом приготовляли повстання проти большевиків. Про це пише от. Шепарович у своєму деннику:

> „В березні 1920 року, коли І-у кінну бриґаду поміщено в с. Кассель (Комарівка) Херсонської ґубернії, як частину ще Червоної Галицької Армії, не занедбувала бриґада ні одної нагоди, щоби мати звязок із усіма протибольшевицькими орґанізаціями і бути приготованою на весну. Приготування до повстання йшло гарячково. З Чорноморського полку**) приїздить до нас один пол-

*) Канцелярія Штабу І. Кінної Бриґади (документи, накази, тощо) зложена була в 1920 році в маєтку п. Івана Шепаровича в Колодіївці б. Станиславова, одначе її сконфісковано польською владою підчас одної ревізії і більше не повернено.

**) Чорноморський полк з бувших вояків Армії У. Н. Р. стояв тоді залогою в м. Тирасполі над Дністром в Херсонській губернії. Сьогодні це місто входить в склад Авт. Молдавської Республіки. Цікаво звідки взявся цей полк в складі совітської армії?

ковник і перебирає від нас відповідні накази, щоб їх далі передати. В той час ми були в звязку з робітниками в Одесі, які були нашими однодумцями й приобіцяли нам поміч у тій хвилі, якщо б ми заняли Одесу. З другого боку мали ми сполучення з Денікінцями, котрі обіцяли нам по занятті Одеси приїхати трьома пароплавами і достарчити амуніції, гармат і інших технічних засобів; звязковим був один старшина з чужоземних армій (французький четар), котрий перебував в Одесі і мав звязки з усіма протибольшевицькими орґанізаціями. Окрім того вислали ми одного до ґен. Павленка, який якраз тоді оперував коло Голти. Повстання, яке ми плянували, мало розтягнутись на цілу Галицьку Армію, яка мала в цей спосіб заняти цілу Херсонщину та Поділля по Буг і залізничий шлях Винниця—Брацлав (Бірзула?) без усякої трудности, бо большевицька армія була ослаблена*)".

Обєктивно треба признати, що повстання після задумів отамана І. Кінної Бриґади мало вигляди на повний успіх. Ситуація в згадуваному районі в першій половині квітня 1920 року представлялась ось так: (1-а схема):

Галицька Армія: Нач. Кмда в Балті, І-ий корпус (2-га Бриґада ЧУГА) в районі Чечельника, ІІ-й корпус (1-ша Бриґада ЧУСС) в районі Бершаді, ІІІ-ий корпус в німецьких кольоніях в районі м. Берґдорф. Багато установ і частин армії поза тим районом, в Одесі, Рибниці, Тульчині, Брацлаві, Гайсині, Винниці, Жмеринці і Барі. Залізничий шлях Одеса—Вапнярка в технічному заряді влади Нач. Команди. Фізичний стан армії кращає. Вояцтво приходить по довшому відпочинку до сил. Придбано відповідні матеріяльні засоби, заосмотрено армію в потрібне взуття, білизну, одежу та ліки. Всі спроби большевиків розкласти армію та викликати недовіря стрілецтва до своїх старшин розбивались об кріпкі національні почування стрільців. Настрій ворожий до большевицького союзника.

Наддніпрянська Армія: в складі 3 дивізій (Запоріжська, Волинська, Київська та Кінна Бриґада — 350 старшин, 3.000 баґнетів, 700 шабель, 114 кулеметів, 14 гармат) находиться з початком квітня в районі Бобринця в півн. Херсонщині. 8 квітня армія переходить в р. Долинська-Пятихатки. 10. квітня ґен. Омелянович-Павленко рішає прискорений марш на Вознесенське і захоплення його й гарматної бази та переправу армії в Забужжа. Армія переходить 125 верст в 4 дні і занимає по впертому бою Вознесенське 16 квітня. Наддніпрянській Армії дісталось там 18 легких і 8 гірських гармат, 2 важкі гармати, 48 кулеметів, 2 міліони рушничих та 32000 гарматних набоїв, 4 ешелони ріжного військового майна і 4 тисячі фір большевицького обозу. Цей бій, як пише полк. Ткачук: „створив невмірущу славу нашому українському козацтву". По занятті Вознесенського армія вертається в Забужжа.

Червона армія: XII і XIV армія на протипольському фронті. XII армія (штаб в Київі, в її склад входять галицькі частини) на Волині і Поліссі, XIV армія на Поділлі (штаб в Одесі). В районі XII армії стояли: 47 дивізія, 7 дивізія, 2 бриґади 17 дивізії кінноти, в районі Житомира 58 дивізія, і кінна бриґада 17 дивізії кінноти, в районі Бердичева 44 дивізія, а потім ще дві бриґади Галичан. В районі XIV армії 45, 60 і 41 дивізії. Разом на підставі польських джерел на фронті стояло 89.000 баґнетів і шабель проти 360 тисячної польської армії (ґен. Стахевич*). З большевицьких сил в наміченому нами районі находяться тільки невеличкі залоги: 1000 люда в Одесі, 700 в Вознесенську, 400 в Тирасполі, стількиж в Єлисаветі і Умані, по 100 в Балті, Ольвіополі, Бобринці і т. д. В випадку повстання галицьких бриґад, ліве крило большевицького фронту було б відкрито і большевики були б примушені уступати.

Умовини повстання були отже дуже сприятливі. Було пляновано здобути цілу полудневу Україну в найслабшім моменті для большевиків, що не мали тоді жадних резерв близько. За допомогою ґен. Павленка можна було спокійно створити фронт проти большевиків на лінії Винниця—Немирів і вздовж Бугу. Допомоги зі сторони населення також можна було сподіватись. Зокрема можна було рахувати на підтримку населення німецьких кольоній в районі розташування ІІІ. гал. корпусу і взагалі в південній Україні. Населення те з національних, релігійних і економічних причин ставилось цілковито вороже до большевицької влади. Зокрема ставилось дуже прихильно до Галицької Армії, котру вважало своєю армією. Про це мають найкращі спомини всі ті Галичани, що кватирували на німецьких кольоніях в південній Україні.

—:—

Не вважаю себе компетентним рішати, чи добре зробило командування І. Кінної Бриґади, що підняло на спілку з Чорноморцями прапор повстання в Тирасполі 6 квітня 1920 року. Можливо, що це з військового погляду несубординація, а то й дизерція цілої частини, можливо, що не один старшина чи стрілець через той факт познайомився ближче з темними льохами Че-КА, а то й концлаґерами. Одначе вільно мені думати, що повстання галицьких частин в далекому запіллі було б в тодішних обставинах раціональніше, як пізніша „зміна вїх" на польському фронті. Думаю, що можна було тоді заняти на спілку з частинами ґен. Омеляновича-Павленка Одесу і створити фронт від півдня з опертям об море — це вікно на широкий світ. Вважаю, що це потягнення на тодішній українській шахівниці мало б куди кращі наслідки для нашої Державности, як пізніший перехід на бік поляків, що довело до загибелі УГА, оцього важливого чинника в наших визвольних змаганнях. Оцей власне перехід, а не повстання Кінної Бриґади дав в результаті Тухолю і Кожухів, кінцеві етапи нашої многострадальної армії. Добуття Одеси було б нас охоронило від знищення, через неї ми отримали б потрібні нам засоби до дальшої боротьби, туди б прибули нам на поміч полонені з Італії, гірська бриґада з Чехії і т. д. А поза цим всім треба би нам ще застановитись над тим, чи справді ко-

*) Див. „За Державність", ІІІ. збірник, стор. 17.

*) Działania III armii na Ukrainie — Warszawa 1935.
Диви ще: Kutrzeba: Wyprawa kijowska — Warszawa 1937.

мандування І. Кінної Бриґади вчинило несубординацію і дезерцію (такий погляд довелось мені зустрічати серед вищих старшин УГА) піднімаючи протибольшевицьке повстання?!

—:—

Бажаючи відповісти обєктивно на це питання, мусимо прослідити коротко розвиток подій в У. Г. А., що попередив повстання І. Кінної Бриґади. Договір з Денікіном, це була тверда конечність для рятунку загибаючої від тифу армії. (Чи „чотирокутник смерти" не був часом вислідом застосування метод бактеріольоґічної війни нашими ворогами?). Та проте провідні чинники нашої армії уможливили частинам ґен. Омеляновича-Павленка перехід через розташування Гал. Армії і взагалі вважали витворене положення тимчасовим. Врешті 24 грудня 1919 року підписано в Винниці умову про нову злуку Наддніпрянської і Галицької Армії (от. Лесняк і чет. Паліїв). Ця умова не була здійснена, але вона *обовязувала!* І хоч Наддніпрянська Армія відійшла далеко в запілля в Зимовий Похід, та проте звязок із Галицькою Армією був встановлений. В березні 1920 року Наддніпрянська Армія наближається знову до району розташування Галицької Армії. Ціль оттого зближення ясна! Сотник Заславський пише в диспозиції повстання: „Ґен. Павленко заняв Голту і наступає на Балту, щоби з нами сполучитися". Так! Наддніпрянська Армія мала право сподіватись, що з її наближенням Галицька Армія підніме жовто-блакитний прапор.

Про цей цікавий період наших визвольних змагань пише ґен. Омелянович-Павленко у своїх споминах:

> „Ми застанавлялися над командою цілого повстання Г. А. Отаман Шепарович не міг бути командантом цілого повстання Г. А. з причин тактичних. На нашу думку найкраще надавався ґен. Кравс, який після донесень нашої контррозвідки тоді сам багато над повстанням думав. Ми віднеслися в цій справі до ґен. Кравса і він радо згодився перебрати команду та сказав, що він в справі повстання вже багато дечого приготував. У нього ми стрінули полковника Красицького, отамана Цімермана і сотника Козака, котрі обговорювали справу повстання і першим завданням уважали за всяку ціну перешкодити через проволікання транспортуванню 3-го Галицького корпусу на фронт, що большевики хотіли до першого березня перевести в діло. Всі ми зібрані у ґенерала Кравса постановили розпочати спільну повстанчу акцію. Ґен. Кравс наказав подати йому докладний плян повстання і прохав не відвідувати його за часто, бо большевики його пильно шпіонують. По повороті від ґен. Кравса, скликали ми (от. Шепарович і сотник Заславський) в Тирасполі головну нараду, на якій були присутні два полковники, один сотник з Чорноморського полку і полковник ґенштабу Галкин. На нараді доручено було полк. Галкину випрацювати плян повстання, через його звязок з українськими залізничниками спинити залізничий рух на шляху Одеса — Винниця. Рівночасно погодились всі з тим, що ґен. Кравс обійме команду повстання Г. А. і полк. Галкин мав йому подати плян повстання 21 березня. Тимчасом полковник Галкин приїхав до нас із пляном аж 23. березня вночі. Плян полковника Галкина прочитано, але він був недостаточний і сотник Заславський ще тої самої ночі виробив новий плян.

Схема ч. 1. Ситуація на Україні з початком квітня 1920 р.

Диспозиція нового пляну:

Дня.... починається повстання, в котрім наказую:

1. Сотник Козак має обсадити жандармерією стацію Затиша о год.... перервати телефонічне і телеґрафічне сполучення і вислати звязкового до 8 і 9 полку в Бірзулі з жаданням одного паротягу і ваґону для своєї жандармерії та чекати на дальші прикази. Дня... год.... має він наладнати телефонічне сполучення на лінії Бірзула — Затиша.

2. Отаман Шльосер перебирає команду 8 і 9 полку, має заняти Бірзулю і Балту, знищити залізницю до Винниці, заняти броневик на стації Бірзула і держати її аж до дальшого наказу. Післати звязкових на Схід до ґен. Павленка і старатись про сполучення телефонічне з ґен. Кравсом. На випадок сильного напору большевиків відступати на Затиша—Роздільна. Повідомити І і ІІ Галицький корпус, що ІІІ корпус робить повстання, занявши район Бірзула, Балта, Роздільна і посувається одною частиною на південь, на Одесу, І і ІІ корпус мають чимдуж прилучитись до повстання і прислати звязкового до ґен. Павленка по дальші накази. І і ІІ корпус мають заняти район Винниця—Вап-

нярка і сполучитись правим крилом з от. Шльосером. І Кінна Бриґада має дня... обсадити з поміччу Чорноморського полку м. Тираспіль, одна частина кінноти враз з першим куренем Чорноморського полку мають відійти до Роздільної і заняти її. Ґен. Кравс і 2 полк вирушать дня... в напрямі Тираспіль, Роздільна, Одеса. В Роздільній прилучиться кінний полк І Кінної Бриґади і піде як авангард в тому самому напрямі. Один сотник Чорноморського полку має відійти дня... год... до Одеси і там приготувати повстання. Артилерія пор. Конюха (в Ґлікталю) має навантажитися і ждати дальших наказів.

Така була більш-менш (на підставі денника от. Шепаровича) диспозиція на перший день повстання. Ґен. Павленко пише в своїх споминах, що плян цей залишився невиконаним з причини виїзду ґен. Кравса до Румунії. Мені одначе відомо, що ґен. Кравс до Румунії не виїздив. В другій половині травня ґен. Кравс, як зрештою й інші вищі старшини У.Г.А. були при бриґаді в повстанні. Дуже цікаво було б знати, чому не виконано цього пляну. В кожному разі І. Кінна Бриґада здерла червоний прапор дня 6 квітня в місці свого постою Касель Тираспільського повіту і на власну руку оголосила повстання. Серед великого одушевлення серед козацтва і населення рушила І. Кінна Бриґада того ж дня на Тираспіль, заняла місто, забрала трохи добичі та по винищенні місцевих комуністів вирушила з Чорноморським полком до осідку штабу III корпусу м. Берґдорф, де пробувано наклонити команду корпусу до повстання. Цікаво було б знати, чи в час заняття Кінною Бриґадою м. Берґдорф, був там ґен. Кравс і який був його погляд на ситуацію? В Берґдорфі розстріляно дуже поганого комісаря жидка Кая, що сильно давався в знаки Галичанам. Пощаджено одначе другого комісаря Галичанина Замору (б. проф. ґімн. з Тернополя). По безуспішних переговорах з командою корпусу І. Кінна Бриґада, засилена численними добровольцями (кінна сотня охорони штабу корпусу злożена з кубанських козаків прилучилась в повному складі до І. Кінної Бриґади, крім цього пристало до неї багато індивідуальних добровольців, як напр. пор. Мараці, італієць з корп. телефонічної сотні і др.) вирушила в напрямі на стацію Затиша, де прапор повстання підняв сотник Козак на чолі Запасного куреня зложеного з решток XIV Бриґади. Під напором двох большевицьких броневиків, що прибули з Бірзулі, сотник Козак мусів уступити із Затиша і сполучитись з надходячою Кінною Бриґадою.

—:—

Як бачимо, вчинок командування І. Кінної Бриґади не був ані несубординацією, ані тим менше дезерцією. Навпаки, можна твердити, що всі ці чинники, котрі орґанізували повстання, а в останній хвилині завернули з шляху до нього, що власне ці чинники поповнили дезерцію з поля бою. Наслідки вагань нам усім відомі. А вже ж нествореннє нового українського фронту на півдні України на весну 1920 року, при цілком до цього сприятливих умовинах годі не вважати ще одною *прогаяною* можливістю наших визвольних змагань. Можливістю, що мститься на нас вже 18 років...

—:—

В момент чину 3-ий червоний український галицький кінний полк, бо така була його тодішня офіційна назва, стояв в Кассель, де переорґанізовувався згідно з большевицькими наказами. III. Гал. Корпус перемінено на 3-тю Бриґаду ЧУГА в складі 2, 8 і 9 піших полків (бувші 2, 8 і 11 бриґади), Запасного куреня (б. XIV бриґади), одного кінного і одного гарматнього полку та окремих технічних і допомічних частин. 3-ий кінний полк мав два кінні дивізіони по дві кінні і одній скорострільній сотні. Разом було в полку 4 кінні і 2 скорострільні сотні. Стан полку з початку квітня а) бойовий около 400 шабель, 12 скорострілів, б) харчевий около 650 люда. Полком командував отаман Едмунд Шепарович, начальником штабу був сотник Заславський, адютантом сотник Руменович, заступником адютанта четар Роман Шепарович. Дивізіонами командували: 1. — от. Єднак і II. — сотник Ярри (Ярий), тепер на еміґрації. Сотнями командували: 1. — чет. П. Дереш, 2. — пор. М Гавриляк (сьогодні на Чехії), 3. — пор. Олександер Трач (недавно траґічно погибший начальник відділу „Маслосоюзу" в Станиславові), 4. — пор. Вайс. Скорострільними сотнями командували: пор. Руменович і чет. Алиськевич(?) Полковим лікарем бут сотник д-р Король (Наддніпрянець), полковим ветеринарем пор. Дереш (старший). По прилученні до І. Кінної Бриґади кінної сотні з Берґдорфу, котра ввійшла в склад бриґади як 5 кінна сотня (ком. сотник Савон), Запасного куреня із Затиша та Чорноморського полку з Тирасполя, розгорнено полк приказом з дня 9. квітня в бриґаду, в складі двох кінних полків (ком. сот. Руменович і сотник Ярри, адютантом бриґади став сотник Кучера) і одного пішого куреня на возах (ком. сотник Карпяк, сьогодні адвокат в Нижанковичах). Приблизний стан бриґади в дні 6. травня, це є в дні закінчення повстання: 90 старшин, 480 шабель, 150 баґнетів і 30 скорострілів на около 1000 люда харчевого стану*) без Чорноморського полку, що мав в складі 300 баґнетів, 8 кулеметів і 100 шабель.

(Далі буде.)

*) Доценко в своїому Зимовому Поході подає стан старшин на 10, стан скорострілів на 6 (стор. 203). Укр. московська війна 1920 року в документах число старшин на 90, але все таки число скорострілів на 6. Числа ці невірні. Тільки в І. Кінній Бриґаді було 12 скорострілів. Ґен. Ом. Павленко подає в своїх споминах (Зимовий Похід) правильне число скорострілів, зменшує одначе число шабель, котрих подає 400.

Журавиця й Перемишль

Пропамятний спомин з жовтня 1918 р.

Написав: *о. Я. Д., б. четар УГА.*

Було це в жовтні памятного 1918 р. Як австр. фенріх повернув я з кінцем жовтня з російської неволі з далекої Астраханської землі до Журавиці біля Перемишля, де в часі війни містилася кадра 9. п. п. По прибуттю до кадри, мусів я негайно написати на кількох аркушах паперу „звіт", в якому мусів кождий старшина, що вертався з неволі, описати точно ті всі обставини, що були причиною його зловлення через ворожі війська. А саме про перебіг бою, про свідків, які бачили, що даний старшина не піддався самовільно — але змушений конечністю зложив зброю, про побут в неволі і т. п. Звіт, а радше протокол, предложив я так зв. „Rechtfertigungskommission", яка фунґувала при кадрі, складалася з кількох вищих старшин і відбувала свої засідання, суди тоді, коли повернув якийсь старшина з неволі. На 2 дні перед розпадом Австрії покликала і мене згадана „оправдуюча комісія" на свій суд. Там я ще раз повторив те саме, що написав був у звіті, відповів на кілька запитів „грізної" комісії і по короткій тайній нараді оголошено, що я є „оправданий". Таке оправдання привертало старшині всі його права, а що більше, старшина одержував довгу відпустку до дому — більшу суму грошей як доповнення його платні (ґажі) за час побуту в неволі і старшина мав вже право користати з того старшинського степеня, який одержав автоматично підчас побуту в неволі. І я також пересидів півторарічну неволю як фенріх, — а був уже від 1. II. 1917. р. іменований „ляйтнантом". Негайно по згаданій вище комісії, команда кадри призначила мене інспекційним старшиною на 24. години. Я відібрав службу від попереднього старшини, якогось ляйтнанта німця і закватирувався на головній варті біля входової брами до казарм. Розуміється провірив найперше арешти — де сиділо около 20 вояків — переважно зловлені дезертири і жиди-маркеранти, які і при кадрі вели свій торговельний промисл і за те попали за крати.

Вояки, які становили варту під моєю командою, складались переважно з українців. Вечором після провірки казарм і бараків, явився у мене на головній варті покійний вже хор. Галій і заявив мені в найбільшому секреті, що над раном приступаємо до дуже важного і відповідального діла. А саме: Австрія розпадається, ми українці мусимо заняти цілий журавицький ґарнізон і при його помочі здобути і обсадити близький Перемишль. Подавши мені коротенькі вказівки, хор. Галій попращав мене і відійшов. Дрож пройшла по мому тілі і забилось важко моє серце. Я повернувши перед кількома днями з російської неволі — де продовж півтора року пережив всі страхіття російської і большевицької революції, не був втаємничений в те, що в найближчому часі мало на нашій галицькій землі доконатись. Тимчасом, як я пізніше довідався, в одній із старшинських кімнат всю ніч ішли тайні наради старшин українців. На жаль, як опісля виявилось, за мало було нас старшин українців, а що більше не було такого, котрий би таку важну і рішальну хвилю поставив на „вістрю меча". Не було, на жаль, рішучої, не підпадаючої під шкідливі впливи, людини. Кромі мене, із старшин українців при кадрі 9 п. п. на той час були пок. поручник М. Федюшка — письменник, пок. поручник М. Бобанич, пок. хор. Галій і пор. Л. Бурнадз. Більше старшин мабудь не було. За те підстаршин і вояцтва мали ми при кадрі около 600 люда, озброєних і заосмотрених в машинові кріси, яких могло бути кільканацять. Отже було з ким починати — як на ті часи таки „добру войну". Та інакше склалось. Перебувши всю ніч на безсонню — втаємничив я в цю справу кількох підстаршин із моєї головної варти — розуміється українців і о 6. годині рано по відтрубленні „вставати" почалась наша акція. Насамперед інтерновано і відсепаровано в осібній кімнаті вояків з гол. варти не-українців. За хвилину зявився великий український прапор і замаяв на даху вартівні. Між касарнями і бараками почався муравлиний рух. То наші старшини з свідомішими підстаршинами і вояками відсепаровували не-українців і приміщували їх під вартою в окремих салях. Також старшин не-українців зібрано усіх у старшинській менажі і поставлено біля них варту. Було між ними багато поляків — вищих старшин, яких ця подія заскочила цілком ненадійно і які через те були дуже огірчені і озлоблені, бо як опісля ми довідались — поляки разом з тодішним перемиським військовим комендантом ґен. Пухальським приготовлялись до такого самого чину, що й ми. Одначе ми їх випередили, хоч вони мали більше старшин — кілька навіть штабових і поважне число вояків поляків. З них підполковник Гавзер — поляк підчас нашої дводенної акції всіми силами старався ріжними промовами (знав добре укр. мову) здеорієнтувати нашу залогу і варту біля інтернованих старшин.

Вся справа була на дуже добрій дорозі. Вся залога Журавиці стояла заприсяжена на вірність з жовто-блакитними стяжками на поготівлі з крісами в кізлах і скорострілами на т. зв. „гофі". Падав весь час дощ. Ми ожидали дальших приказів від Укр. Нац. Ради з Перемишля. Було в пляні того дня обсадити Перемишль, який від Журавиці був ледви на 5 км. віддалений. Чиж було щось лекшого, як піти з 6. сотним відділом до Перемишля — заняти місто — висадити у воздух і обсадити залізничий міст і інші переходи на Сяні? Вправді були там стаціоновані кадри, що складались з поляків і мадярів — одначе вони напевно, заскочені фактами, не були би мали часу і змоги зорієнтуватись і ставити опір нашій поважній силі. Перемиська Нац. Рада розпоряджала також поважною скількістю вояків українців. Лише Укр. Нац. Рада переворот в самому Перемишлі з невідомих причин відложила — хоч курієри, які держали звязок з Журавицею, впевняли, що робимо це діло разом одного дня і одної го-

дини 30. X. 1918 р. Після сумної невдачі ходили слухи, що ґен. Пухальскі, знаючи, на що заноситься, впевняв деяких членів Укр. Нац. Ради, що Австрія лишається дальше, що поляки з українцями справу самоозначення вирішать способом мирним, при „зеленому столику".

Комендантом нашої бойової зукраїнізованої частини (в Журавиці), сильного куреня, став четар Федюшка, великий патріот і ідеаліст а заразом і слухняний вояк, що показалось кепським, бо занадто давав послух тим, кого не треба було слухати. Після нашого заняття журавицької кадри, знищено телєфонічні получення, обставлено стійками ціле село, а також обсаджено залізничу стацію і провірювано всі переїзджаючі залізничі поїзди. Около полудня першого дня перевороту явився в нас курієр з Перемишля (старшина) і заявив, що Укр. Нац. Рада з переворотом у Перемишлі здержалась і при цьому не дав нам жадних інформацій, що до дальшого ділання. По полудні під Журавицею зявився мадярський курінь війська, висланий ґен. Пухальським з Перемишля. Між нашою залогою повстала констернація і запанувала непевність. Одначе всі остали на поготівлі „на гофі", перемоклі до нитки цілоденним дощем. Наш „штаб" маючи такі недоладні директиви і накази з Перемишля, попав також у зневіру. Невідомо було, що почати дальше. Ніч на 30. X. перебули ми в строгому поготівлі. Мадяри, які розтаборились були на полях під Журавицею, нас не зачіпали. Вирішено було, що на другий день наш революційний комендант чет. Федюшка має враз з комендантом кадри підполк. Мерком — дуже чесним німцем, поїхати до Перемишля по інструкції до т. зв. Мілітеркмдо як і до Укр. Нац. Ради. І поїхав чет. Федюшка з „інтернованим" Мерком добувати „язика". Вернули пополудні. І не самі. Привезли з собою з Перемишля якогось пана, назвисько якого трохи собі пригадую — одначе з певних причин не виявляю — досить, що той пан як відповідальна особа з Укр. Нац. Ради, відбув з чет. Федюшкою і підполк. Мерком в канцелярії кадри якусь нараду. Згаданий пан після наради відїхав військовою бричкою, а чет. Федюшка дав приказ на збірку всіх старшин і вояків. Тут проголошено соромний маніфест: Австрія остається дальше Австрією — жадного перевороту в державі нема і не буде. Те, що сталося в Журавиці, нехай піде в непамять. Всьо вертає на свої місця і виповняє свої обовязки, як до перевороту. Хай живе Австрія!

Запанувала гробова тиша. Сам Федюшка побілів, мов полотно, замнявся і прослезився, а за ним цілий зукраїнізований наш курінь опустив сумно свої голови. Все вернуло невдоволене в найвищій ступені до своїх занять. Триюмфували з такого висліду справи поляки, а головно підполк. Гавзер, який негайно зібрав поляків і ніччу робив з ними своє діло

Я як автор цих стрічок, кромі духової депресії після неудачного перевороту зазнав щей чимало страху з тої причини, що, як командат головної варти і інспекційний ґарнізоновий старшина — „перший збунтувався проти Австрії", а що найважніше, що першим моїм кроком, що сповіщав ‚свободу" було випущення з ґарнізонових арештів всіх арештантів, котрі в мить розбіглись, хто зна куди. А що ц. к. „маніфест" голосив, що Австрія остається дальше і що все має вертати на свої місця, я був змушений бігати по всіх касарнях і закутинах і вишукувати вязнів, щоб вертали назад туди, звідки я їх освободив попереднього дня. Треба ж було їх передати наступному ґарнізоновому старшині після спису в службовій книзі — яка також була пропала. Але щож, ледви одну третину вязнів упросив я, щоб повернули за крати. Решта, мудріших зникла, як камфора.

Тут починається наша кінцева траґедія. Перемиські поляки, бачучи, що з Журавицею дали собі таку легоньку раду, в ночі заняли своїми слабенькими відділами зложеними переважно з учеників і учениць місто — обсадили уряди і Сян і таким способом поставили нас перед доконаним фактом. А рівночасно тої самої ночі старшини поляки в Журавиці ходять по касарнях — будять наших заспаних вояків і кричуть, втікайте чим скоріш до дому — вже по войні — Австрії вже нема. І наш нерозважний чоловічок слухає, пакує свої манатки — що більше, кидає кріси — розбиває кадрові маґазини — впивається вином — грабує військові склади і з тим добром втікає полями до Перемишля з думкою, що жінці та дітям привезуть гарні дарунки. А ми старшини — просимо-благаємо наше вояцтво, щоб опамятало, скликаємо на збірку — грозимо та просимо, що прогавлюють історичну годину. Не помагає нічого, бо довіряють більше другим старшинам, які розбурхану масу ще заохочують — знаючи, що розграбоване майно і так перейде в їхні руки, — бо в Перемишлі на мостах зорґанізовані польські відділи все те відберуть. І так дійсно сталося. Все військове майно з Журавиці опинилось завдяки таки нашим — у Перемишлі, а наші тішились, що бодай в „порожні" на дахах залізниці вертають до дому.

Цікаво булоб почути, як би хтось із живучих членів Укр. Нац. Ради з Перемишля міг дати вияснення і оправдання за ті події. Хто тут винен — і чому так сталось, що змарнувалась в 1918 р. така вартісна боєва одиниця як Журавиця. Були описані спомини з тих жалюгідних часів перемиських, я читав їх перед 3 літами в Літ. Ч. Калини, одначе там не було поданих фактів згідних з правдою і взагалі про ті перші хвилини боєвої Перемищини написано було дуже поверховно і неясно, згадуючи про Журавицький ґарнізон мінімально. Видно Шан. дописувач або не знав перебігу подій тих часів, або нарочно замовчав про Журавицю.

Санітарний поїзд ч. III.

СПОМИН

Написав: *Мгр. В. Кривокульський.*

Сан. чет. Володимир Кривокульський. Сан. склад УГА.

Був чудовий погідний зимовий день місяця січня 1919 р., день, в якому частини Галицької Армії розташовані в містечку Гнівані Винницької округи дістали приказ залишити містечко під натиском большевицької армії. Між тими, що мали відїхати, знайшлася і лічниця XI. Бриґади УГА., що містилась в невеличкому будинку великого гніванського „Сахарного Завода" побіч лічниці III. Корпусу УГА, в якій начальним лікарем був пор. лікар др. Шипайло. Обі лічниці були переповнені хорими на сипний тиф старшинами і стрільцями і саме в той час знайшовся я у лічниці XI. Бриґади як виздоровець після сипного тифу, куди як імуна приділено мене до повнення служби в характері санітарного старшини. Із лічницею прийшлось мені переживати час відвороту наших частин, як всі казали, в напрямі до Одеси.

Був саме Свят-Вечір після латинського обряду, як наша лічниця дістала приказ усіх своїх хорих передати до корпусної лічниці, що мала остати на місці, та виїхати з Гніваня. Було страшне зимно, сильний мороз та ще сильніший вітер. Робимо останні приготовання до виїзду, вантажимо підводи майном лічниці, яке вдалось нам за недовгий час її істнування надбати звертаючи головну увагу на ліки, санітарний матеріял та на харчі. На дальших підводах уміщуємо ще нецілком здорових наших санітарів, які як виздоровці ніяк не хотіли остати у корпусній лічниці.

Заки ми виїхали, прийшлось нам похоронити одного стрільця підстаршину із Вишколу XI. Бриґади, який саме того дня помер на сипний тиф.

Похоронили його в ночі у гайку біля лічниці, зняли шапки, відмовили молитви та відійшли оставляючи нову свіжу могилу.

Була год. 12 в ночі, як кожний з нас окутавшись в що міг, вирушив в далеку дорогу. А було прокляте зимно — мороз був великий.

Їдемо й їдемо пішки а по дорозі наша валка збільшалась, бо инші частини, які на приказ також вирушили в напрямі на Одесу, зустрілись з нами то і відрадніше було, як ми тоді казали іти „вперед".

Цілими днями а то і ночами ми в дорозі, перетомлені та виснажені маршом. І не знали б, що Різдво Христове, колиб не те, що увійшли ми вечером у село та почули, як люди „Рождество Твоє Христе Боже" співають по хатах та взаїмно собі бажають. А ми мандруємо тай нікому нам пожелати, далеко від рідних Різдво Христове на возах зустрічаємо, та думкою линемо у край рідний, у рідні села під дорогі усім нам стріхи, щоб хоч думкою у то рокове свято бути разом з рідними.

Настала відлига. Ідемо дальше а чорнозем пільних доріжок неначе оловом тяжить на чоботах. Виснажені недугою та холодом поволи пересуваємось здається щораз ближче цілі, якої сами ми не знали.

Село знову а в ньому очікуваний відпочинок. Довідались, що називається Слобідка — більше село, а в ньому тої самої назви узлова залізнична стація. Туди ідемо „язика" засягнути, що дальше робити, куди іти. На велику нашу радість знаходимо на стації нашу етапну команду, а начальником її був отаман Сень Ґорук. Була тут і команда „добровольческих" частин, які були правдивими панами ситуації. На двірці не-абиякий рух, бо повний він і наших стрільців здебільша ще хорих і „добровольческих" салдатів та старшин, бо одні і другі відступали разом перед спільним ворогом-большевиками.

Отаман С. Ґорук довідавшись, що ми санітарна частина, дає приказ задержатись на стації Слобідка, а ми його приказ приймаємо з непогамованою радістю. Вертаємо до своїх і внедовзі заїздимо цілою валкою на подвіря забудування, що містилось яких 200 кроків від самої стації. Так після майже двотижневої дороги опинились ми у теплій хаті.

Другого дня нашого побуту от. С. Ґорук дає нам приказ зформувати провізоричний санітарний поїзд, якого завданням булоб збирати по стаціях недужих на тиф старшин і стрільців та відвозити до Одеси. Зачалось формування санітарного поїзду, яке тревало около двох тижнів, бо на самому двірці не було ні вільного паровоза ні ваґонів, бо всі були заняті транспортом частин в одну чи другу сторону. Шукаючи ваґонів одного дня таки вдалось нам випросити два т. зв. „класні" ваґони, які таки ми самі намучившись досить перекотили на бічний тор і вони стали завязком нашого санітарного поїзду. Вже мали ми де мешкати та зложити наше санітарне майно і харчі, які нам ще залишились. А що наша лічниця була складовою частиною III. Корпусу, тож на тих двох ваґонах з неабиякою урочистістю виписали ми крейдою

„Сан-Поїзд ч. 3".

Був це для нас незвичайно святочний день. До наших двох ваґонів, на яких виднів напис „Сан-Поїзд ч. 3", вже так би сказати дальші ваґони долучувались самі. А були вони повні хорих на сипний тиф, які у ваґонах лежали на долівці вистеленій трохи соломою. Ваґони ті кожда частина, що переїзджала через стацію Слобідка, сама долучувала до нашого поїзду найчастіше в ночі, вдоволена, що може визбутись тих, яким не могла дати помочі, якої вони так дуже потребували. І так протягом не цілого тижня мали ми вже 36 ваґонів кождий з написом „Сан-Поїзд ч. 3" разом з 260 хорими на тиф, яким по нашим силам старались ми облегчити тяжкі просто невиносимі терпіння.

Санітарний персонал нашого поїзду складався з 4 медиків, в тому з одного коменданта поїзду, одного старшого сан-десятника, з харчевого старшини і 4 сестер милосердя галичанок. Працювати у так примітивно уладженому поїзді — самі звичайні ваґони в нутрі зі соломою — приходилось серед невідрадних обставин, бо хорих було дуже багато а санітарного персоналу і санітарного матеріялу було за мало. Та хоч як тяжко було, все-таки цілий персонал укладався так, що як не цілковито то хоч частинно облегчували ми ті тяжкі хвилини недуги нашим товаришам недолі, яких зломила тяжка недуга.

Треба було подумати над тим, в який спосіб відпровадити наших хорих до лічниці та тим самим виконати якслід завдання нашого Сан-поїзду. Та паровоза ніяк не могли ми допроситись в команді стації Слобідка, де дійсним комендантом був „капітан" Денікінець. Два тижні треба було нам ходити і просити, заки приобіцяли нам дати паровіз до нашого сан-поїзду. І справді по двох тижнях, одної ночі дали нам паровіз і ми остаточно виїхали із Слобідки до лічниці в Одесі. В дорозі задержався наш поїзд на стації Веселий Кут, де саме у ваґонах стояли харчеві склади Галицької Армії, які приневолені були розвантажити з ваґонів на підводи, щоби мати змогу бути ближче своїх частин. Перший раз від часу, як виїхали ми з Гніваня, довелось нам „зафасувати" харчі і то у більшій скількости, а саме муку, цукор, сіль та матерію на половину паперову, призначену на одностроі для стрільців та на накривала для хорих. Після 24 годинного задержання на тій для нас щасливій стації виїхали ми у дальшу дорогу до Одеси. Була год. 10 в ночі, як наш поїзд задержавсь в полі. Довідались ми, що стоїмо перед Одесою та ждемо на вільний вїзд.

Ждучи, ми поснули. Коли пробудились, наш поїзд дальше стояв, а крізь вікна нашого клясного ваґону не можна було нічого побачити. Були замерзлі та засипані снігом. Виходимо на „платформу" ваґону і яке було наше здивування, коли побачили ми, що стоїмо на великій стації, як ми довідались, стація звалась „Одеса-Порт". Сама стація положена над самим Чорним морем, яке тої зими було далеко вглиб моря замерзле, бо зима 1919 року була така строга, якої старі „одесити" не тямили.

Дводенний побут у Одесі видався нам дуже коротким. Передали наших хорих до лічниці, ваґони привели до ладу і знову в дорогу. Тим разом наша „маршрута" була Одеса — Жмеринка. На всіх більших стаціях, де ми задержувались, старалися ми наші звичайні ваґони т. зв. „тєплушки" підміняти за „клясні" більше вигідні для хорих і для сан-персоналу.

І справді після дворазової поїздки нашого поїзду з Одеси до Жмеринки удалось нам так переобразити наш Сан-Поїзд, що із 46 ваґонів-тєплушок осталось нам 6, а 30 ваґонів виміняли ми на 14 клясних ваґонів, в яких хорі лежали на лавках вистелених соломою та коцами чи плащами таки

БУВШІ СТАРШИНИ УГА, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ В Р. 1938 на ТЕРЕНІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ.

І. ряд з ліва до права:
1. Сірант Іван, поручник II. Корп.; 2. Антоняк Микола, поручник XIV. Бриґ. II. Корп.; 3. Лень Іван, поручник X. Бр.; 4. Дяк'в Павло, сотник УНР.; 5. Болюх Василь, сотник, оп. штаб II. Корп.; 6. д-р Гірняк Никифор, отаман, Н. К. Г. А.; 7. д-р Ярема Яким, сотник артилєрії, Гірська Бриґада; 8. д-р Олійник Олекса, поручник XVIII. Бриґ., II. Корп.; 9. Клим Григорій, сотник Держ. Сторожі УНР.

II. ряд:
1. Панкевич Михайло, четар IV. Бриґ. II. Корп.; 2. Хома Осип, поруч. Етапна К-да; 3. д-р Лисий Володимир, Н. К. Г. А.; 4. Цегельський Роман, поручник XIV. Бриґади II. Корпусу; 5. Бріль Степан, четар, VII. Бриґ. II. Корп.; 6. мгр. Гринкевич Осип, поручник, V. Бриґади II. Корп.; 7. інж. Когут Ілля, четар, зал.-дор. ґрупа, III. Корп.; 8. Никифорук Микола, четар, II. Колом. Бриґада III. Корп.; 9. Тофан Микола, поручник, VII. Львівська Бриґ. II. Корп.; 10. Павлишин Осип, четар, І. курінь І-го Подільського полка ім. С. Петлюри І-ий Корпус. **III. ряд:** 1. проф. Брикович Ілярion, четар, пресова квартира Н. К. Г. А.; 2. д-р Кривий Микола, четар, XIII. Бриґ. ґрупа от. Дудинського; 3. Оленюк Віктор, четар, XIII. Бр. ґрупа от. Дудинського; 4. інж. Марків Омелян, хорунжий, II. Бриґ.; 5. Метельський Антін, четар, обоз. І. Корп.; 6. інж. Олексюк Іван, четар, VIII. Самбірської Бриґади III. Корп.; 7. проф. Гайда Пилип, поручник, І. Корп.; 8. д-р Ладика Дмитро, четар, XVIII. Бриґ. II. Корп.; 9. д-р Чумак Степан, четар-суддя О. К. У. Г. А.; 10. Посмітюх Ілля, четар, XVIII. Бриґади, II. Корп. **IV. ряд:** 1. Чубатий Володимир Петро, сотник, Корпус С. С.; 2. Кордибан Василь, четар, VIII. Бриґада III. Корпус; 3. Чубатий Володимир, хорунжий, II. Корпус; 4. Семчишин Василь, четар УСС, II. Корп.; 5. Кордуба Михайло, четар, II. Бриґ. II. Корпус; 6. Заворотюк Василь, хорунжий, Розчисловий Відділ Н. К. У. Г. А.; 7. Майка Андрій, поручник харч. від. НКУГА.

Б. СТАРШИНИ ОКРУЖНОЇ КОМАНДИ У. Г. А. ТЕРНОПІЛЬ І ЇЇ ПІДВІДДІЛІВ.

І. ряд з ліва до права: 1. Сірант Іван, поручник; 2. проф. Хома Осип, поручник; 3. Болюх Василь, сотник; 4. д-р Гірняк Никифор, отаман, Кмд О. К.; 5. д-р Олійник Олекса, поручник, адютант О. К.; 6. Посмітюх Ілля, четар; 7. Лень Іван, поручник, Кмд І. куріння І. Под. п. ім. С. Петлюри.

ІІ. ряд: 1. Антоняк Микола, поручник; 2. Цегельський Роман, поручник, Кмд. Сторожевої Сотні; 3. Павлишин Осип, четар, Кмд 2 сотні І. кур. І. Под. полку ім. С. Петлюри; 4. д-р Ладика Дмитро, четар, Кмд обозу О. В. К.; 5. Чубатий Володимир, хорунжий; 6. д-р Кривий Микола, четар; 7. Метельський Антін, Кмд. Охоронної Сотні зал. двірця.

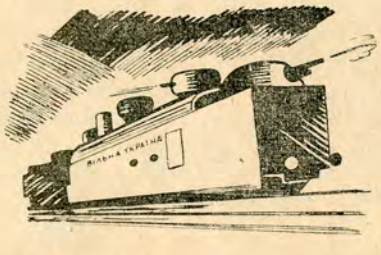
ІІІ. ряд: 1. д-р Лисий Володимир, четар; 2. Кордибан Василь, четар; 3. д-р Чумак Степан, четар-суддя при О. В. К. У. Г. А; 4. Майка Андрій, поручник, харчевий склад О. В. К. У. Г. А.

самих хорих. У ваґонах тих були також печі одна або і дві, залежно від величини ваґону. Так зорґанізований з безпримірно великим вкладом праці сан-поїзд виконував свою працю на відтинку Одеса — Роздільна — Бірзуля — Жмеринка і назад.

Невідрадний був час, в якому повстав і працював наш Сан-Поїзд ч. 3. Був це час, в якому останки нашої Армії були в союзі з Добр-Армією, а потім з большевиками, щоби в той спосіб ратувати тих, що ще остали живими.

Хоч наші нові союзники не так дуже радо зносили наш Сан-Поїзд, все таки дали нам вільну руку мабуть лиш тому, щоби ми визбирали усіх хорих на сипний тиф наших і їх стрільців. Та все-таки недовго „товариші" дозволили нам працювати. Не довіряли нам уважаючи за „мазепинців-петлюрівців та контрреволюціонерів". І коли наш Сан-поїзд вертав із своєї чи не 8 поїздки до Одеси, вже в дорозі на стації Роздільна хотіли нас галичан „товариші зняти з поїзду" та тільки завдяки енерґійній інтервенції нашого „ніби-воєнкома" удалось нам остати на поїзді та доїхати до Одеси. Наш „ніби-воєнком" заручив „своєй галавой что галічані нічево не зделають". Так ми доїхали до Одеси. В Одесі довго не довелось нам проживати у нашому дорогому нам усім Сан-поїзді. Зачали нас відвідувати ніби якісь контролі майже кождого дня, аж вкінці подали нам до відома, що Сан-поїзд розвязують, а весь сан-персонал та сан-майно переходить до лічниці в Одесі. Однак зазначили, що відносно санітарних старшин рішення подадуть до відома чергового дня. З тим і відійшли. А в ночі коло год. 11. прийшов до нащого сан-поїзду один із членів контролі та заявив, що харчевого старшину та аптикаря сан-поїзду другого дня рано мають арештувати. Богато часу до рана не залишалося. Після його відходу харчевий і аптикар зібрали все своє майно у наплечники, взяли трохи цукру на життя, розпращались з усіма та удались до знайомого залізничника, у якого таки в Одесі недалеко нашого сан-поїзду переховувались цілих 2 тижні. Булиб сиділи і довше у нашого залізничника, колиб не т. зв. „красний терор", який „во всю" запанував у місті Одесі. Робилось що раз більше і більше гарячо і треба було подумати, як найскоріше, в якийсь спосіб видістатись за межі міста Одеси, щоб знову підшукати якогось захисту між добрими людьми широких степів Одеської ґубернії.

Ось Вам, дорогі читачі, коротка історія повстання та праці Сан-Поїзду ч. 3.

Осип Мошура

ЗНИМКА КОМБАТАНТІВ

Звичайна, здавалося б, світлина:
в селянських свитах, в піджаках
гурток людей. Вдивись хвилину —
і стане ясно у думках.

Не злагіднить вже стрій „цивілів"
отих вояцьких гострих рис
і не згасить завзяття й віри
в очах, блискучих, як колись!

Бо правду каже всім глибоку
зі знимки кожний комбатант:
Кохаєм над вигоду й спокій
свій почесний військовий стан!

Два Свят-Вечорі

Подав: *Іван Зелик*, б. старшина УГА.

Майже сорок прожив їх. Ті безтурботні, діточі, повні надміру радости, щастя, опромінені теплом і любовю Незабутньої Матусі, і ті воєнні „австріяцькі" серед холодних скалистих Дольомітів, що нічим не відріжнювалися від інших буднів. Та найсильніше врізалися в память і серце два Свят-Вечорі.

Прегарний був Свят-Вечір 1919-го року. Сухо, замерзло. Сніг ніжно-білим грубим покривалом встелив землю. Дерева, криші посипані жемчугами. До тої величі й краси достроювалася й душа... Сумерком — як там ген-ген високо замерехтіла перша зоря, засіли ми до Святої Вечері. Багато-багато стрільців враз зі своїми старшинами засіли при довжезнім столі та ділилися просфорою, кутею і іншим. Зі сильних здорових грудей понеслася давня-давня коляда — „Бог предвічний" і потекли сльози радости й щастя з очей у твердих як криця і загартованих у боях воїнів.

Проминув від того Свят-Вечора рік. Оттой рік важких змагань і боїв, рік величавих перемог, бравурних днів, недоспаних ночей.

По році важких змагань прорідилися сильно ряди У.Г.А. Тих, що пощадила ворожа куля, не пощадив наш найстрашніший у той час ворог, тиф.

І якже відмінним від попереднього був Свят-Вечір 1920-го року. Сама природа сумувала над долею найкращих синів українського народу, що знеможені боями й недугами все ж таки держали ще кріпко в руках кріси, той найцінніший скарб вільного народу — та розмоклими шляхами Поділля прямували на південь, на Одесу, на обіцяний „відпочинок". Густа, настирлива мряка тяготіла над тими майже шпитальними обозами. Від кількох днів я в сильній тифозній гарячці з тисячами інших друзів їхав возом також тими шляхами на „відпочинок" може й предовгий... бо з тифом гірше як з кулею, хитрощів нема.

У день Свят- Вечора завезли мене ранком до одного дядька на кватиру, якого стрінув я в найкращім настрою біля величезної пляшки самогонки такої майже високої, як і її властитель. Веселий господар привитав нас на порозі словами „жінко шквар сала" і чи ж може бути кращий зразок гостинности нашого народу? Трохи жалів та не хотів вибачити дядько, що я не в силі додержати йому товариства, та зате відвідували мене мої друзі, а мій господар ніяк не міг нарікати на брак „компанії" і гостив усіх цілу днинку. А я щасливий, що дядько накрив мене своїм теплим кожухом, маячив і мріяв...

І коли господар засів враз зріднею до Святої Вечері, до якої я не мав сили піднестися, безмежна туга за давними діточими літами, ялинкою і материнською любовю опанували мене... Але й на це не було часу. У село влетіли большевики. Хлопці кидають мене на фіру й коні женуть як скажені по замерзлім чорноземі впоперек по скибах полями, бо шукати дороги нема часу. Товчу головою в дошки воза, раз в одну, раз в другу дошку до „темпа", голова як бальон, лише більше вразлива. Забагато було болю, а що в гарячці нема часу всесторонньо все продумати, сягаю до кишені по невідступного, блискучого „приятеля", щоби положити край моїм терпінням. Та мій вірний чура Василь помітив це і мав ще досить сили перешкодити мені у моїм намірі... І я товчу дальше головою і підкидає мене цілого по вибоїнах. Трачу вкінці память і це ще найкраще.

За якийсь час ми знову у якімсь селі, мене скидають і заносять у хату. Тут повно хворих, важко про місце, врешті Василь приміщує мене під столом. Холодна долівка, ні клаптика соломи. Господиня не така ввічлива як вранці дядько. І так під столом докінчував я свої Свят-Вечірні мрії, щасливий, що покищо не треба дальше „їхати" возом.

Від тоді минуло знову двацять Свят-Вечорів. Прикрі хвилини призабулися і згадується їх навіть весело, лиш щораз більша туга зростає за тим, що було і минуло.

Перші листопадові дні 1918 р. і орґанізація Угнівської кавалєрії в м. Угнові.

Написав: був. ст. дес. УГА *М. Д.*

По розпаді Австрії в перших днях листопада 1918 р. зорґанізовано з бувших австрійських вояків, які вже були в той час в дома, як також з підібраних, дуже молодих віком студентів одну чету стрільців під командою пор. Семка Трусевича і ст. десятника Михайла Дороша, так що вже 1. листопада 1918 р. розброєно станицю австр. жандармерії в місті Угнові, склад знаряддя до копання шанців на цілий російський фронт і табор поворотців в селі Бикові під Терношином. В перших днях перебрано військове майно в більшій скількости, а це вибуховий матеріял, динаміт, екразит, кілька рефлєкторів, кріси, крісові набої як також харчевий відділ, який складався з кількадесяти штук худоби, багато муки, соли і всяких інших харчевих припасів, що на початках нашого існування це все було для українського війська в м. Угнові дуже великою помічю.

При цьому в межи-часі один австрияк-українець, який служив в т. зв. Ґруппен Трен комдо, доніс, що їх австр. комд. капітан везе зі собою касу з великим запасом грошей і є на стації в м. Угнові. По переведенні ревізії ст. дес. Михайлом Дорошем з трьома стрільцями зложив цей австр. капітан кількадесять тисяч австр. корон за потвердженням відбору на руки вже існуючої Української Ради в м. Угнові. Як на початки це дуже придалося на удержання нашого українського війська в м. Угнові. Команду Інтендантури і дальшу орґанізацію інтенданства перейняв у свої руки сот. Лев Дорожинський.

Поза тим з кінцем листопада 1918 р. під проводом хор. Михайла Палюшка і ст. дес. Михайла Дороша приступлено до орґанізування кавалєрії. В дуже короткому часі створено так звану сотню Угнівської Кавалєрії при IX. Угнівській Бриґаді, яка числила 49 шабель з комд. хор. Михайлом Палюшком і його помічником ст. дес. Михайлом Дорошем. В складі Угнівської Кавалєрії були: комд. сотні хор. Михайло Палюшок — село Вербиця, ст. дес. Михайло Дорош — м. Угнів, ст. дес. Іван Кітор — село Ульгівок, ст. дес. Василь Сидорко — село Корні, ст. дес. Василь Гузій — село Вербиця, незнаний з місця побуту, дес. Проць Ролько — село Домашів, помер дня 8. січня 1923 року в селі Домашеві і там похований, дес. Андрій Гузій — село Вербиця, дес. Теодор Джуман — село Вербиця, дес. Влашинович з Равщини — незнаний з місця побуту, одн. віст. Василь Пушкар — село Вербиця, помер на тиф на Вел. Україні в 1920 р., одн. віст. Йосиф Слука — м. Угнів, перебуває в Чехословаччині, віст. Ілько Головка — село Махнів, віст. Лев Химко — село Корчів, віст. Андрій Чайка — село Остобіж, помер в р. 1936 в селі Остобужі і там похоронений, віст. Іван Поза — село Остобіж, віст. Василь Ковалик і коз. Іван Гнідик — село Василів, оба померли на тиф на Вел. Україні в грудні 1919 р., коз. Андрій Ґайдюк — село Піддовге, коз. Лука Вербовий — село Корні, коз. Проць Вербовий — село Корні, коз. Проць Стороняк — село Корні, коз. Іван Грушка — село Вербиця, помер на тиф на Вел. Україні в 1919 р., коз. Микола Грушка — село Вербиця, коз. Миколай Коць — село Вербиця, коз. Михайло Ващишин — село Вербиця, коз. Матвій Біда — село Вербиця, коз. Миколай Бусько — село Вербиця, коз. Іван Бусько — село Вербиця, коз. Михайло Омелян — село Вербиця, коз. Левко Солодуха — село Вербиця, виїхав в 1938 р. до Канади, коз. Миколай Палюшок — село Вербиця, коз. Степан Тимчина — село Вербиця, коз. Михайло Харко — село Вербиця, коз. Олекса Кожушко — село Корні, при наступі на м. Угнів дня 27. III. 1919 р. забитий і похоронений на угнівському кладовищі в спільній стрілецькій могилі, коз. Гриць Місюра — село Остобіж, коз. Петро Пляцко — село Остобіж, помер на тиф на Вел. Україні в 1920 р., коз. Марко Козак — село Диниська, коз. Микита Сташко — село Махнів, в наступі на м. Калинівка на Вел. Україні в місяци липні 1919 р. вбитий і там похоронений, коз. Миколай Дорош — м. Угнів, перебуває в Канаді 447 W. Queen str., В. Торонто, Онт, одн. коз. Петро Решетило — м. Угнів, залишився на Вел. Україні, коз. Роман Біс — село Ульгівок, коз. Мирон Криса — село Річиця, коз. Михайло Остапик — село Корчмин, коз. Іван Остап — село Новосілки передні, помер в 1927 р. в селі Новосілках передніх і там похоронений, коз. Іван Гунєвич — село Лужок — Новосілки, коз. Діонізій Семків — перебуває в Канаді — село Тяглів, коз. Іван Остап — село Тяглів, коз. Михайло Піступ — село Терношин, перебуває в Канаді, коз. Михайло Бродюк — село Корчмин, убитий в м. Кристинополі на весні 1919 р.

Угнівська кавалєрія мала дуже поважне і тяжке завдання, а то всі розвідчі стежі і бої в районі угнівського фронту, почавши від першого наступу на Раву Руську, села Новосілки Передні, Новосілки Кардинальські, Махнів, Любича Королівська, Белзець, Корні, Гребенне, Мости Малі, Вербиця, Річки, Зелена, Михайлівка, Карів, Корчів, Стаї і т. д. аж до опущення фронту угнівського району званого „Ґрупа Схід".

По занятті військами противника міста Угнова й Белза 27. січня 1919 р. кінnота противника повела дня 28. січня несподівану атаку на місто Кристинопіль Сокальського повіту, де на Новім Дворі з самого краю передмістя Кристинополя стояла місцем постою кінна батерія пор. Околота. В тім менті виказалася хоробрість і холоднокровність команданта батерії. По його приказу відчинено огонь батерії картачами на кінноту противника, а рівночасно угнівська сотня кавалєрії пішла в протинаступ на переважаючу наступаючу кінноту, що з великими втратами в людях подалася в сторону села Острова, і тим самим уратовано кінну батерію поручника Околота від загибелі та уможливлено решті українських військ переправитися через ріку Буг в напрямі Бендюга-Позди-

мир. Цього самого дня по довшій перестрілці піхота і кіннота противника зайняла місто Кристинопіль.

По дводневнім побуті військ противника у місті Кристинополі одна сотня зі Сокальської Бриґади в ночі з 29. на 30. січня обхідним бравуровим нічним наступом заатакувала зади військ противника, розбила табори карного кінного полку під проводом майора Беліни Пражмовського в селі Жужель коло Белза, де було 27 вояків вбитих, в тім трьох старшин, шість підстаршин, 18 вояків і багато ранених. Цього самого ранку війська противника залишили місто Кристонопіль і подалися до міста Белза, а по дорозі за це віддячилися підпалюючи село Жужель так, що майже ціле село згоріло, а своїх убитих вояків залишили в селі Жужелі, не маючи часу вже їх забрати, бо наступала за відступаючими кінна стежа угнівської кавалєрії.

В місяці квітні 1919 р. в селі Сільці угнівська сот. кав. хор. Михайла Палюшка і сот. кав. пок. четаря Михайла Панаса, що прибув з околиці Камінки Струмілової, злучилися разом. По реорґанізації угнівської сотні кав. і сотн. кав. четаря Михайла Панаса створено І. сотню кав. І. Г. Корп., а командування над кінною сотнею перебрав четар Михайло Панас. З браку кінноти кидано сотнею на всі сторони фронту, то є белзького, угнівського, сокальського і через цілий час аж до відвороту за Збруч у всіх боях кінна сотня брала участь і своєю хоробрістю і завзяттям багато шкоди і втрати завдавала противникові.

При другому відвороті за Збруч зорґанізовано І. полк кав. І. Г. Корпусу під командою бувшого австр. ротмістра Геннінга. Полк складався з трьох сотень кінноти. Сотнями командували чет. Михайло Панас, чет. Винник і чет. Аликсевич. Стан кожньої сотні понад 100 шабель і одна сотня кінних скорострілів під командою пор. Вайнгаймера. Полк на Вел. Україні брав участь у всіх важніших боях, а це під Новою Ушицею, Браїловом, Жмеринкою, Винницею, Бердичевом, Калинівкою, Ко-

Старшини куреня сот. В. Чарнецького, полк. от. Волощука. VII. Львівська Бриґада.

18 Бриґада, II. Корпусу УГА.
Сидить сот. д-р Ілько Цьокан. В середині пор. Олекса Олійник. З права пор. Стадницький.

тельною, Єрпінем аж до Києва (передмістя Коринівки).

Після відвороту з Києва переходить полк по короткім відпочинку на денікінський фронт, де також бере участь у всіх важніших боях. Не поминув тиф і кінноти, забрав багато жертв і стан полку змалів так, що полк майже розлетівся.

Після переходу до большевиків бувший царський полковник Микола Аркас почав вдруге орґанізувати кінноту під назвою І. Укр. Галицький Полк кінноти, в склад котрого ввійшли виздоровці бувш. 5. Сокальської Бриґади і з попереднього кінного полку. Полк полковника Миколи Аркаса складався з пять сотень під проводом: І. сот. пор. Михальчук, II. сот. пор. Горбай, III. сот. чет. Возняк, IV. сот. хор. Палюшок і V. сот. хор. Гузар. Михайло Панас помер у Празі. Полк полковника Миколи Аркаса оперував цілий час на Вел. Україні аж до кінця існування У. Г. А. Полк роззброєно в селі Дяківцях і тамже польські війська відобрали коні і все військове майно, а старшин, підстаршин і козаків інтернували в таборі у Проскурові. Так закінчив своє існування І. Полк кав. І. Корпусу УГА.

При І-ій Бриґаді Червоних Українських Січових Стрільців

Написав: *П. Миговпч.*

(Продовження).

Бій під Голєндрами.

Виїхавши із Махнівки дорогою на Голєндри — у віддалі яких 3 км. від стації Голєндри ціла кольона обозів задержалася.

З переду передавано приказ: „кавалєрія вперйод" — лєнти (скорострільні) вперйод — батерії вперйод — пулємьоти вперйод".

Ми стояли на горбі перед селом Пустохою. Коли дійшов до нас приказ „пулємьоти вперйод" — кажу до команданта III-ої нашої скорострільної сотні: „поїдемо" — а одному товаришеві, що чогось крутився коло нас: „виїзджайте вперід і приказуйте всім візникам, щоби робили вільну дорогу". Цей послухав і поїхав вперед. Вози, що стояли трьома і чотирма рядами, робили місце. Ми зїхали із горба в долину села Пустохи. Тут приказав я, щоби кухня і обоз остались — а скорострільці на конях і потрібне стріливо поїхали на другий горб села Пустохи. Більше із обозом я не стрічався. Він попав в польський полон.

Виїхавши із сотнею скорострілів на східний горб села Пустохи, довідуємось ось-що: поляки обсадили залізничу лінію і горби, де переходить шлях Махнівка — Самгородок — куди нам треба було конче їхати. Багато „товаришів" вже наступає — але наступ в якімсь непорядку. Крики, галаси, кожний приказує — одні йдуть вперед — інші вертаються, ніхто тих, що вертаються, не задержує. Нема тут команди, котра би дириґувала наступом. Кожний працює тут сам зокрема. Словом, де потрібно одної голови, тут їх сотками.

Звертаюся до одного — з вигляду інтеліґентного „товариша" і питаю: „Ви може командант тут?" „Нєт — я командір батерії" — відповідає ввічливо. „Не маю набоїв і не можу стріляти". „Команди тут ніякої немає" — продовжує дальше — „тут работає кождий сам про себе — зрештою бачите, що тут робиться".

Почувши це від команданта батерії — постановив і я „сам про себе" — піти на скріплення власної розстрільної, що підходила до поляків.

— Товаришу Юринець! — кажу до команданта чети — наступ — напрям хутір, що перед нами, перестрілюйте власну розстрільну. — З двома четами іду я дорогою на ліве крило. На горі коло залізничного шляху стрінемося.

Командант чети відійшов у вказаний напрям — а я з двома четами вздовж дороги.

Ми були вже на скруті дороги коло коте 127, як власна розстрільна почала утікати взад. Ми не вертались — тільки завернули на пільну доріжку до села Рубанки.

Перед нами поїхав туди сотник Кох і поручник Ерліх — і їх постановив я держатися.

Сонце заходило, як переходили ми залізничий шлях із села Рубанки до села Кордишівки. До півсотні скорострілів долучилось кількана-цять „товаришів", котрі держалися весь час, доки не знайдено штабу дивізії.

Ми перейшли щасливо залізничу лінію. В селі Пустоха осталися наші обози. Усі вони, як також піхота нашого куреня — та й другі частини дістались там в польський полон.

На другий день стрінулася півсотня скорострілів із богунцями, таращанцями. Від них довідався я, що вчера вечером наступали на поляків богуни і таращанці та Галичани ще два рази. Перший наступ поляки відбили. За другим разом большевицькі частини перебились через польську лінію, при чому поляки мали понести великі втрати. Отже дорога була вільна. Чому наші частини не їхали за большевиками дальше, не знаю. Розоруження тих частин у Пустосі відбулося на другий день після вечірньої битви.

Про цілу нашу невдачу під Голєндрами, а дальше чому так скоро заняли поляки місточко Білополя і заступили нам відворот на схід — про розоруження в селі Пустоха під Козятином — добре було би, щоби хтось із вищих наших комендантів, трохи більше написав. Вони мусіли знати більше про цілу нашу стратеґію, як знав автор цих рядків — командант сотні скорострілів.

В повстанськім районі.

Вже стемніло було, як виїхали ми із села Кордишівки в напрямі села Прушинки. Туди мав поїхати сот. Кох і пор. Ерліх. Так інформували нас селяни.

Перед селом Прушиною стрінули ми кількох артилєристів — в тім четаря Гната Еліяшевського. Від них ми довідалися, що частини нашої бриґади ночують тепер в місточку Самгородок. Артилєристи їхали шукати якоїсь батерії. Четар Еліяшевський остерігав нас, що село Прушинка, до якого ми хочемо вїздити — це повстанське село. Сьогодня рано розброїли там нашу летунську сотню.

На осторогу про те, що Прушинка є повстанським селом, не звертав я уваги. Мені здавалося, що повстанці не будуть нас зачіпати. Ми поїхали під село та думали тут заночувати, а завтра ранком здоганяти нашу бриґаду.

Під селом Прушинка стрінули ми гурт селян — котрі, як я опісля довідався, були на сільській сторожі. Крісів у них не було. Їдучи на самім переді півсотні скорострілів наткнувся я на дядьків — поздоровив їх словами „добрий вечер" — та „чи не бачили ви наших частин?" А один з них:

— А ви що за одні? — питає.

— Що ж, не пізнаєте по бесіді? — ми галичани.

— Є галичани, але большевики — відповідають.

— Ну, нічого — так мусіло бути — говорю. — Прошу розходитись, вже вечір — час відпочивати.

Дядьки розійшлися — і в тій хвилині впав один стріл, два, більше і багато. Я закричав: не стріляти, бо скажу запалити село — але то не помагало. Дядьки стріляли.

Тоді приказав я закрутити возами в півколесо — скорострільні напрям до села і огня. 6 скорострілів віддало по короткій серії в село — і стрілянина втихла.

Одначе до того села ми вже не вїздили. Було небезпечно. В селі боронитися тяжко — я побоювався, що нас розброять. Нас було всього до 60 чоловіка.

Ми завернули на село Кордишівку, а звідтам поїхали ми до села Юзефівки, щоби ще ранком 28. квітня дігнати наших, що ночували в Самгородку. Виїхавши із села Юзефівки, дігнав нас їздець — галичанин із штабу нашої бриґади і зголосив: „В селі Юзефівці — в домі волосної управи ночує сот. Кох — і він просить приїхати до нього по прикази.

Я зголосився у сот. Коха. Тут довідався я, що наша бриґада збирається в селі Ширмівці. Туди і мені приказали податися. Сотник Кох дораджував мені заночувати в селі Юзефівці. Тому, що півсотня скорострілів була вже за селом, я рішив до Юзефівки на нічліг не вертати, тільки машерувати дальше і заночувати в селі Сошенськоє.

Стрільці і коні були втомлені. Їсти коням не було що дати. Так само й стрілецтво голодне. Ми машерували цілу ніч повільним темпом. О год. 4-ій рано прибули ми до села Сошенськоє. Голодні стрільці розбіглись по селі, щоби дістати кусок хліба для себе і хоч якої соломи для коней. Хоч був ранок — стрільці дещо перекусили. Також коням поприносили сіна.

На годину 8-му рано заповів я дальший марш, щоби здігнати бриґаду. Всі положились на відпочинок, щоби хоч годинку-дві відпочати.

В означеній годині рушила сотня дальше на село Зазулинці, Соснівку, щоби ще сьогодня дістатись до села Ширмівки, до бриґади.

В селі Зазулинцях долучили до нас таращанці і богунці, що їхали в той сам напрям що й ми. Від них довідався я, що вчера вечором наступали вони під Голєндрами враз із Галичанами два рази. За другим наступом проломили вони польський фронт, при чому багато поляків полягло, решта розбіглись.

Півсотня скорострілів їхала на самім переді довгої вже тепер валки. З півсотнею було до 60 чоловіка — з того 47 належало до сотні скорострілів. Решта це чужі, що прилучились до мене. В півсотні було 7 скорострілів. Підїжджаємо до села Свитинці. На західнім краю села є цвинтар. Із цього цвинтара почали падати на нас стріли. Це повстанці не пускають нас до села. Ціла кольона стала.

Позаду нас їхали таращанці та богунці. Почувши стріли, переїхало около 40 кінноточників попри нас і за хвилин 5 були вже в селі. Чути було лише поодинокі вистріли в селі. То большевики стріляли повстанців-селян. Убито тоді 15 чоловіка, між тим, говорили, місцевого учителя, що мав бути провідником повстанців. Ми бачили опісля переїздяючи через село, як тіла убитих тільки в сорочках, лежали при вулиці. В селі не було нікого. Навіть жіноцтва і дітей не було. Ціле село без людей. Денеде видно було старика на обійстю. Решта повстанців розбіглись.

Червоно-армейці розбіглись по селі за добичею. Тут можна було брати все — хто на що попав. Заборони не було. В першій мірі забирано овес і сіно для коней — а дальше харчі для стрілецтва — отже солонину, хліб — а то й живі безроги.

Тому, що й стрільці півсотні скорострілів були голодні, як також і коні — то й вони розбіглись по селі. І не тривало довго, як на возах півсотні скорострілів знайшлось 3 пуди солонини і кільканадцять бохонців хліба.

Їхати нам до с. Ширмівки — де згідно із вказівками сот. Коха збиралася сьогодня наша бриґада, було страшно. Хоч Ширмівка всього 4 км. від Свитинців, то повстанським районом їхати самій півсотні, було небезпечно. Тому півсотня прилучилась до Таращанців, які із Свитинців поїхали в напрямі с. Городок. В Городку була команда дивізії.

Коли ми переїздили через те село, стрінув нас командант дивізії Дубовий. Я не знав, що це командант дивізії, бо ніколи його не бачив. Але хтось із його оточення сказав мені, що це тов. Дубовий, командант дивізії. Я поздоровив його, а він до мене: „чи ваші стрільці мають що їсти? Коли не мають, то прикажіть брати кабанці — стрільців годуйте добре". —

Очевидно, що харчів не було. Обоз і кухня остались в селі Пустоха під Козятином, — а солонина із Свитинець не старчила на довго. Стрільці ходили по хатах і випрошували харчів. Але „кабанців" не приказував я брати, бо це не годилось із моїм сумлінням. Розуміли це добре й стрільці — селянські сини, що так робити не годиться.

Дня 29. квітня в дорозі до Ново-Хвастова, з якоїсь цукрової фабрики — села не пригадую собі — забрали стрільці скорострільної півсотні 12 сотнарів цукру. Цукор цей став нам дуже в пригоді, бо сотня міняла його за харчі для стрільців і коней.

В Ново-Хвастові був штаб дивізії. Був там і Муравйов, який не вспів виїхати до Києва ще з безпартійної конференції, що відбувалася недавно в Бердичеві. Туди приїхав також наш командант бриґади Баран. Був також Затонський. Довідавшись, що є тут наш командант бриґади — я зголосився у нього, подаючи рівночасно, що коло мене згуртувалось з бриґади 10 чоловіка командного складу і 80 стрільців. Були це Галичани, що одинцем відступали до тепер з богунцями, таращанцями та пластунцями. Усі вони тепер прилучились до моєї півсотні скорострілів.

Командант бриґади Баран приказав мені заночувати сьогодня в Ново-Хвастові, а завтра — 30. квітня — відійти зі всіми Галичанами, що є при дивізії — до м. Дзюнкова. В Дзюнкові є наша бриґада.

Згідно з дорученням команданта вибралися ми на другий день до м. Дзюнкова. Тут застав я

штаб бриґади з комісарами, школу політруків з її начальником Кручинським та багато обозів. Був також Михайлик. З боєвих частин стрільців було дуже мало.

Після полудня прибув сюди штаб нашого полку з І-им куренем. Штаб і курінь ранком дня 27. квітня перейшли спокійно залізничий шлях коло с. Рубанки. Із ІІ-го і ІІІ-го куренів нікого не було, крім поодиноких стрільців та тих, що прийшли із моєю півсотнею скорострілів. Всі вони залишилися під Махнівкою і що з ними сталося, ніхто не знав.

Харчевий стан бриґади — оповідав мені пор. Ерліх — виносив понад 2.000 мужа.

Поручник Ярослав Пастернак, що провадив тоді щоденник, мав записано у своїх записках з дня 29. квітня, що „харчевий стан 1-го полку виносить не цілих 200 мужа (старшин і стрільців). Стан 3-го полку виносив 495, а стан 2-го полку 463, а саме: булавна сотня 130, провіянтура 60, 1-ша сотня 43, 2-га сотня 55, 3-та сотня 43, І. скорострільна сотня 59, 4-та сотня 4, 5-та сотня 17, 6-та сотня 2, ІІ. скорострільна 4, 7-ма сотня 42, ІІІ-та скорострільна 13. Пополудні вернув ще один віз з машинкою".

Так мав записано пор. Ярослав Пастернак. Додати до цього 80 чоловіка, що прибули зі мною, а дальше артилерію, то разом приблизно виходити буде, що стан бриґади числив до 2000 людей.

При бриґаді було 2 легкі і 2 тяжкі гармати та 26 скорострілів.

Того дня — 30. квітня — після полудня мав Затонський „мітінґ". На цьому мітінґу я не був і передаю понище коротко зміст бесіди Затонського, як мені переказував пор. Ярослав Пастернак. Затонський м. ін. говорив: „Поміж стрілецтвом ходять чутки, буцімто большевики мають розоружити бриґаду Червоних Українських Січових Стрільців. Це не правда. Це провокація. Для бриґади йде, як доповнення одна сотня з Києва на Хвастів-Сквиру. Ми йдемо дальше на схід — і внедовзі, а найпізніше за тиждень стрінемося із відділами кавалерії Будьонного. Тоді ситуація певно для нас поправиться. Правда — поляки нас на разі побідили. Однак нічого це не значить. Чим дальше вони йдуть, тим скорше себе згублять. Не вірте ніяким поголоскам, що їх тепер всякі вороги большевизму пускають".

Був це повстанський район. Здається, що Затонський і Баран та й другі старші команданти не довіряли галицькому стрілецтву, що воно вірно йтиме в глиб України, за большевиками. Тоді вже говорено, що прийдеться відступати аж за Дніпро на Лівобережжа. Затонський, Баран, Кручинський нам всьому командному складові, не довіряли. В дійсности ми нічого не передвиджували і не мали ніякої гадки від большевиків переходити. Ми були за мала боєва частина, щоби щось проти большевиків підпринимати.

Після полудня останки бриґади розділено на дві частини: полк 1-ий і 3-ий під командою сот. Франца Запутовича. Полк 2-ий під командою от. Романа Волощука.

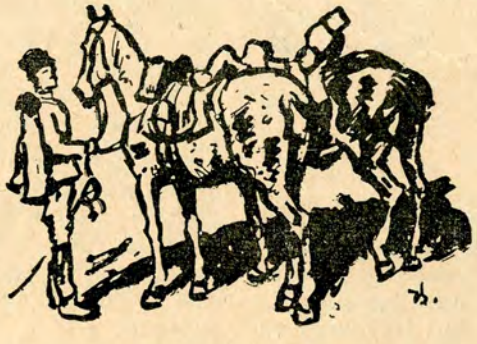
Зараз з 2-го полку вислано дві стежі — одну в напрямі с. Плісків, а другу на м. Погребище. Стежа з Погребищ зголосила, що місцевість та занята вже польською кінною розвідкою. Супроти того приказано дальший відступ на схід. Пращаючись вечором з пор. Северином Байґертом, коли команда бриґади відїздила з Дзюнкова, сказав командант бриґади Баран до нього: „Ich hoffe Genosse Beigert, dass wir uns noch sehen werden". Цей висказ команданта бриґади при пращанні давав до пізнання, що в останках бриґади ЧУСС щось робиться, щоби опустити большевиків, що йде якась аґітація проти большевиків. Так і було. Поміж нашими стрільцями увихалися — як опісля показалося — поперебирані старшини Армії УНР — що тепер провадили орґанізацію повстання проти большевиків.

Ми відступали, а радше їхали цілу ніч з 30. квітня на 1. травня. Говорю їхали, бо дійсно уся наша частина була майже на возах. Ранком дня 1-го травня 1920 р. остановилась частина от. Волощука в селі Скибинцях Лісних, обози під охороною частин сот. Франца Запутовича в с. Черепині а команда бриґади в с. Лобачів.

(Далі буде.)

---

*) Маю надію товаришу Байґерт, що ми ще будемо видітися. (Пор. Северин Байґерт був адютантом полку).

Дрібниця

Оповідання.

Написав: *Ол. Бабій.*

Українська Армія побідоносно входила в Київ.

Полк Січових Стрільців мав за завдання відтяти большевикам шлях до відвороту, і в щоденних боях двигався вперед, здобуваючи Староконстантинів, Шепетівку і підходив до містечка Соколова. Тут большевицька Таращанська дивізія окопалась і завзято спиняла наступи військ Української Народньої Республики.

Палали села. З димом ішов дорібок селян. Лилась кров: це большевицькі недобитки мстились на хліборобах за участь у повстаннях. Озвіріла від невдач, здичіла в безладнім відвороті салдатська зграя Таращанської дивізії не щадила жінок і дітей.

Хоч у тій дивізії було чимало українців, то ті українці, збаламучені москалями, комуністами, катували українських хліборобів не менше як москвини, латиші чи китайці з большевицьких ватаг, які, втікаючи, бродили по лісах:

— Це куркулі, кулаки, петлюрівці, то треба їх винищити, хоч вони українці — говорили „таращанці".

Не щадили вони жінок, ані дітей. За Шепетівкою в однім селі китайці кидали в огонь живих селянських дітей.

Хлібороби в розпуці здіймали руки до небес і ждали ратунку:

— Прийде батько Петлюра, і визволить нас!

Але були й такі селяни, що в хаосі війни на кривавих дорогах згубили віру в батьківщину, в провідників, борців і героїв. Були такі, що в полумях революції спалили всяку надію й довіря до влади та не вірили в ніщо і в нікого.

Війна, революція несла їм лиш терпіння, злидні і горя, тому такі зневірені сини села бачили в війні й революції лиш зло, насилля, кривду, месть, тому говорили:

— Всі уряди і всі війська одним миром мазані. І білі й червоні, й большевики й петлюрівці одне варта: підводу їм дай, хліба їм дай, на кватиру прийми, а спокою і ладу, як не було так і нема через них.

До таких зневірених належала і вдова, Марія Іваненко: Вона називала себе мужичкою, православною, колись ревно молилась за царя батюшку, і хоч ходила нераз на прощу до святої Печерської Лаври аж до самого Києва пішком, то про Україну вона перший раз почула аж тоді, як українське військо здобуло її село. Та і тоді вона називала українське військо „петлюрцями", а слово „Україна", яке почула декілька разів від вояків, скоро забулось.

Колиж „петлюрці" забрали її чоловіка до війська, та забрали її коня аж на два дні на підводи, і коли Марія довідалась, що її чоловік згинув у бою, вбитий в Києві большевиками, тоді Марія Іваненко зненавиділа і большевиків і Петлюру та говорила нераз голосно:

— І хто того Петлюру петлюрою вибрав? І хто йому дав право брати мої коні на підводи і чоловіка на війну забирати? Та через тих большевиків і через того Петлюру я повдовіла!

Колиж большевицька ґраната спалила її хату, Марія зненавиділа всі війська, всі уряди, ввесь світ і війну.

Та хоч Марія ненавиділа „петлюрівців", вони воювали далі, і ось саме в її селі кипів бій, а Марія Іваненко зі своїм семилітним синком Петрусем, мусіла „вакуватись" зі села та втікати до Шепетівки, щоби спасти свою стару вдовину голову і життя свого синка.

Марія сиділа з синком над ровом біля шляху, дивилась як цілі полки „петлюрців" маширують на Київ, і плакала, згадуючи спалену хату, забрані коні, вбитого чоловіка та думала:

— І коли воно скінчиться? В неділеньку большевики, в понеділок Петлюра, в вівторок Денікін, в середу Махно, в четвер повстанці отамана Заболотного, в четвер якісь червоні партизани, в пятницю поляки, в суботу галичани, а в неділеньку святу дідько знов большевиків несе.

Всі воюють, від куль горять хати, кожний хоче їсти, кожному дай підводу і кватиру, ще і подушку під голову поклади, а тепер бабо дівайся з дитиною куди хочеш, хоч кидайся з сином у річку Случ.

Та коби то в мене здоровля, таке як колись, а то відколи чоловіка вбили, відтоді я слабую, тай кашляю як старушка і сили нема попід чужі плоти ходити, руку простягати. Та і хто мені бідній щось дасть, коли всі мужики зійшли на прошаків, а панів або побили, або прогнали.

Дивилась на свого синка, Петруся, гладила його пелехату головку, і сльози капали на кучері сина:

— Ой, синоньку, соколику, де ми будем нічку ночувати, хто тебе накормить, нагодує? Таж у нашім селі гремлять гармати і кулі свищуть, що камінь на камені не останеться...

Хлопчина дивився на військо, на гармати, йому припали до вподоби військові коні, козацькі шаблюки „петлюрівців", тому він на хвилину забув про біду і всміхався весело:

— Мамо! Які гарні коники, які гарні!

Але його матуся пригадала собі свого буланого коника, якого військо взяло до обозу, і Марія Іваненко ще дужче заридала:

— От такий був і наш коник, як цей, що ним їде якийсь старшина.

В ту мить і Марія і її синок ненавиділи всіх старшин і вояків.

Надходив вечір, дощ накрапав щораз густіше, голод дошкулював, а Марія не знала де зі сином голови склонити. По всіх хатах було повно війська, місточко і села змінились в один табор, і деякі вояки, не маючи кватир, розтаборились в садах, розкладали ватри, варили вечерю, а Марія думала:

— О, вони варять собі вечерю, а мій Петрусь голодний. І її ненависть до війни і війська зростала. Згадувала всі воєнні злидні, евакуації, ре-

квізиції, і кожним словом впоювала в серце сина страх перед військом і ненависть до війни.

Шляхами переходили крім вояків і міщани і селяни і перестрашені жиди, але ніхто і не звертав уваги на жінку, що сиділа з дитиною над ровом і чекала чиєїсь помочі, поради, потіхи й опіки. Кожний був у небезпеці, думав лиш про себе і шукав собі безпечного й вигідного кутка на божім світі. І Марія і її синок часами ненавиділи всіх людей, боялись їх і їм здавалось, що вони самі в усіх світах і що для них нема ніде місця серед людей байдужих, безсердечних і ворожих.

Марія вміла проклинати і з її уст за час війни нераз сипались проклони на всіх вояків, на всіх людей. Ці проклони виривались з грудей опущеної вдови і тепер.

Петрусь за кілька літ війни й революції чув нераз ті слова прокльонів та розпуки матери, тому і йому здавалось, що всі вояки злі, і люті, та що життя грізне і жорстоке. В виразі лиця хлопчини було щось боязке і несміливе, наче Петрусь хотівби втечи від тих вояків, старшин, які проходили. Він же чув нераз від матери, що від війська можна сподіватись тільки лиха.

Несподівано на дорозі спинився молоденький старшина, з золотими відзнаками на ковнірі і з револьвером та ручними ґранатами й баґнетом при боці. Старшина дивився на вдову, що сиділа з сином і плакала, а потім жвавим кроком підійшов до них.

Марія Іваненко зразу злякалась і навіть пригорнула до грудей застрашеного сина, мов бажала би боронити його. Петрусь сховав голову між рамена матери й боязко зиркав на старшину.

Але на диво, цей старшина заговорив так лагідно, добродушно, що вдова і її Петрусь відразу успокоїлись.

— Хто ви така? Звідки ви? Чому сидите на дощі і плачете?

— Я з Соколова. Большевики спалили мою хату, в нашім селі вже три дні битва і нам наказали евакуватись до Шепетівки. Я втікла з дому без гроша, без хліба і тепер сама не знаю куди подітися з дитиною.

Старшина погладив Петруся по пелехатій головці, жартом потягнув його за вушко й подумавши, озвався:

— Ну, не плачте! Ви ж не між ворогами, тільки між українським військом, між нами не пропадете. Якось то буде. Ми мусимо заопікуватись вами, бо і ви жертва війни за Україну. Я спинився на кватирі в коршмі, з якої повтікали всі жиди комуністи. В тій коршмі є одна порожна кімната, в якій ви заночуєте. Ходіть зі мною.

Старшина взяв Петруся за руку і провадив його і його матір до будинку, де була його кватира.

— Ось це буде ваша кімната. Маю зайвий коц, то накриєте дитину... А ось у мене залишилось трохи хліба, сала, чаю, то і ви повечеряєте...

Вдова і синок вечеряли і дякували старшині. Старшина знов погладив Петруся по головці і спитав:

— Ти не голодний? Іж, бачу, що в тебе добрий апетит.

Вдова вже всміхалась:

— Дома то Петрусь вередував, навіть на хліб і сало не дивився, все йому треба було всякі присмаки варити, а тут заїдає сало аж вуха трясуться.

Петрусь доїдав сало і вдоволено підсміхався.

— Ну, ось тобі ще і яблучко гарне і грушка... Це мені українські стрільці принесли. Зїдж і ти пару яблук, то як виростеш, будеш краще памятати українське військо.

По вечері Марія пішла з сином ночувати в своїй кімнаті, а старшина цілу ніч мав з якимись іншими старшинами наради, то часто відходив з дому, висилав стежі й варти.

Рано старшина знову погостив вдову і її сина хлібом, молоком, та подаючи їй десять гривен, сказав:

— Я мушу відходити з сотнею до бою, бо наше військо вже здобуло Соколів. Ви можете вернутись до рідного села, бо большевики повтікали. Але до вашого села далеко, тому прийміть від мене хоч десять гривен, щоб мали защо в дорозі пообідати.

— Десять гривен? — питала вдова здивована. Колиж я вам віддам? Та ми чужі люди і може в житті не стрінемось...

— Ах, дрібниця! Ми не чужі люди! Ви українці, я українець, то ми повинні собі в біді помагати, бо українець для українця повинен бути братом. Хай колись ваш син Петрусь згадає українців добрим словом. Я називаюся Дмитро Гуцуляк... Якби вас хто в дорозі скривдив, то може як допитаєте де є четар Дмитро Гуцуляк з першого полку Січових Стрільців, то може я знов вам в дечому поможу... Як хочете, сідайте на віз мого обозу і доїдете пару верств за Шепетівку...

Марія Іваненко і її син їхали з обозом ще пару верств і вдова дивувалась, що її ніякий вояк не кривдив.

Потім Дмитро Гуцуляк відїхав у напрямі Житомира, а вдова з сином вернулись до села. Петрусь ночував у сусідів, яких хата не згоріла і згадував старшину. Імя і прізвище Дмитро Гуцуляк — чомусь здавались йому найкращими в світі, і в ночі Петрусеві навіть снився четар та українське військо, яке минуло його рідне село і не повернулось до того села вже ніколи...

Минуло багато літ. Полумя воєн і революції погасло, по українській державі й армії остали лиш спомини і пісні.

Одного літнього дня вулицею Праги ішов понад Велтавою старший уже віком професор української школи. Дійшов до моста Карла, спинився мов любуючись видом старинного замку на Градчанах.

Сонце хилилось до заходу, золотило хвилі Велтави, і столиця чеського народу була тоді чарівна. Професор всеж зідхнув і подумав:

— Гарно тут, але всеж туга за рідним краєм пє моє серце як гад... Гірко жити цілі літа на вигнанні...

Несподівано з моста Карла наблизився якийсь смаглявий, молодий мужчина, одягнений майже убого. Невідомий мужчина спинився, наче здивований вдивлявся в обличчя професора і врешті спитав збентеженого еміґранта:

— Вибачте, чи ви професор Дмитро Гуцуляк?

— Так, я Дмитро Гуцуляк... Хто ви такий? Чому мене питаєте? Ми зовсім не знайомі...

— Я Петро Іваненко.

— Петро Іваненко? Не знаю такого... Я в житті не бачив вас; ви певно помиляєтесь.

— Ні, не помиляюсь. Ми старі знайомі. Чи підчас війни з москалями ви переходили через Шепетівку?

— Ну, так.

— Ви опікувались вдовою і її сином, які втікли зі спаленого села?

— Ну, так, щось собі пригадую... Якась вдова ночувала з гарним хлопчиком, який любив коні, цукорки...

— Той хлопчик то я, Петро Іваненко...

— Ви? Ну, можливе... Цеж минуло майже двадцять літ... ви виросли і я вас не пізнав.

— А я вас пізнав відразу.

— Звідкіля ви взялись у Празі?

— Вступім до цукорні, і я оповім вам цілу свою історію.

Сиділи в цукорні при шклянці чаю й Петро Іваненко оповідав:

— Чи ви повірилиб, що ви відограли в моїм житті таку велику ролю як ніхто і що якби не ви, то я напевно не був би емігрантом у Празі, але бувби комуністом, може росіянином, може чекістом, який розстрілює українців?

— Як же я міг відограти таку ролю в вашім житті? Я вас бачив усього раз, постарався вам про нічліг, дав пару гривен, вечерю... Це ж була дрібниця..?

— Життя складається з дрібниць і дрібниці рішають про долю одиниць та народів.

— Ну, так, нераз дрібні вчинки дають великі наслідки... Оповідайте.

— Підчас війни я бачив усюди тільки зло, ненависть, вбивства, кривду і месть. Всі армії, які переходили селом, кривдили селян, большевики силою заганяли хліборобів до „колхозів", гнали на Соловки, замикали церкви, рабували села... палили хати... Вони хотіли приневолити всіх стати комуністами, а неволя і гніт будили лиш нашу ненависть до війська взагалі... І все, коли я бачив пекло, яке вчинили большевики в Україні, я чомусь згадував вас, згадував той день, коли я бачив українське військо, вас, і коли ви заопікувались моєю безпомічною матірю і мною... Тому, що ви подарували мені яблуко, цукорки, погостили мене тоді як я був голодний, ви все являлись мені у спогадах, і українці здавались мені втіленням доброти і шляхотности... а вся українська армія здавалась мені арміею борців за добро, правду і красу... Душа дитини вразлива і на ній як на восковій таблиці відбивається найдрібніша подія. Скільки разів кривдили нас большевики москвини, я пригадував собі ваші слова: — Ви українці і я українець, то мусимо помагати собі як братя. І чомусь у тім світі, де море зла і кривди, ви один, а з вами всі українські патріоти здавались мені апостолами нової української правди, яка говорить: „українець повинен бути братом для українця".

Цілі роки большевики в школі силували мене стати комуністом, переслідували, але я бачив у них лиш ворогів, які вбили мені батька, прогнали матір зі села, спалили хату.

У рідним домі ані в школі я не дістав ніякого національного виховання, бо мій батько був несвідомий, неграмотний малорос, якого український уряд змобілізував тільки силою до війська. Мій батько навіть дезертирував з Української Армії, яку він і мати не називали інакше як „петлюрці". Вся моя родина — це були або „православні" „хахли" або збольшевичені „малороси". Та всеж згадка про вас примушувала мене бачити в большевиках лиш ворогів українського народу, тільки злих чужинців і схилятись душею до українців. Тому згодом я почав приставати тільки з тими сусідами, яких большевики звали українцями „петлюрівцями" і переслідували їх. Я думав: — ті українці певно такі добрі як Дмитро Гуцуляк...

Людина тямить добро, і згадуючи вас, я вчився любити Україну, я тужив за вами і українським військом, тому зацікавився не большевицькими московськими, але українськими книжками. Ті книжки відкривали мені очі, і аж пізніше я зрозумів, що 1919 року я на один день в Шепетівці був свідком великої визвольної війни українського народу, після чого до нашого села прийшли назад большевики. Якби не стріча з вами, я і не знавби, що я бачив українське військо, яке я привик звати „петлюрцями".

Від вас я вчув перший раз слово „Україна" і через вас з тим словом вязалось у моїх думках найдорожче, найсвятіше...

Кожний людський вчинок росте у світі духа як рослина в світі матерії, і ця ваша доброта для мене 1919 року зродила в моїй душі любов до батьківщини і ненависть до москалів. Коли в Україні 1919 року розливалось море зла, ви одним добрим вчинком навчили мене любити все добре, прекрасне і вірити в доброту мого народу...

Коли я став ворогом большевизму, я не міг жити в большевицькій державі і приступив до протибольшевицької організації. Мене викрили і я мусів утікати з советських республик, але не мав грошей ані не знав куди втечи, тому я завагався... Аж раз з Праги приїхав до советських республик один емігрант зміновеховець. У розмові з комуністами він ненарочно сказав, що в Празі живе й працює в українськім університеті петлюровець Дмитро Гуцуляк. Я зрадів згадавши вас і рішився втечи до Чехословаччини, думаючи: Гуцуляк говорив, що українець для українця повинен бути братом, то він не дасть мені загинути.

Я став емігрантом тому, що ви були на еміграції. В Празі один українець сказав мені, що під вечер ви все вертаєтесь з університету понад Велтаву до дому, і що тут біля моста можу стрінути вас, або в університеті. Я ждав на вас і пізнав здалека...

— Щож думаєте робити в Празі?

— Не знаю, я знов на ласці долі, без хліба і даху над головою, як тоді в Шепетівці 1919 року...

— Ну, не журіться! Якось воно буде. Я не багатий, але маю знайомства, звязки з чехами. Може знайду для вас працю, вистараюсь документи. Покищо позвольте, що я заплачу за вас вечерю... Я ще раз переконався, що добро нераз сильніше як зло і насилля і що дрібниці рішають про долю одиниць і народів. Я вдячний вам більше як ви мені, бо ви дали мені ще один доказ, що українець справді повинен бути для українця братом.

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ на 1939 р.

Запрошуємо П. Т. Передплатників до передплати „Літопису Червої Калини“ на 1939 р.

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ ЗОЛ. 13.—

Хто пришле річну передплату до 15 січня 1939 р. той платить лише зол. 11.—.

Піврічна	посредплата виносить	зол. 7.—
Чвертьрічна	„ „	„ 3.50
Ціна поодинокого числа		„ 1.20
Для членів „Червоної Калини“ чверть-річно		„ 3.—
П. Т. Передплатники з Чехословаччини платять таку саму передплату, з інших країв річно		зол. 14.50

Точні П. Т. Передплатники отримають в 1939 р. безплатний додаток в долучених до кожного числа аркушах споминів А. Камінського п. з. „В волинській тихій стороні“.

Адреса Редакції і Адміністрації:

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Львів, вул. Зіморовича 12.,

поч. скр. ч. 43.

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

Іл. ІІ.

Ю. Г. Свято 1. листопада в укр. таборі в Ліберці. „Укр. Скиталець“. Либерець 1920. 4°, ч. 2, ст. 20-22.

Ю. Е. О. Великодній спомин з 1915 р. „Літопис Ч. К.“. Львів 1936. 4°, ч. 4, ст. 3—4.

УСС. Пйотрків.

Юнак Іван Кіута. „Кал. Черв. Кал.“ на 1930 р. Львів 1929. 8°, календарієм — січень.

1919. Житомир. Юн. Школа. Вільськ б. Житомира. Гер. смерть. Подав ґен. В. Петрів. 3 іл.

Юнак Трохим Остапчук. „Кал. Черв. Кал.“ на 1930 р. Львів 1929. 8°. Календарієм — лютий.

III. 1919. Житомир. Юн. Школа. Вільськ б. Житомира. Гер. вчинок. Подав ґен. В. Петрів. 3 іл.

Ю. П. Як Петлюру мали розстріляти в Києві. Невідома сторінка з життя Головного Отамана. „Неділя“. Львів 1936, ч. 20, ст. 4.

Юрїв Іван. Вибух у Києві на Печерську в 1918 р. „Кал. Черв. Кал.“ на 1938 р. Львів 1937. 8°, ст. 67—71.

Артилерійські склади на Звіринцю.

Юрій Магалевський. „Рідна Школа“. Львів 1935. 4°. ч. 21, ст. 330: Ті, що відійшли від нас.

Некрольоґ.

Юрій Липа. Нотатник, новелі, т. II. Львів 1936. „Неділя“. Львів 1936, ч. 37, ст. 9.

Рецензія.

Юркевич Осип, пор. УГА. З чотирокутника смерти. (Спомини про тиф і Різдвяні свята на Україні 1920 р.). „Укр. Фармер“. Вінніпеґ Ман. 1928, ч. 2-3.

Юрко Отмарштайн, полк. ґен. штабу У. Н. Р. (1890—1922). „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1922. 8°, кн. 2, ст. 177.

Некрольоґ. Причинки до біоґрафії.

Юртик Г. Другий всеукраїнський військовий зїзд. Перший універсал. „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1923. 8°, кн. 3, ст. 228—234; кн. 4, ст. 306-315.

Юртик Г. Звенигородський Кіш Вільного Козацтва. (Спомини). „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1922. 8°, кн. 2, ст. 125—134.

Його орґанізація і керманичі, операції в часі навали Муравйова, участь от. Ю. Тютюнника.

Юртик Г. Перший Симферопольський полк ім. гетьмана Петра Дорошенка. (Зі споминів). „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1923. 8°, кн. I, ст. 31—42.

Історія заснування військового клюбу ім. гет. П. Дорошенка, його діяльність, 1-ий Симфероп. п. і його кінець. Перші місяці по революції. Ю. Тютюнник.

Юртик Г. Стихія. (Зі споминів). „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1922. 8°, кн. 3, ст. 223—238.

Іст. звенигородського повстання проти гетьмана в літі 1918. Участь Левка Шевченка і Юрка Тютюнника.

Юртик Г. Творимо. (Зі споминів). „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1923. 8°, кн. 6, ст. 147.

Про Всеукр. Раду Військових депутатів, декларацію Ґенер. Секретаріяту У. Центр. Ради, виступ Полуботківців.

Юрченко Віталій. Зі Соловецького пекла. (Записки втікача). Львів 1931. 8° м., ст. 287.

Юрченко Віталій. Пекло на землі. (В Усевлоні Оґпу та втеча звідтіль). Львів 1931. 8° м., ст. 211.

Юрченко Віталій. Пекло на землі. (В Усевлоні Оґпу — на Соловках). Львів 1932. 8° м., ст. 208.

Наклад другий.

Юрченко Віталій. Шляхами на Соловки. (Із записок засланця). Львів 1931. 8° м., ст. 231.

Всі ці три позиції становлять одну цілість; в ній перший том становив би „Шляхами на Соловки“, другий — „В Усевлоні“ і третій — „Зі Соловецького пекла“.

Юрченко В. Стрілецькі маки. „Літопис Ч. К.“. Львів 1935. 4°, ч. 4, ст. 7—8.

Зустріч Запорожців з галицькими стрільцями, кілька характеристичних випадків при зустрічах з поодинокими гал. стрільцями.

Ю. Ш. В четверту річницю боїв на горі Маківці. „Стрілець“. Стрий 1919, ч. 26, ст. 1.

Ю. Ш. З дороги під Судову Вишню. „Стрілець". Стрий 1919, ч. 19, ст. 2—5; ч. 20, ст. 2—3; ч. 21, ст. 2—3; ч. 22, ст. 2—3; ч. 23, ст. 2; ч. 24, ст. 3.

УГА на протипольськім фронті.

Ю. Ш. Пролім під Садками. (На шляху Мельниця-Язловець). „Літопис Ч. К.". Львів 1931. 4°, ч. 7/8, ст. 26—27.

2-га Коломийська бриґада, 13. VII. 1919. З іл.

Ю. Ш. Українське військо і воєнні походи в 1917 і 1918 році. „Календар Просвіти" на 1938 р. Львів 1937. 8°, ст. 109—112.

Короткий огляд.

Я-А. Як українські борці діставалися до неба. „Укр. Скиталець". Ліберець 1921. 4°, ч. 3, ст. 13-15.

Стрілецький юмор.

Яблонівський Микола. Мій Великдень в 1920 р. Спомин. „Новий Час". Львів 1934, ч. 78, ст. 8—9.

Поділля за Збручем, побут.

Яворницький Д., пр. Як жило славне Запорожське військо низове. Катеринослав 1918. 8°, ст. 36. Вид-во „Слово".

Яворницький Д. Українсько-руське козацтво перед судом історії. Катеринослав 1919. 8°, ст. 29.

НАЙБЕЗПЕЧНІШЕ
ЗЛОЖИТЕ СВОЇ ОЩАДНОСТИ
в найбільшому українському
КООПЕРАТИВНОМУ БАНКУ

НАЙЛЕПШЕ
ОБЕЗПЕЧЕТЕ СВОЄ МАЙНО
від огню і крадежі-влому
В Т-ВІ ВЗАЄМНИХ ОБЕЗПЕЧЕНЬ

„ДНІСТЕР"

У ЛЬВОВІ, вул. РУСЬКА ч. 20.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

До цього числа долучуємо почтові складанки, якими просимо П. Т. Передплатників присилати біжучу й залеглу передплату.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. річник / Число 1. / Січень 1939.

ЗМІСТ:

Зима 1919.
Микола Лебединський 2

Від Видавництва
. 2

Наша політично-дипльоматична акція в Південній Америці
Н. Карманський 3

Маланка на фронті
Степан Лисак 5

Повстанчий рейд Кінної Бриґади от. Шепаровича
Лев Шанковський 5

Журавиця й Перемишль
о. Я. Д. 9

Санітарний поїзд ч. III.
Мґр. В. Кривокульський 11

Знимка Комбатантів
Осип Мошура 14

Два Свят-Вечорі
Іван Зелик 14

Перші листопадові дні 1918 р. і орґанізація Угнівської кавалєрії в м. Угневі
М. Д. 15

При І-ій Бриґаді Червоних Українських Січових Стрільців
П. Мигович 17

Дрібниця
Олесь Бабій 20

Бібліоґрафія
Ів. Ш. 23

Від Адміністрації
. 24

Wydaje: Wydawnicza Kooperatywa „Czerwona Kalyna", Lwów, ul. Zimorowicza 12. Zaw. Osyp Nawroćkyj. Redaktor: Wasyl Sofroniw-Ławyćkyj. Drukarnia Naukowego T-wa im. Szewczenki we Lwowie.

Видає: Видавнича Кооператива „Червона Калина", Львів, вул. Зіморовича 12. Зав. Осип Навроцький. Редактор: Василь Софронів-Левицький. Друкарня Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.

Видання Ревізійного Союзу Українських Кооператив.

ВИДАННЯ РЕВІЗІЙНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ.

Календарець Українського Кооператора на 1939 рік 1.— зол.

Д-р К. Коберський: **Пляни і програми кооперативних курсів.** Львів, 1930. — 0.50 зол.

Евген Томашевський: **Яйчарство.** Львів, 1930. — 1.50 зол.

М. Павлюх: **Порадник у книговодстві кредитових кооператив.** І. часть. Львів, 1930. — 2.— зол.

Наші машинові кооперативи. (Вказівки та інструкції). Львів, 1930. — 0.20 зол.

Для науки і розваги. Кооперативні сміховинки. Книжка І. 0.60 зол.

— Книжка ІІ. — 0.60 зол.

М. Росткович: **Як можемо прийти до добробуту.** Цікава книжечка для всіх. Львів, 1932. — 0.10 зол.

Інж. Р. Раковський: **Кооперативна мясарня.** Організація та ведення. Львів, 1932. — 0.15 зол.

Інж. Є. Храпливий: **Що нас болить?** Українським кооператорам під розвагу. — 0.20 зол.

Війна воробців зі шпаками, та інші байки й оповідання. Дарунок чемним дітям. Львів, 1932. — 0.30 зол.

Я. Косовський: **Для ближніх.** Драма на 4 дії. Львів, 1932. 0.50 зол.

Резолюції VII. Кооперативного Зїзду. — 0.75 зол.

В. Левинський: **Як боролися Поляки за своє існування під Прусією.** Львів, 1933. — 0.50 зол.

К. Коберський і В. Левицький: **Ідеольогія кооперації.** Вибір з кооперативного письменства. — 2.— зол.

Т. Є. Красиславич: **Спокусник.** Кооперативний Чортик. Казка-правда на 3 дії. Львів, 1933. — 0.80 зол.

Ів. Керницький: **„Пан Інспектор".** Комедія з кооперативного життя. Львів, 1933. — 0.80 зол.

Ш. Жід: **Програма кооператизму.** Львів, 1934. — 2.— зол.

Д-р Ілля Витанович: **Нарис суспільно-економічної української історії** (популярний виклад). — 0.50 зол.

М. Корчинський: **Кооперативне право.** — 3.— зол.

Д-р Ілля Витанович: **Володимир Навроцький** (1887—1882). Перший український статистик-економіст в Галичині на тлі своєї доби. — 1.— зол.

Василь Нагірний: **З моїх споминів.** Львів, 1935. — 0.75 зол.

Завдання кооперативних секцій Союзу Українок. 0.50 зол.

Слово — збірка віршів на кооперативні свята. — 0.60 зол.

Т. Фотинюк: **Гриби та їх перерібка.** — 1.— зол.

Туган-Барановський: **Кооперація, її природа та мета.** — 2.— зол.

К. Коберський: **Плянове господарство.** Велика проблєма нашої доби. — 0.50 зол.

І Федак: **Як розвивалися шкільні каси ощадности.** — 0.20.

Ю. Танчаковський: **Як зберігати товари у споживчій крамниці.** — 1.— зол.

Джордж Рессель: **Кооперація і національні завдання.** — 1.50 зол.

В. Січинський: **Нариси з історії української промисловости.** — 1.50 зол.

П. Мигович: **Торгівля шкірою.** — 0.50 зол.

О. Луцький: **Кооперативні проблєми.** — 1.— зол.

Р. Левицький: **Відсоткові табелі.** — 2.— зол.

Кооперативна пропагаторка та її завдання. — 0.50 зол.

Т. Фотинюк: **Садовина і городина** — збір, зберігання, пакування та сушення. — 1.50 зол.

Олена Бережницька-Будзова: **Квітник селянки.** — 0.50 зол.

Олена Степанів: **Кооперативи здоровля,** друге змінене видання. — 0.50 зол.

Константина Малицька: **Рідний промисл** — діточа ревія. — 0.30 зол.

Г. Туров: **Справедливі піоніри кооперації,** сценічна картина. — 0.30 зол.

Д-р П. Панченко: **Порадник крамаря.** — 1.50 зол.

Ірина Гладка: **Як уладжувати Свято Кооперації.** — 0.15.

Іза Нікользон: **На зустріч сонцю.** — 0.50 зол.

Адреси для замовлень:

Ревізійний Союз Українських Кооператив, Львів, вул. Техніцка 1.
Телєфон 240-96. **Чекове конто 503-929.**

Хто ще не знає?,

що

ПАПЕРЦІ і ТУТКИ

(повноватки)

„КАЛИНА"

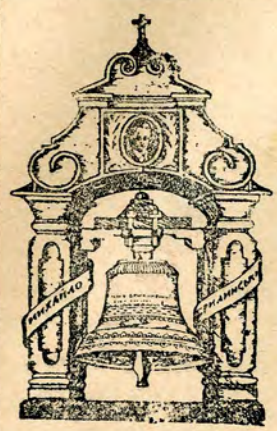
є найліпші

КАВУ „ПРАЖІНЬ“

пє кожний, хто раз спробував.

„Суспільний Промисл“ – Львів 24. Жовківська ч. 188.

Краса й гордість парохії
ЦЕРКОВНІ ДЗВОНИ
Коли хочете мати добрі дзвони замовляйте
в одинокій українській ліярні
Михайла Брилинського
ЛЬВІВ, ЗАМАРСТИНІВСЬКА ч. 41.
За тривалість дається ґварантія на 21 літ.
Умови приступні сплата ратами.
Увага! Остерігаємо перед ріжними аґентами, які підшиваються під нашу фірму.

Український склад лікарських інструментів, ветеринарного приладдя і хірурґічних артикулів. Артикули до плекання краси, ґумові панчохи і т. п.

Олександер МАЦЯК
ЛЬВІВ, вул. ВАЛОВА 27. тел. 116-60.
біж. рах. в Пром-Банку ч. 75. (ПКО. 506.778)

Прегарні прикраси на ялинку
свічки — ґірлянди — ліхтарики —
мила - щітки – пасту до підлоги.
Всілякі фарби, рогожки, хідники і т. п.

найдешевше та найліпшої якости тільки у

Івана Судгоффа
у ЛЬВОВІ, Ринок ч. 38.
і вул. Академічна ч. 8.

Капелюхи
мужеські від 6·50 до 34·—

светери — трикоти
жіночі і мужеські

поручає

Е. ДУМИН
ЛЬВІВ, КОПЕРНИКА 4.

Український продукт

О. ЛЕВИЦЬКА І СКА
Львів, Кордецького 51.

Передплачуйте й поширюйте господарські видання
Краєвого Господарського Товариства

„Сільський Господар„
у ЛЬВОВІ, вул. РУСЬКА ч. 20. III. пов.

1) Багато ілюстрований двотижневик „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“, присвячений усім ділянкам сільського господарства, рільної культури села та справам оборони й заступництва хліборобським івтересам нашого народу. Річна одинична передплата при найменше 10-ох відборцях, які згори вплатять передплату, виносить тільки 3 зол.

2) Ілюстрований місячник „УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК“. Річна одинична передплата 5 зол. Гуртова річна передплта при найменше 5-ох відборцях всего 4 зол.

3) Ілюстрований місячник „САД І ГОРОД“. Річна передплата 2·50 зол. Хто вплатить передплату згори за цілий рік, цей одержує знижку передплати на 2 зол.

4) Ілюстрований місячник „ХЛІБОРОБСЬКА МОЛОДЬ“. Річна передплата тільки 1.20 зол.

Крім часописів видає Товариство ріжного роду книжки і підручники господарського змісту.

Жадайте проспектів і цінників.

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

на 1939 рік

Запрошуємо П. Т. Передплатників до передплати „ЛІТОПИСУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“ на 1939 рік.

Річна передплата виносить зол. 13.–

Піврічна передплата виносить	зол. 7·00
Чвертьрічна „ „	„ 3·50
Ціна поодинокого числа	„ 1.20
Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно	„ 3.00
П. Т. Передплатники з Чехословаччини платять таку саму передплату, з інших країв річно	зол. 14.50

Точні П. Т. Передплатники отримають в 1939 р. безплатний додаток в долучених до кожного числа аркушах споминів А. Камінського п. з. **„В волинській тихій стороні“.**

Адреса Редакції і Адміністрації:

„Літопис Червоної Калини”

Львів, вул. Зіморовича 12.,

поч. скр. ч. 43.

Opłata pocztowa uiszczona gotowką

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. Річник

ЧИСЛО 2. ЛЮТИЙ 1939

Памятник на могилі поляглих у бою з Татарами в 1442 р. в Гологорах (т. зв. „св. Марко").

МИКОЛА ЛЕБЕДИНСЬКИЙ

У Н І С О Н

Нераз стрічаю я тебе, мій друже,
І щось мов візія встає, мов сон
У памяті моїй — таке райдужнє —
Такий промінноясний унісон!..

Твоє лице гаряче, мов у Хорса,
У наступах постріляне колись,
Горить — як і бувало... Очі Марса
Крізь муть рожеву мечуть гордий блиск.

Так як колись гляділи на пікети
І на цівки наїжених рушниць —
Кривава мідь чорніла в еполетах —
І торсо римлянина — як колись!..

Сталевий усміх пана-ґенерала,
Що тричі виграв свій останній бій —
Хоч там... теді... як лист когорта впала,
І батарей вогонь згас на горбі...

Хоч там шляхи на злотобанний Київ
Давно-давно тернами заросли
І з серця час юнацьку силу виїв —
Та усміх той лишивсь таки цілий!..

І в ньому далі блискає й зоріє —
Йдуть сурми в прозолоть на Житомир
І бє чолом до лун грізна стихія
І меч гримить об сталевий панцир...

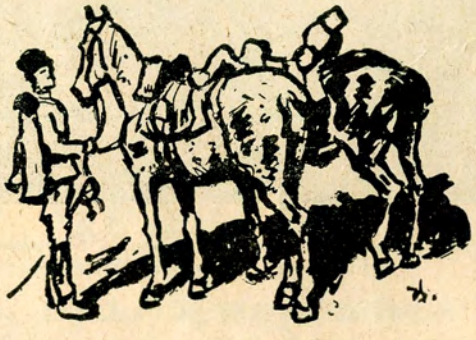
Так як колись бурунами в дорогу
Тремкі, гарячекрилі йдуть думки
А вітер в прапорах на перемогу
Шумить під ритм розгойданий, дзвінкий.

Так як колись, коханий, любий друже!..
Хоч вже нема шоломів, карацен, —
Та кров по давньому у жилах кружить
І тче стару лєґенду кантилєн...

І хочеться на ґрифа скоро сісти
Під шум когорт і брязкіт галябард
І здоганять літа у куряві вогнистій,
Що полетіли десь у соняшний Асґард.

І здоганять на калиновім мості
Ту юність нашу, як вишневий квіт —
Щоб раз... ще раз прийшла до нас у гості
Із рокотанням сурм і золотих трембіт!..

Нераз стрічаю я тебе, мій друже,
І щось мов візія встає, мов сон,
У памяті моїй — таке райдужнє —
Такий промінноясний унісон!..

Наша дипльоматична станиця
при Св. Престолі в Римі в рр. 1919—1920.*

Написав: *П. Карманський.*

В січні 1919 р. готовилася до виїзду до Риму до уряду Італії дипльоматична місія від Директорії УНР., якої головою був проф. Дмитро Антонович. З нагоди висилки цієї місії виринуло питання висилки такої самої місії до Ватикану. Кандидатом на її голову намічено ґр. Мих. Тишкевича, якому придано мене в ролі секретаря. Та тодішній голова ради міністрів, В. Винниченко, не погоджувався на особу ґрафа з принципіяльних мотивів, і справа загаялася. Всеж в лютім я з доручення уряду виїхав заграницю і після ріжних перепон і паспортових труднощів добився в останніх днях березня до Швайцарії, до Льозанни, де перебував від ряду літ ґр. Тишкевич.

Місія до Ватикану в очах соціяльних демократів і соціялістів-революціонерів, які складали уряд Директорії, була непопулярна і вона зразу мусіла боротись з фінансовими труднощами, тим паче, що саме з моментом мого приїзду до Льозанни „царські" рублі, якими розпоряджала наша каса у Швайцарії, втратили зовсім своє значіння. Ні з чим було їхати до Риму, і ґраф Тишкевич, в перших днях травня, доручив мені поїхати до уряду Директорії з метою поширити місію новими урядовцями і здобути фонди на її утримання. Сам він згодом поїхав до Риму, а що мав титул папського ґрафа, добре відомий у ватиканських колах як ревний католик, то його без труднощів прийняли і акредитували при Ватикані, а папа Венедикт XV. визнав в особі С. Петлюри суверена У. Н. Республики, і з його доручення державний секретар кард. Ґаспаррі відручним письмом до Петлюри дав вислів щирої симпатії Ватикану для нової Держави. І тоді, як напр. Литва і Латвія довгий час мусіли добиватися свого признання Ватиканом, навіть користуючися нашим підтримом, Україну зразу таки Ватикан визнав як суверенну державу і наша дипльоматична місія при Св. Престолі дістала всі атрибути дипльоматичного представництва нарівні з іншими европейськими амбасадами.

В тому самому часі я, попавши в Галичині на саму офензиву Галлєра і не маючи змоги виїхати на Захід, бо уряд Директорії перейшов за Збруч і мав важніші справи за справу місії, я мусів перейти вкупі з армією всі перипетії аж до памятного ексоду за Збруч і мандрівки по Поділлі аж до дня, коли від большевиків відбили столицю України. За той час ґрафа Тишкевича делеґував уряд на голову місії на Мирову Конференцію до Парижа. Тоді міністерство закорд. справ доручило мені представити на голову місії при Св. Престолі іншу особу і на мою пропозицію виробляло документи для о. Франца-Ксаверія Бонна. Та тодішній, відкликаний вже урядом міністр Вол. Темницький, що урядував ще чомусь заграницею, вислав до Риму замість мене В. Лучинського. Спираючися на своє доручення, він після мого приїзду з України до Відня сконфіскував акредитив на гроші на утримання місії, який на моє імя виставило міністерство в Камянці Под., заявляючи, що ані я, ані новопризначений о. Бонн до Риму не поїдемо. З тим його диктатом ніхто не рахувався і в листопаді того року ми з о. Бонном, хоча без фондів на утримання місії, всеж виїхали в місце нашого призначення.

Борючися з фінансовими труднощами, ми робили, що було в наших силах.

Перепон з боку Ватикану ми не зустрічали ніяких. Навпаки, і державний секретар кард. Ґаспаррі і папа Венедикт XV. ставилися до української держави, як не з ентузіязмом, то певно без застережень.

Вже на першій авдієнції о. Бонна в кардинала секретаря дали обіцянку для Галичини фінансової допомоги від Ватикану і в місяці лютні 1920 р. Св. Престіл призначив на цю ціль суму 100.000 лірів, яку пізніше доповнено сумою 50.000 лірів з фондів Конґреґації для східніх обрядів у формі допомоги для священиків.

У звязку з тим дня 22. лютня 1920 р. папа прийняв на авдієнції, опріч голови місії, представників нашої громади на еміґрації в Римі і запевнив приявних, що дбатиме про „своїх синів з України". За той час я зладив довший меморіял до папи, в якому зясував скрутне положення нашої Церкви. Його надруковано в сотні примірників і вручено його папі на авдієнції дня 30. березня. Папа зараз і познайомився з його змістом і запевнив, що зробить, що буде в його силі, щоб долю принаймні нашого духовенства облегчити. Ми цей меморіял вручили усім амбасадам при Св. Престолі і визначнішим представникам Церкви та політикам.

Вже раніш папа Венедикт XV. для зорієнтування в справах України назначив о. І. Дженокія візитатором для України і з цього приводу наша місія влаштувала в одному з визначніших готелів Риму дня 18. березня дипльоматичний обід, в якому взяли участь секретар-шеф Конґреґації для Східньої Церкви кард. Маріні, архіеп. Черетті (тепер кардинал, держ. секр.), підсекретар монс. Шедескіні, інші церковні достойники та представники українського дипльоматичного корпусу.

В тому часі справа української держави в колах Ватикану, головно для папи була чи не найважнішою проблємою. З її існуванням Ватикан звязував великі для себе надії і вже заздалегідь готовився до великої місії на Україні. Тимто не дивниця, що папа, з огляду на задуманий виїзд

*) Ця стаття з технічних причин не увійшла до Календаря-Альманаха „Червоної Калини" на 1939 р.

о. Бонна з о. Дженоккіем, запрошував мене, щоб я у всяких справах зголошувався на авдієнцію, впевняючи, що завжди мене щиро приймуть.

Та справ важніших не було і мені доводилося тільки інтервеніювати у справі арештованих о. Онишкевича та о. Юрика, у справі деяких полонених в Італії кандидатів духовного стану, у справі призначень деяких крилошан львівської митрополичої капітули і відновлення ріжних титулів юрисдикції на терені давньої Росії для митрополита А. Шептицького.

З огляду на матеріяльну скруту, почасти і з вини о. Бонна, в місяці жовтні 1920 р. я виїхав з Риму до Відня в тій думці, що скоро обидва з о. Бонном вернемося. І тому я навіть не оповістив у Ватикані про свій виїзд.

Та вернутися так і не довелося. Причиною був повільний розклад уряду України, що після київської анабази, опинився на еміґрації в Польщі.

Через непевне положення і о. Дженоккі не зараз відвідав Галичину, і наперед був зневолений виїхати з Варшави до Відня, а коли аж згодом дістав від польського уряду дозвіл на вїзд до Галичини, то за той час його ентузіязм для відродженої України охолов, його інформатори з духовних кол на місці „протверезили" його, і він замість сподіваних користей приніс нам хіба шкоду.

Так покінчилася наша акція на терені Ватикану, акція, що мала прегарні початки для нас і для католицької Церкви заповідала як найкращі вигляди, а на жаль покінчилася скоро, не залишаючи ніяких важніших наслідків.

Все ж це була єдина з трьох наших дипльоматичних місій в Італії, яка щось робила і одна з небагатьох наших місій акредитованих урядами та признаваних іншими амбасадами.

Це треба записати на рахунок першого та другого голови місії. Перший, ґр. Тишкевич, мав широкі знайомства, головно в церковних колах, та втішався авторитетом; другий, о. Бонн, був людиною дуже рухливою і вмів використати кожну нагоду. Використовуючи своє становище дипльоматичного представника України, він не поминав і світових політичних чинників, щоб справу української державности спопуляризувати. Тимто й не диво, що коли вернувся зі своєї подорожі до Риму, то у Відні висловив передомною здивування, що знайшов у Римі, головно в церковних колах, такі добрі інформації в українській справі.

Чи о. Бонн працював для нашої справи щиро та з переконання, бо дехто піддає це у сумнів, мені важко це вирішити. Від себе можу сказати, що я помічав аж забагато ревности в його праці для української справи, очевидячки в тому часі, як ми працювали вкупі. Про його роботу після його виїзду з Риму не можу сказати ніщо.

Слід замітити, що в часі свого побуту в Римі митрополит Шептицький увійшов у контакт з маркізом Франческіні, італійцем, що мабуть для заспокоєння своєї амбіції, зголосив свою охоту заступати ЗУНР перед Св. Престолом безкорисно, ба навіть відступав свою палату на осідок нашої амбасади, і домагався тільки назначення секретаря українця, якого утримання пішло би на рахунок Уряду. І я дістав уже призначення на секретаря та для мене готовили відповідні документи, коли наспіло до Уряду повідомлення Ватикану, що він з певних оглядів на особу Франческіні не може дати згоди, у звязку з тим вийшло бажання назначити головою місії кого іншого.

З огляду на брак фондів справу місії після того остаточно похоронено. О. Бонн згодом виїхав до Півн. Америки, а мені постелилася дорога на другу півкулю.

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

По важких роках господарчої скрути, що найбільше діткнула саме видавничий і книгарський рух, проявила „Червона Калина" в 1937. і 1938. р. р. живу видавничу діяльність. Накладом Видавництва появилися в тому часі великі, цінні книги, на першому місці дві монументальні монографії: Т. І. **„Історія Леґіону Українських Січових Стрільців"** О. Думіна і **„Золоті Ворота"** (Історія СС.). Світлій Памяті Начального Вождя УГА Ґенерала Мирона Тарнавського присвятила „Червона Калина" великий Альбом **„Памяті Вождя УГА".**

Окремо появилися в бібліотеці „Літопису ЧК", як безплатний додаток для точних П. Т. Передплатників, Спомини Ґен. А. Кравса **„За Українську Справу"** та цінна праця В. Січинського **„Чужинці про Україну".**

Цій актуальній тепер темі присвячений також **Календар-Альманах „ЧК" на 1939 р.** Альманахова частина Календаря містить збірку праць і споминів українських дипльоматів під наг. **„Україна на дипльоматичному фронті".**

Тому, що наклад виданого перед пятнадцяти роками збірника стрілецьких пісень „Сурма" розійшовся скоро в 10.000 прим., Видавництво рішилося видати великим коштом поширений значно збірник пісень **„Великий Співаник Червоної Калини".**

Ці всі видання висилає Видавництво без окремого замовлення лише тим П. Т. Членам „Червоної Калини", що дали на це свою згоду і отримують кожну нову книжку. Та на 2.500 Членів є таких відборців ледви третина. Просимо проте всіх тих П. Т. Членів, що не отримують постійно всіх нових видань, поспішити з замовленнями на ці найновіші видання, яких наклад невеликий. Ближчі дані про ці книги поміщені на окладинці цього числа „Л. Ч. К."

УПРАВА ВИДАВНИЦТВА

Частина II сотні 1 полку I Бриґади Кавалєрії от. Шепаровича на чолі з кмдтом чет. Гавриляком Михайлом.
Світлив прав. священник з м. Павлівки в постою сотні с. Комарівці у березні 1920. (Херсонщина).

Повстанчий рейд Кінної Бриґади от. Шепаровича

Написав: *Лев Шанковський, б. підх. У. Г. А.*

(Продовження.)

Від самого початку повстання мала бриґада запеклого ворога в большевицькій кінній частині відомого бесарабського бандита тов. Котовського. Ця кінна частина в складі 2330 шабель*) і зводу (2) гармат завзято наступала на пяти Кінній Бриґаді, пробуючи безуспішно загородити їй дорогу за р. Бог на злуку з частинами ґен. Омеляновича-Павленка. Проби ці, роблені на спілку з частиною резерви кінноти XIV сов. армії, 41 кавполком з Харкова, під Бобриками 13. квітня і Савранню 14. квітня, були цілком невдатні. Під Бобриками по переході залізничої лінії Бірзула—Знаменка вистарчило одного полку Кінної Бриґади, щоби фронтовою кінною атакою на „доблестних красних кавалєристів" розігнати влізливих товаришів. Тов. Котовський мав „особисті" причини ненавидіти І. Кінної Бриґади. Свого часу він гостював в Касселі, з метою ближче познайомитися з галицькою кіннотою. Треба знати, що вже в березні 1920 року І. Кінна Бриґада представлялася з військового боку дуже гарно. Випочаті козаки на баских степових конях (Німці кольоністи дали!), зразкова дисципліна, високий степень вишколу полонили романтичну душу молдаванського бандита. Це ж все так далеке було від його босої та обдертої кавалєрії! Йому не тільки показали цікаві вправи кінноти і погостили славно, але ще пустили такого дурмана на тему вірности пролєтарському отечеству, що тов. Котовський не добачив навіть зубчаток і старшинських плетінок на рукавах, не добачив тризубів на петлюрівках так у старшин, як і в козаків, але вислав своїм безпосередним начальникам захоплений звіт про бойовий і політичний стан І Кінної Бриґади. Було це дослівно на кільканацять днів перед повстанням і тому не дивно, що після повстання мусіли його зверхники добре „натягати" за його спостережливість. Задраснений в своїй особистій амбіції не міг дарувати бриґаді, що вивела його в дураки, але дарма, що присяг страшну пімсту всім Шепаровичівцям, не вдалось йому додержати слова. На шкурі власного „отряду" дозволив двічи ненависним Шепаровичівцям вписатись в альбом. Більше вже й не пробував.

„Благовіщенські" розмови 7. квітня 1920 в штабі III. Корпусу до нічого не довели і Кінна Бриґада мусіла на власну руку податись на північ, щоби шукати сполучення з частинами ґен. Омеляновича-Павленка, що повертали із Зимового Походу. Після відомостей штабу бриґади частини ці находились тоді в районі Голти і Ново-Українки. В дійсности Армія У. Н. Р. в складі Запоріжської, Волинської і Київської Дивізії пересувалась тоді в район Бобринця, Миколаєва-Китросанівки і Лозоватки в півн. Херсонщині. В околицях Ново-Українки армія була ще 30 березня, потім почала пересуватись в напрямі на північну Херсонщину, щоби в можливому спокою провести Великодні Свята, підпочати і вдарити на базу XIV сов. армії в Вознесенську, де сподівалась засобитися всім необхідним для дальшого маршу. Нам же ж в першу чергу треба було вибавляти сотника Козака в Затишу. В день повстання (6. 4. 1920) він згідно з диспозицією повстання заняв на чолі Запасного куреня і полевої жандармерії ст. Затиша, але вже на другий день мусів залишити її під напором большевицьких панцирок (тоді на лінії цій оперували „Красний крестянін", „Коршун" і „Ураган"). Дві панцирки заняли ст. Затиша з метою перешкодити Кінній Бриґаді переходу через залізничу лінію Бірзула — Одеса. 8. квітня вечором Бриґада переходить карієром

*) Диви Доценка Зимовий Похід, стор. 177.

залізничу лінію і скривається в недалекій балці. Віддалена на дві верстви панцирка вспіла заледви вислати за нею декілька шрапнелів без ніякого конкретного висліду.

Саме в цій хвилині верталися, вирвавшись з большевицьких лабет залізничої Че-Ка в Роздільній*) хор. Бистренко (а радше сьогоднішний вельмишанований купець в Надвірній п. Демянчук), підхор. Червоняк і Шанковський, стр. Білинський з Тернопільщини і панна Качмарська зі Львова, котра була тоді якоюсь „рибою" в штабі III Корпусу. Всі ми були в службових справах в Одесі, але в поворотній дорозі до своїх частин нас арештували і помістили в тюрмі Че-Ка в Роздільній і ми тільки завдяки дипльоматичним (а може купецьким?) здібностям нашого „транспорткоменданта" хор. Демянчука вирвались з дуже неприємної ситуації. По звільненні ми подались до німецької кольонії Фрайдорф, звідки нас добряги Німці відставили до найблищої кольонії (Гофнунгсталь) а ці вже дальше до Затиша. Вечором 8. квітня ми були вже недалеко Затиша, бачили переїзд кінноти і стріли панцирки і розуміється цілком не орієнтувалися в подіях. Наш Німець за ніщо в світі не хотів з нами дальше їхати і нам довелось з ним розпращатись. Ми пішли вздовж залізничого тору в напрямі на ст. Затиша. Та не довелось нам пройти пів верстви, як зі всіх сторін окружили нас невідомі озброєні люди (пізніше показалось, що це були повстанці з Чорноморського полку) і з криком „Руки в верх", питають нас хто ми такі. От і заковика! Відповідай, що хочеш. Ми мовчимо, за нас говорить хор. Демянчук, а вони підсміхаючись слухають. „Ну ладно, ми побачим, у вас есть певно якісь документи", а в нас документи большевицькі і не знати, чи показувати їх, чи ні. На наше щастя в цій хвилині надїхав конем сотник Руменович з І. Кінної Бриґади зі своїм чурою. Він мене добре знав і тому приказав нас всіх негайно звільнити, взиваючи лише, щоби ми прилучились до повстанців. Ніхто не може рішитись, я один остаю. Пращаємось сердечно і відходимо в противні сторони. Довго киваємо собі руками.

Сотник Руменович крутився коло залізничого тору, бо хотів його висадити, щоби броневик не міг рухатись. Сотник Руменович приказав мені сідати на свого коня, а чурі приказав поїхати за люзаком для мене. Я мав чекати на Руменовича і на чуру на залізничому переїзді. Сам Руменович подався кудись пішки з Чорноморцями. Доки я стояв з конем на переїзді, все було добре. Та по хвилині, панцирник, що стояв на ст. Затиша, рушив в мойому напрямі. До стації було може 2 верстви. За хвилину міг броневик бути вже на переїзді. Я хотів поїхати в цьому напрямі, в котрому пішов сотн. Руменович. Та вчений верховець сотника Руменовича, почувши на собі такого „легкого кавалєриста" як я, не хотів ані руш рушити з місця. Що я йому не робив, і прутом бив і ногами тиснув, а він одно знає, то дуба, то назадгузь, а все стоїть на місці. Що ж було робити! Я зліз з такого мудрого коня, вдарив його прутом, а сам скоро сховався до пустої залізничої будки коло переїзду. Тут довелось мені ще більше наїстись страху, як у Роздільній. Шляхом залізничим переїхав повагом панцирник і мені зі страху здавалось, що він станув. Мені здавалось, що большевики бачили цілу мою „маніпуляцію" з конем і ось зараз прийдуть до будки, щоби злорадісно вбити „грізного повставшого контрреволюціонера", справді я почув внедовзі кроки, далі побачив руку з револьвером, але на своє щастя почув голос сотн. Руменовіча, котрий кликав мене по імені. Я вийшов з будки і побачив, що за панцирником і слід застиг. Він відїхав далеко далеко в напрямі на ст. Веселий Кут. Сміху було на цілу бриґаду, що то з мене за кавалєрист, що в обличчі небезпеки зліз з коня, щоби спасатись пішки. (Ґен. Петрів описує у своїх споминах, що подібна до мене большевицька кіннота з донецьких шахтярів наступала на конях, але як тільки Гордієнківці завдали їм чосу, товариші позлазили

*) Див. спомини хор. Бистренка в Черв. Калині, ч. 9 за 1933 рік.

Частина старшин штабу І Бриг. кавалєрії от. Шепаровича в постою в Комарівці перед кватирою кмдта Бриґади (в часі союзу з большевиками). — 1 сотн. Шепарович, 2) чет. Гавриляк Мих., 3) пор. Заславський, 4) сотн. Єднак, 5) пор. Трач. В кучмі козак Цяпало (козак) — джура чет. Гавриляка.
Світлив прав. священ. з м. Павлівки в Комарівці на Херсонщині в м. березні 1920 р.

Частина старшин І Бриґади Кавалєрії от. Шепаровича У. Г. А. з м. березня 1920 р. в постою в Комарівці, нім. кольон. зв. Кассель у Херсонщині. — Сидять з ліва: сотн. Єднак (х) (1. к. полк), сотн. Шепарович, кмдт Бриґ., сотн. Яри (2 к. полк), чет. Шепарович, ($х_1$), чет. Левицький, осв. і прес. референт. Стоять з права: сотн. Синенький, чет. ($х_2$) Гавриляк Михайло, кмдт II кін. сотні 1 полку, хор. „Х", жид-санітет, пор. Трач, кмдт III сотні 1 полку, пор. Руменовіч, мол., скоростр. сотня, пор. Заславський, адютант, чет. Яськевич, скор. сотня, пор. Пасічник, придніпрянець, III сотня, хор. Винницький, I сотня 2 кін. полку. Лежать з ліва: хор. Сенів, інтендантура, чет. „Х", пор. Руменовіч, старш.-адютант, пор. „Х", придніпрян., харчевий.

з коней, бо все ж таки на землі безпечніше). „Мій" кінь, як тільки я зліз, побіг до балки до решти бриґади, де його поява викликала великий несупокій про долю сотника Руменовіча, котрий на щастя віднайшовся скоро живий та здоровий.

Вже на іншому коні ми заїхали до балки, де стояла решта бриґади. Мій кузин чет. Роман Шепарович, зрештою найліпший хлоп в світі, повитав мене проречистим: „А тебе яка холєра і тифус наднесла сюди на мою бідну голову?". Я мав тоді 16 літ і йому здавалось, що він чомусь мусить опікуватись мною. По хвилині мене покликали до от. Шепаровича, котрий докладно мене розпитував про настрої і факти в Одесі, ба навіть спитав мене, що мені дуже подобалось, чи я вважаю, що бриґада може рушити на Одесу. Я відповів, що так і навіть старався це своє твердження доказати. Натурально моя опінія дуже мало вплинула на дальший хід подій. Сьогодні вважаю це абсурдом, а моє тодішне твердження продиктоване було бажанням повернути до цього великого, гарного міста. Зрештою Кінна Бриґада без артилєрії не могла рішитись на цей похід. Тоді вже на жаль не було звязку з ґен. Омеляновичом-Павленком, який в цей час виконував бравуровий марш на Вознесенське, де добуто величезні припаси, котрих навіть взяти зі собою не можна було.

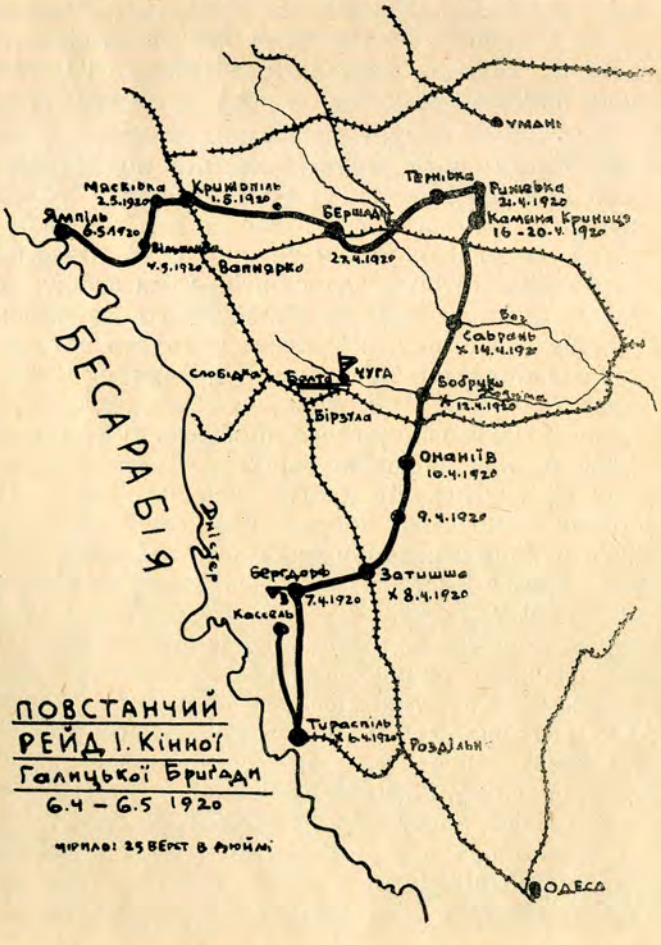
Мені приділено коня, а з ним до булавної сотні, до чети звязку. (Я скінчив старшинську школу в звідомнім полку.) Ще цього самого вечора ми рушили на Андрюшине, де прибули десь коло 12-ої в півночі. На другий день була наша Велика Пятниця (9. IV.) і ми задержались в цьому селі десь до полудня. Тут переведено реорґанізацію 3. полку в кінну бриґаду з двох кінних полків по 4 кінні і 1 скорострільній сотні та одного пішого куреня на возах. Командантом чети звязку став добре мені знаний інструктор із звідомного полку пор. Мараці, котрий прилучився до повстанців в Берґдорфі. Сотник Руменовіч обняв команду 1. кінного полку. Адютантом бриґади став сотник Кучера-Кочегарів, котрий мав дуже гарну жінку, яка товаришила нам у всіх боях в повстанні. Отак зреорґанізована частина подалась в напрямі на Умань, де сподівались застати частини ґен. Павленка і широкі райони свідомих гайдамацьких сіл, де можна буде відпочити і застановитись з ґен. Павленком, що нам далі діяти. Найближчою нашою метою був район відомого повстанчого отамана Заболотного коло м. Балта—Ананіїв. З цим отаманом піддержувала звязки команда III. Корпусу (ґен. Кравс) і команда Кінної Бриґади. Мені самому (з огляду може на невисокий вік) доводилось їздити там в характері звязкового, з ріжними дорученнями. Ми сподівались також, що галицькі частини в р. м. Балти і Чечельника пристануть до нас негайно по нашій появі.

9. квітня по полудні рушаємо в напрямі на Ананіїв. Переходимо велике, здається молдаванське село Волєгоцулово. Тут розстрілюємо большевицького шпіона, котрого наслав нам тов. Котовський. Через Новоселки та інші села подаємось на Ананіїв, котрого залога втікає без стрілу. Появляються повстанці от. Заболотного. Занимаємо Ананіїв без стрілу. Мешканці виходять з хлібом і сіллю повитати козацтво. Зявляються також жиди, на котрих як звичайно терпне шкура. Не диво. Козаки Заболотного пробують тут і там робити невинні зрештою бешкети. Треба нам чим дуж відірватись від цього союзника, бо й наші козаки памятають добре жида-комісаря Кая та його заходи для поширення антисемітизму серед нашої армії. Вистане іскра, а спалахне жидівський погром у містечку. І в цьому місці треба підкреслити, що не тільки в нашій здисциплінованій армії поборювано рішуче всякі погромові тенденції, але саме серед тих місцевих повстанців, котрим так давались в знаки ріжні жидівські комісарчуки, тенденції спинювання козацтва від погромів були дуже сильні. Ми бачили в Ананіївi, як от. Заболотний з місця присудив козакові 25 на голе, за те, що він вкрав в бідної жидівки курку. Свідоме українство дійсно не має нічого спільного з протижидівськими погромами, зате жидівство має

багато вини в свідомих протиукраїнських погромах ріжних Че-Ка і тому подібних большевицьких установ.

В поході святкуємо Великдень 1920 року. Не було часу на паску, ані на баби в дослівному і переносному значінні. Маємо відомости, що наші знайомі, броневики із Затиша, гуляють вже на лінії Бірзула-Знаменка, щоби перешкодити нам в марші. Там вже наш приятель тов. Котовський та 41 кавполк. Там тов. Якимович (?) з Ананіїва із залогою. Треба рішуче передертись за Бог. На стаціях Жеребково і Любашівка ворожі броневики, а що далі? Поспішними маршами наближуємось до залізничої лінії. Великий обоз (була в ньому навіть... карита) є тільки зайвою перешкодою в рухах. Та всеж під прислоною ночі нам удається передістатись на другу сторону залізнодорожної лінії недалеко зупинки Запляси (?) межи стаціями Жеребково і Любашівка. Бриґада скоро подається до переправи через р. Кодиму коло м. Бобрики великі. Але в цьому місці чекає нас невідступний тов. Котовський зі своїми кіннотчиками.

Зі мною тоді сталась знову цікава пригода. Нас заалюрмували в ночі і ми рушили до переходу залізничої лінії. Це було в самий „обливаний" понеділок. Нікуди правди діти, безпосередньо перед алярмом я і ще дехто обливали себе самогоном у місцевих селян, дотрі нас радо витали. Треба знати, що на Херсонщині села дуже багаті, по сьогоднішній термінольогії самі кулаки, настроєні виразно протибольшевицьки. До цього села ми прийшли пізно в вечір і селянство нас дійсно щиро повитало. Свідомости що правда не було великої. Вони тішились кожним, хто бив їхніх ворогів большевиків, але самі не хотіли їх бити, і сиділи вдома. Отже по цій щирій гостині мені не хотілось їхати на коні і я віддавши його в певні руки, поліз до цеї пишної карити, котра їхала в обозі і задрімав собі спокійно на подушках. Буджусь нагло і дивлюсь: місяць світить просто в очі. Що за омана?! Бачу, шиба від дверцят надімною, а не поруч мене. Догадуюсь, що карита вивернулась. З трудом відчиняю дверцята і викараскуюсь на Божий світ. Дивлюсь, карита злетіла з високого містка, що заломився під нею. Коні покалічились, візник ранений, тільки моя особа ціла і здорова. Місцеві селяни вже коло нас. „Остав пан, сапоги з неї пошиємо і лошаді нам пригодяться". Козаків наших і обозу вже давно не було. Візникові я обвязав рану і ми пішки подались за нашими.

Тимчасом в Бобриках вже кипів бій. В бойовому порядку ввійшла бриґада до великого села зранку і подалась до переправи. Обози задержались в селі біля церкви. Був гарний, теплий, ясний день. Порядок маршу: 1 кінний полк, курінь піхоти, обоз, 2 кінний полк. Заграли скорострільні. Не гаючись виводить сотник Руменович свій полк до кінної атаки. Атака на білу зброю, в нас амуніції обмаль. Большевики поділені були на дві частини, як перший полк розбивав кінною атакою одну частину, друга про це, чи не знала, чи не рішилась вчасно вийти в бій. Це дало змогу нагальним ударом розбити одну і другу частину. Большевики не могли видержати нагального удару нашої кінноти і пійшли на втікача. У нас тільки кількох легко ранених. Большевики втікають на Криве—Озеро. Бриґада спокійно переходить р. Кодиму і поспішає в напрямі на Саврань, щоби там переправитись через р. Бог в район повстанчих сіл.

Бій нашої кінноти під Бобриками, це поменшена копія бою 10 російської і 4 австрійської дивізії кінноти під Ярославичами коло Золочева 21. серпня 1914 р. Відомий пізніше в Києві командант 10 російської дивізії (з Харкова, ґраф Келлер, головнокомандуючий гетьманських військ у війні проти Директорії) розбив тоді на голову 4 кінну дивізію зі Львова, котрою командував ґен. Заремба. Причиною поразки австрійської кінноти був брак військової координації межи поодинокими австрійськими полками. Полки ці дали себе розбивати один по однім, тоді коли ґен. Заремба з шаблею в руці атакував в першій лаві. Під Бобриками тов. Котовський теж атакував в першій лаві, зате його резерва чекала безчинно, що дало змогу розбити обі частини. Ще одна анальогія насувається між битвою під Ярославичами і Бобриками. На жаль в обох цих битвах по обох сторонах боролись українці. Під Бобриками переконались ми в цьому, беручи полонених. Були це поголовно самі українці (можливо, що з 41 кавполку з Харкова). Цих полонених ми забрали зі собою, але вони вспіли втекти. (Далі буде.)

Рецензії і замітки

Остання війна Австро-Угорської Монархії

Написав: *Лев Шанковський, б. підхор. УГА.*

Oesterreichs-Ungarns letzter Krieg 1914—1918. (Остання війна Австро-Угорщини 1914—1918) — Відень 1929—1938. Наклад: „Militärwissenschaftliche Mitteilungen" — Wien, I., Liebiggasse 6. 7. томів лексиконового формату + 7 томів плянів, мап і схем та 1 том-показчик назв частин, осіб і місцевостей. Ціліть: CXXIII+5418 сторін тексту та 250 плянів, мап, схем, знимок і зіставлень в 7-ох окремих касетках. Ціна 267.— нім. м.

В передмові до останнього тому цього монументального твору пише редактор, ґен. Ґляйзе-Горстенау ,останній військовий міністр німецької Австрії: „Коли підписаний тому майже 10 літ підписував передмову до першого тому отсеї історії, ніяк не міг сподіватись, що рівночасно з передмовою до останнього тому прийдеться йому, як останньому міністрові військових справ підписувати акт про злуку німецької Австрії з німецькою державою. Переможний блиск цілком неочікуваного, незрівняльного національного Чину знимається понад трагічні події, що їх описує останній том праць нашого ґенштабу, гоїть старі рани та затирає в памяті спогад про ці нещасні події та дозволяє Нації *тоді* програну війну переможно покінчити".

Німецька нація щаслива. Вона має людей, що вміють не тільки *писати,* але й *робити* історію! Ґен. Ґляйзе-Горстенау не встиг видати свого монументального твору, а вже програна війна кінчиться переможно і німецька нація ступає на новий історичний шлях.

Треба признати, що ґен. Ґляйзе-Горстенау та його співробітникам вдалась їх праця. Це справді монументальний твір, строго науковий, обєктивний, цікавий. Цікавий він і для нас. Історія останньої війна нашої „небіжки" Австрії — це ж частина *нашої* історії. Хиба ж це не наші землі, як довгі вони і широкі, були в цих змаганнях, то „engeres" то „weiteres Kriegsgebiet"? Хіба ж це не наші батьки і брати кривавились на всіх фронтах в обороні цеї монархії, хіба ж не вони розсипали своїх кісток по всіх можливих побоевищах? Чи не в нашої „небіжки" часом, довелось нам познайомитись в перше з надзвичайно дотепним уладженням: концтаборами (Талергоф, Ґмінд і т. д.). А вже, коли кількакратно перекотилась по нашій вужчій батьківщині хвиля австрійської і російської сольдатески, приходить черга на „Бротфріден" і що за тим іде військова окупація України, де з польсько-мадярською шляхтою не міг собі дати ради і сам Василь Вишиваний. Український дослідник найде в нашій історії багато матеріялу про революційний розклад російської армії в 1917 році, про українізацію частин російської армії (VI. том) і врешті про Берестейський мир та військову окупацію України (VII. том). Доволі часто находимо згадку про Легіон УСС і його бої. Австрійські заходи, щодо формування українських частин з полонених (І. Сіра Коз. Стрілецька Дивізія) представлено досить докладно. А вже в отсій історії ви найдете *документальні* дані про те, скільки правди є в тому, що сьогодні пишеться в кожному популярному підручнику історії про „передачу" Австрією влади в Східній Галичині в руки українців. Мовляв, підготова до цього акту була така широка і дбайлива, що австрійці заздалегідь перекинули всі українські полки до Східньої Галичини, щоб помогли перебирати владу. Тимчасом документально можемо стверди-ги, де були саме всі отсі „сімсім" й інші українські полки. Вони до останнього віддиху боронили старої держави на всіх далеких фронтах, боронили навіть тоді, як всі інші „вірні" народи боронити перестали. Тяжко довелось їм це відпокутувати. Українці вояки посиділи в італійському полоні багато довше, як всі інші комбатанти б. Австро-Угорщини, а їхня співучасть у визвольних змаганнях так і залишилась у сфері теоретичних міркувань і мрій. Тимчасом полонені інших „австрійських" національностей (чехи, поляки, югославяни, румуни) цю спромогу мали.

***

Отсих сім грубих томів історії останньої війни Австро-Угорщини рішились ми переповісти для читачів Літопису Червоної Калини в надії, що вони, як активні учасники цих подій, заінтересуються їх найбільш авторитетним поясненням. Зробимо це в кількох нарисах, що чергуватись будуть в хронольоґічному порядку. На тлі загального розвитку подій, заторкнемо в першу чергу такі теми, які можуть зацікавити українського читача. Не від речі буде згадати, що наші бібліотеки рішуче повинні засобитись в цей монументальний твір, що доволі часто згадує колишніх „Тирольців Сходу".

„Si vis pacem, para bellum!".

Старенька монархія, що свої останні воєнні подвиги закінчила не дуже славно в 1866 році (якщо не рахувати військової окупації Босни та Герцеґовини в 1878 році) була зовсім непідготована до майбутньої війни, дарма, що війна ця висіла для неї на волоску. Широке заінтересування Австрії розвитком подій на Балкані мусіло допровадити до зудару з Росією, що вважала себе „покровителькою" всіх славян. „Вісь" Берлін-Відень діяла від 1882 року по напрямній Берлін-Баґдад, а на цій дорозі було забагато перешкод, щоб їх можна було безкровно оминути. Звідсіль й воєнні алярми 1912 року й частинна мобілізація австрійської армії, що виявила її внутрішну слабину (бунти чеських полків) та недостаточне засоблення. Головною причиною невдалої підготовки австрійської армії до війни, був меншебільше „сталий" брак фінансових засобів. Цей брак не дозволив державі перевести військового

вишколу всіх громадян (річний континґент рекрута був в р. 1870 при 36 міліонах населення 100.000 мужа, в р. 1910 при 50 міліонах тільки 126.000), цей брак був причиною ганебного воєнного забезпечення (2 скорострільні на курінь, перестарілі зразки гармат та гавбиць) та неможности розгорнути всіх сил держави в мобілізації 1914 року. Недостача фінансових засобів на цілі оборони держави мала джерело в політичній боротьбі в парляменті. Німецькі ліберальні ґрупи саботували розбудову австрійської збройної сили, мадяри виконували ролю гальми, домагаючись окремої мадярської армії, чехи були проти військового буджету з національних причин. Якщо все це взяти під увагу, не трудно дійти до висновку, що кожночасному австрійському урядові незвичайно важко було склеїти якунебудь більшість, щоб перевести в повноті свої фінансові пляни. Це було йому понад сили і тому не дивниця, що найважніші державні пляни треба було полагоджувати шляхом компромісів і обмежень. Погроза австрійського міністра військових справ ґен. Шенайха, що цею дорогою нищиться підвалини держави, дала хиба такі результати, що деякі видатки на армію, як н. пр. закуп славних 30,5 цм мерзерів, по *спротиві* парляменту переведено поза *ним*. Оцей типовий „ліберально-демократичний" балаґан, якщо йде про найсутніші інтереси держави, є хіба ще одним арґументом для прихильників всяких „тотальних" устроїв.

Стратеґічна підготова майбутньої війни спиралась на союзі з Німеччиною та Румунією, з котрою австр. шеф ґенштабу ґен. Конрад ф. Гецендорф заключив в 1912 році, в Букарешті, воєнний союз проти Росії. Війна з Італією, що від 1882 р. належала теж до союзу осередніх держав, не була передбачена австр. ґенштабом, дарма, що Італія щораз більше відхилялась від цього союзу. Зрештою австр. ґенштаб здавав собі справу, що рівночасна війна на трьох фронтах не є для Австро-Угорщини можлива. З огляду на це в австр. ґенштабі опрацьовано тільки докладно пляни R і B, це є воєнні пляни на випадок війни з Росією і на Балкані. Плян війни з Росією спирався на умові ґен. Гецендорфа з німецьким шефом ґенштабу ґен. Мольтке. У випадку війни на два фронти Німеччина мала кинути всі свої сили на захід (плян ґен. Шліффена) і по розбитті Франції та Бельґії (на це передбачувано час 6 тижнів), оба союзники мали звернутися проти Росії. До цього часу Австрія з Румунією мали б витримати удар російської армії. Знову війна на Балкані (проти Сербії і Чорногори) мала би бути офензивна у випадку невтральности Росії зглядно дефензивна у випадку виступу Росії в обороні балканських держав. На цих підставах розробив ґен. Конрад ф. Гецендорф свій воєнний плян. Він поділив 1100 куренів майбутньої змобілізованої армії на 3 ґрупи. Найсильніша ґрупа „А" в складі 28 і пів піших та 10 кінних дивізій і 21 маршових бриґад призначена була до війни з Росією. Пересувана низкою стратеґічних залізниць (залізниці через карпатські просмики, що всі мали стратеґічне значіння, завдячуємо невпинним заходам австрійського шефа ґенштабу ґен. Бека) мала вже в 18 дні мобілізації находитись в районі концентрації недалеко російської границі. Друга ґрупа: Minimalgruppe Balkan в складі 8 піших дивізій і 7 маршових бриґад була призначена як заслона проти Сербії і Чорногори у випадку війни з Росією. Остання ґрупа „Б" в 12 піших, 1 кінної дивізій та 6 маршових бриґад була призначена до війни проти Сербії, якщо Росія остане невтральною або до зміцнення ґрупи „А", якщо війна з Росією стане доконаним фактом. В останньому випадку ґрупа „Б" рушає на побоєвище доперва 18 дня мобілізації, це значить тоді, коли вже ґрупа „А" буде в районі концентрації і звільнить залізниці для перевозу ґрупи „Б". Поза цим була ще передбачена резерва головного командування та маленька заслона проти Італії. Румунська армія мала змобілізувати 5 корпусів та кілька дивізій резерви та зосередити їх в районі Берладь-Фокшани-Текуча (4 корпуси). Роман (1), Бузеу (4 див. резерви) і врешті з одною дивізією резерви ввійти до Добруджі. Австрійська воєнна фльота мала скромне завдання: опираючись на порти Полю, Каттаро і Себеніко хоронити побережжя і забезпечувати тим робом флянки сухопутньої армії. Офензивні ділання цеї фльоти передбачувано тільки у випадку виступу Італії по стороні осередніх держав.

Операційний плян воєнних ділань проти Росії спирався на старі взірці, усталені ще 1854—55 рр. австр. ґен. ф. Гессом на випадок можливої тоді війни з Росією. Ці взірці заакцептовано в переговорах німецького і австрійського ґенштабу в 1907 і 1912 році, тимбільше, що німці і австрійці мали пляни майбутньої концентрації російської армії. І так між Бугом і Вислою Росія мала сконцентрувати до 30 дня мобілізації 24 дивізій, в районі Рівного 12 піших і 2 кінні, в районі Проскурова 16 піших і 5 кінних і врешті між Дністром і Прутом 8 піших і 2 кінні дивізії. Разом мала Росія змобілізувати проти Австрії і Румунії до 30-го дня мобілізації 60 дивізій. В звязку з цим австрійський операційний плян передбачував наступ лівого крила австрійської армії (1 і 4 армія) на північ в напрямі Люблин-Рейовец, щоб перервати залізниче сполучення Варшава-Здолбунів і тим робом перешкодити російській концентрації між Бугом і Вислою. По розбитті тамошньої російської ґрупи, ліве крило австр. армії мало звернутися на схід і там вже з двома арміями правого крила (2 і 3) розбити російську ґрупу під Рівним та Проскуровом. Якщо б це вдалося, австрійська армія могла розпочати похід на Київ або Одесу. Намічена операція вимагала одначе співпраці німецької армії. Щоб спомогти головний удар австрійських армій, головна сила німецької східньої армії мала вдарити зі Східніх Прус в напрямі на Седльце. Таким чином можна було схопити російську армію в Польщі в кліщі з півночі і з полудня і тим рішити перемогу на східному побоєвищі. Плян цей був узгіднений з німецьким ґенштабом, але операція ця мала відбутись аж по рішальній перемозі на заході. Чому австрійські

армії Данкля і Авфенберґа, що зрештою блискуче перевели свою операцію, поспішились з виконанням свойого завдання і не забезпечили собі на час німецької помочі?! Автори нашої історії не дають на це переконливої відповіди, зазначуючи лише, що брак помочі німецької армії у вступних воєнних діланнях австрійської, був найбільшим розчаруванням ґен. Гецендорфа, яке цей знаменитий ґенерал пережив у світовій війні. Виходить отже, що ґенерал мав право надіятись своєчасної німецької помочі.

Збройна сила старої монархії в 1914 р.

В гарячий літній день громадяни двоєдиної держави покидали місця праці, щоб на приказ старенького цісаря поспішити під прапори. В багатьох пунктах зголосилось багато більше людей, як передбачувано. Бракувало крісів, одностроїв, а навіть поживи. Всі військові поміщення завалені були змобілізованими вояками, що дуже часто днювали і ночували під голим небом. Аж вимарш перших полків на побоєвище робив для решти потрібне місце. Та проте скрізь панував небувалий ентузіязм. Полки вирушали на побоєвище повні воєнного запалу. Ще раз сповнились слова австрійського воєнного поета:

Die Gott als Slaw' und Magyaren schuf,
Sie streiten um Wörte nicht hämisch,
Sie folgten, ob deutsch auch der Feldherrnruf,
Denn: Vorwärts! ist ung'risch und böhmisch..

Одначе ця велика півтора міліонова австрійська армія, що вирушила на свою останню війну, багато ріжнилась від заводової армії „зупаків" ґен. Радецького, що так блискуче оперувала в Піємонті. Ця нова армія була в повному цього слова значінні армією *народів,* народів більше або менше вдоволених приналежністю до старої монархії. На багатьох картах нашої історії, автори застановляються над тим, наскільки ця армія представляла ще одноцілий тип чорно-жовтого вояка, в котрому всі національні ріжниці спроваджувались до поділу на „мадярських" гузарів, „хорватських" ґранічарів, „чеських" бомбардієрів, або „польських" уланів. На це питання автори не могли не дати неґативної відповіди.

На 100 вояків австрійської армії було 25 німців, 23 мадярів, 13 чехів, 4 словаків, 8 поляків, 8 українців, 2 словенців, 9 кроатів, 7 румунів і 1 італієць. Територіяльна система доповнювання армії *мусіла* довести до того, що повстали національні полки, в котрих навіть підстаршини, поза 80 словами німецької команди, зовсім не знали німецької мови. Полки мали свої „реґіментсшпрахе", не згадує одначе наша історія, що такою „реґіментсшпрахе" для *всіх* галицьких полків була польська мова. Приналежність вояцтва до одної національности, походження з одної округи, творили незвичайно сильну спійню в рамах одного полку, що могла бути небезпечна з огляду на ірредентистичні настрої серед вояків приналежних до даної національности. Найсильніші противоєнні і ірредентистичні настрої панували серед чеських полків, отсих найкращих полків старої австрійської армії. Вже перед війною були голосні т. зв. „зде" афери, коли чеські вояки викликувані підстаршинами, а то й старшинами, не хотіли відповідати „гір", але відповідали по чеськи „зде". Підчас мобілізації 1912-13 року, чеські резервісти 18, і 36 полку піхоти та 8 полку драґонів бунтувались підчас транспорту. У світовій війні тримались ще так довго, як довго були в полках активні старшини і підстаршини. Пізніше верх взяла ірредента і чеські полки з прапорами переходили на бік всіх ворогів Австро-Угорщини. Зате розвязано карним шляхом 36 полк піхоти з Молодої Болеслави і на завжди вичеркнено з бойових реєстрів австрійської армії.

Автори стверджують ще існування ірредепти серед італійців, румунів та українців. Серед поляків стверджують існування поважної русофільської фракції. Про українців пишеться в цьому місці ось що: „Серед українців (автори уживають послідовно терміноль ґії: Україна, українці) ірредента ще в мирний час получена була більше або менше численними таємними нитками із закордоном. Особливо на початку війни терпіла армія через те, хоча вповні зрозуміле, що військо бачило ці справи в помітно чорніших барвах, як вони дійсно були. Справді між українцями була жвава чорно-жовта партія, що — так як поляки — свою добру волю старалась доказати виставленням українського леґіону".

На жаль не сказано ніде, скільки невинних жертв впало через те, що зденервоване командування бачило все в помітно чорніших барвах і кому маємо ці чорні окуляри армії завдячувати? Кому завдячуємо низький чисельний стан леґіону УСС?

Автори наводять в праці дуже цікаву статистику, що її зладив знаний військовий письменник-історик полк. Ґеорґ Файт. Є це статистика воєнних втрат в людях в ріжних округах. На жаль автори історії подають докладну статистику тільки для німецьких округ б. Австрії. Ці втрати найбільші є в німецьких частинах Моравії (44%), далі в Каринтії (37%), в Судетах (34%) і т. д. Пересіч втрат для австрійських німців виносить 29%, для мадярів 28% і хорватів 20%, доперва „in einigem Abstand" йдуть втрати поляків з Галичини, при чому відріжнити ще треба західньо-галицькі і східньо-галицькі полки. Тут автори льояльно зазначують, що втрати східньо-галицьких полків не могли бут великі, через те, що велика частина населення не брала участи у війні наслідком воєнної окупації. В кожному разі автори доходять до висновку, що найкраще виповнили обовязок крови супроти держави: німці, мадяри і хорвати. Слід би зазначити, що переведення у нас такої статистики, можливо при помочі парохіяльних урядів було б дуже побажане із загально-національних інтересів. Статистика повинна обіймати окремо втрати у світовій війні, окремо в визвольних змаганнях.

Ось в таких загальних нарисах представлялась національна проблема в австро-угорській армії. Треба ще підкреслити, що австрійська армія не була одноцілa. Вже в 1867 році, при переміні Австрії в дуалістичну державу, Угорщина дістала

своїх гонведів, а для „паритету“ створено в Австрії „ляндверу“. Ці війська були військом другої лінії, а спільна „k. u. k.“ армія мала бути військом першої лінії. З військової точки погляду цей поділ був нонсенсом. В модерній війні, де воюють проти себе цілі народи, всякі поділи на перші та другі лінії не мають місця і нічого дивного, що у війні „ляндверу“, оце військо другої лінії перемінено в стрільців (kk. Schützen), а навіть військо „третьої“ лінії „ляндштурм“ опинилось скоро в першій, боєвій лінії. Автори згідно підкреслюють, що окрема мадярська армія була поважною щілиною в оборонному системі держави і з трудом вдалося переконати мадярську шляхту про конечність ужиття „гонведів“ поза границями Угорщини.

Якщо вірити авторам, *соціяльної* проблеми в австро-угорській армії так якби не було. Австрійські соціялісти, що в час мира пропаґували народню міліцію і боролись з „мольохом“ мілітаризму, вирушили охотно на війну, заспокоюючи своє сумління тим, що всетаки воюють проти ультрареакційного царату. Зрештою фраза про інтернаціональну солідарність пролєтаріяту скрахувала на цілій лінії саме з початком світової війни. Соціялісти всіх народів вирушили на побоєвища.

Як ми вже згадували, *узброєння і виряд австр. армії* були цілком недостаточні. 1100 куренів піхоти вирушили на війну з двома або найбільше чотирма скорострілами, коли західньо-европейські армії мали в той час нерідко цілу скорострільну сотню при курені піхоти. Бракувало також крісів і не дивниця, що ляндштурмісти і УСС пішли в Карпати в „Верндлями“. Заосмотрення в піхотну амуніцію було нище рівня других армій. Австро-угорська артилєрія мала з початком війни 2154 легких і 112 середніх полевих гармат, 296 гірських гармат та врешті 206 середніх і 72 важких твердинних гармат. Числа ті в порівнанні з відповідниками в других арміях вказують на невистарчальне заосмотрення австрійської армії в артилєрію. І так в пересічі випадає на австрійську дивізію піхоти 7 батерій полевої артилєрії (28 гармат), в россіян теж 7 батерій, але „великого складу“ (42 гармати). Зразки австрійських гармат були цілком перестарілі і не відповідали новітнім вимогам. Австрійська полева канона М. 5 мала на 1000—1500 м меншу далекосяглість від російських гармат. 10 цм і 15 цм гавбиця М. 99 поза зовсім незначною далекосяглістю не мали заслони і автоматичного відскоку рури. Нічого дивного, що у війні випрацьовано нові зразки 7 цм канони, 10 і 15 цм гавбиць та зразки 10 цм і 15 цм змоторизованих гармат, але бракувало фінансових засобів на їх масову фабрикацію. Цілком перестарілі були зразки твердинної артилєрії, тільки нові 30,5 цм мерзери виконали блискуче своє завдання і навіть на західньому фронті сказали своє неостаннє слово. Дещо краще були тільки засоблені технічні частини. Інтендатура на загал виконала своє завдання, хоч з початком війни можна було завважити велике марнування харчевих припасів, котрих пізніше бракувало на кожному кроці. Не все дописувала орґанізація апровізації військових частин. Були випадки, що вже в маршу до району концентрації частини голодували. Частини ночували коло картопляних піль і нікому не снилось самочинно „зареквірувати“ картоплю, голодні частини переходили попри повні в харчеві припаси обози і не було можливе запастись в потрібні харчі, бо були це обози „інших“ частин. Санітарна служба була досить добре засоблена і загально сповнила своє завдання, хоч орґанізація не відповідала великому запотребуванню. Бракувало від першої хвилини військових хірурґів. Поза тим вже перші бої зробили великі прогалини в військовому лікарському корпусі цеї служби. Багато заслужилась ця служба в поборюванні холєри й інших пошестей. Багато помогали їй громадські орґанізації (Червоний Хрест) та лицарські ордени (Мальтезіянці) і ін.

Вишкіл австрійської армії, на думку авторів, був цілком модерний. Піхотний вишкіл спирався на напрямні твору австр. шефа ґенштабу ґен. Гецендорфа: „Бойовий вишкіл піхоти“, що пропаґував індивідуальний вишкіл стрільця, ініціятиву, підприємчивість навіть для найменших відділів піхоти. Одначе з другого боку за мало присвячувано уваги координації воєнних ділань піхоти і артилєрії та цілком не доцінювано значіння артилєрійської підготови наступу піхоти. Зате великі недомагання були в бойовому вишколі кінноти, яку завдяки консерватизмові вищих старшин цього роду зброї зовсім не приспособлено до майбутньої війни. Вона так і вийшла на війну в парадних одностроях мирного часу і вже її перша зустріч з бойовою російською кіннотою під Ярославицями скінчилась для неї катастрофально. Взагалі в армії старого цісаря, що так довго вже не воювала, був сильний консервативний дух. Воєнна доктрина пропаґувала клич наступу за всяку ціну, при чому не доцінювано зовсім ділання модерньої зброї, не доцінювано полевих укріплень та маневрування в терені. Це все спричинило зайві втрати на початку війни, коли піхота чи кіннота йшли до наступу лавами мов на маневрах. Наскрізь модерний ґенерал Конрад ф. Гецендорф мусів поборювати багато перешкод, щоб могти перевести свої ідеї у вишколі армії. Не все спомагав його у праці наслідник престолу, Франц Фердинанд, великий консерватист і прихильник пруського „дріллю“ у вишколі. Мовляв, тільки тим робом можна осягнути дисципліну частин, а це найважніше...

(Далі буде).

Спомини 17-літнього вістуна

Написав: *Роман Шевчук.*

Відворот Української Галицької Армії до Станиславова застав мене, як ученика німецької торговельної школи С. Вайнберґа в Станиславові, де я ходив на виклади до 20. травня 1919 р.

Дня 21. травня 1919 р. я з товаришом Морозом пішли до Доповняючої Команди, де саме тоді відбувався перегляд поборового річника, зголоситися добровільно до українського війська.

На превеликий наш жаль і неменше розчарування нам обом видали посвідки нездібности. Зі сльозами в очах ми вийшли з Команди. Нікому не кажучи, що нас не приймила Комісія, удаємося до Народнього Дому Українських Залізничників біля двірця, де якраз формували добровольців, та там ми зголосилися і без всяких формальностей нас принято.

З великою радістю прийшов я до дому, там дали мені дві пари білля, кілька кісток цукру і ложку на дорогу.

Дня 22. травня 1919 р. вивели нас, себто всіх нових добровольців на вправи на т. зв. Леонівку, а вже 23. V. вислано нас на фронт.

Ми зайшли під Калуш на ріку Лімницю, відпочали кілька годин, та не дійшовши до фронту, мусіли відступати на Галич і Підгайці до Монастириськ.

З Монастириськ завернули на Дністер, де був сильний бій. Другого дня рано бій устав, ми відійшли на Бучач, спинившися короткий час у Борщеві.

Звідти ми перейшли Збруч коло села Ґермаківки, де з великим жалем просто з невимовною тугою лишали ми Галичину, та все таки з повною вірою вступали на безмежні поля Великої України.

Перший наш відпочинок і довший постій був у селі Рихта 25 км. від Збруча.

Моя сотня звалася „Першою сотнею" а її Командантом був січовий стрілець сотник Тустанівський (правдоподібно з Дрогобича родом).

Одного дня рано, коли я дістав прикази з курінної канцелярії доручити їх по сотням, найперше пішов до своєї сотні. Там відобрали від мене всі прикази, та зложивши всі мої річи на фіру, казали мені з ними їхати. Аж у дорозі я довідався, що перша сотня збунтувалася та вертає до Галичини, де в тім часі обняв команду над Галицькою Армією ґенерал Греков, та в наступі займав що раз то більше місцевостей.

Отаман др. Сіяк, комендант куреня, вислав за нами навздогін кулеметну сотню, однак ми вже були далеко, кулеметна сотня не дігнала нас.

Ми заїхали до Борщева, там нашу „першу сотню" негайно зліквідовано, бо порозділювано стрільців до ріжних куренів. Мене приділено до вишколу при другім Корпусі у Борщеві.

Вишкіл містився у судовім будинку. Там вишколювали мене два тижні, відтак відіслали мене до вишколу телеґрафічно-телефонічного в Хоросткові біля Копичинець.

В Хоросткові стояли ми кілька неділь, а опісля під напором польського війська ми подалися назад до Збруча. Телеґрафічно-телефонічний вишкіл задержався один місяць в селі Суходолах коло Гусятина.

В тім часі почався відворот цілої Галицької Армії на Україну.

За Збручем стрінув я одну з сотень д-ра Сіяка і я з кількома товаришами злучився з тією сотнею.

Інші сотні д-ра Сіяка стояли у місті Камянці Подільськім як залога міста. Там був у той час уряд С. Петлюри. Коли змінила нас одна сотня з Камянця та заняла наші позиції над Збручем, ми відійшли до Камянця на спочинок.

Там ходили що дня на вправи та держали порядок у місті (значить робили стежі), по вулицях, держали стійкових по урядах і т. інше.

У два чи три тижні ми вирушили з Камянця.

За містом чекала на нас частина повстанців отамана Ангела, на чолі якої був полковник (званий „Чорт" або „Сатана").

Він привитав нас гарною промовою, у котрій зазначив, що з тим днем ми є повстанці Наддністрянці і ми повинні повстанцям Наддніпрянцям допомогти вигнати ворогів з Великої України, а вони за те допоможуть нам.

Ми йшли вже разом з ангелівцями в напрямі Могилева подільського за утікаючими більшовиками.

Занявши Курилівці Муровані ми там стояли кілька тижнів, а звідтам рушили через Тульчин, там кілька днів тримали свою залогу, до Гайсина. В Гайсині замешкали в казармах біля торговиці.

Мешканці міста дуже прихильно відносилися до нас, а при вході витали нас хлібом та сіллю.

Одної ночі ангелівці опустили Гайсин, лишивши полковника. Правдоподібно не могли вони приноровитися до дисципліни, яка була тоді в Галицькій Армії. В кілька днів пізніше курінь наш вирушив з Гайсина в напрямку Києва. Від нас відірвався тайком четар Клюнь з кільканацятьма стрільцями та прилучився до повстанців, які сиділи в тім часі у Гайсині.

В поході ми задержувалися в кількох маленьких місточках по кілька або кільканадцять годин аж зайшли до міста Таращі. Шість годин перед нами заняли були це місто Денікінці. Вони вирізали багато жидів, ограбили крамниці та отаборились чотири кільометри за містом. Ми звели з ними короткий але завзятий бій, забираючи 15. кавалеристів з кіньми в полон.

У Таращі я захворів вперше на поворотний тиф. Мене віддали до нашої курінної лічниці в Таращі, а звідтам перевезли до місточка Ставищ до тамошнього міського шпиталя.

В тім часі курінь опустив Таращу, забираючи з цілого округа новобранців до Ставищ.

Новобранців було три тисячі.

Велика сила більшовиків вертала з Одеси на Білу Церкву і це більшовицьке військо в корот-

кому часі нас зовсім окружило й готовилося з усіх сторін до наступу. Боєвий курінь з др. Сіяком на чолі пішов на пробій.

Нас хорих хотіли оставити в Ставищах, однак ми покинули шпиталь та примістилися в обозі. Відворот відбувався скоро. Ми прибули до міста Володарки, яке було цілковито спалене й знищене отаманом Ангелом. Там мали ночувати, одначе вечором напали ненадійно більшовики на місто, зчинилась велика паніка і ми таки зараз вирушили в напрямі Сквири.

У Володарці при відвороті прилучився до нас повстанець отаман Соколовський зі своїм відділом. В пять верств за Володаркою отаман Соколовський здержав відворот. Забрав з обозу всіх, навіть фірманів (оставляючи обоз під опікою хворих) до Володарки до бою.

Бій тривав цілу ніч, вбитих не було, лише досить ранених, а між ними й Соколовський, який дістав дві кулі, а саме в руку і в груди. Мимо цього отаман Соколовський таки зараз після перевязання сів на фаєтон з кулеметом та почвалав ще раз у боєву лінію.

Ранком ми рушили в дорогу до Сквири. Коло полудня побачили з далека місто. Розвідка донесла нам, що в місті Денікінці. Ми переїхали побіч, минаючи місто. Заїхали в село Антонівку й спочивали там десять днів. Звідтам виїхали в сторону Козятина. По дорозі стрінули боєві частини першого Галицького Корпусу. Від тої пори наших стрільців по кілька денно відставлювано до ріжних шпиталів, хорих на тиф. Мене відвезено до Козятина на двірець, де містився військовий шпиталь. Не був він подібний до шпиталю, бо була це довга кімната, чотири голі стіни, підлога з бетону, на підлозі розстелена солома, на ній лежали хворі стрільці, одні на поворотний тиф, інші на черевний, пятнистий, дезинтерію та ще й інші хвороби. Денно умирало двох-трьох, бо опіки лікарської зовсім не було, лиш санітети доносили нам харчі. По кількох днях я трохи прийшов до здоровля, тоді мене і кількох стрільців відіслали до переходового відділу в Жмеринці. Там держали нас у кварантанні два тижні.

Зі мною був товариш недолі Микола Шанківський син пароха з Чабарівки, а сестрінок ґенерала Тарнавського. Він довідався, що вуйко його перебуває у Винниці й тому пішов зі мною до коменданта просити відпустки та вільної карти їзди до цього міста.

Нам відмовлено, за те в два дні пізніше дали явний приказ приділюючи нас до 13. етапної сотні в Винниці.

Пішли до міста і по дорозі коло каварні стрінули ґенерала Тарнавського. Я його не знав зовсім, товариш Шанківський в житті його не бачив, лише ще дома казали йому, що має вуйка старшину Тарнавського. Побачивши ґенерала (ми не знали, що це саме ґен. Тарнавський), ми віддали йому належну честь й пішли дальше. Як тільки ми зробили кілька кроків, почули різкий голос:

— Заверніть!

Ми оглянулись. Ґенерал стояв звернений до нас лицем.

— Приступіть ближче! — впав другий приказ.

Ми приступили, свідомі того, що говоримо з ґенералом, але з котрим, не знали. Ґенерал почав розпитувати нас, звідки ми приїхали та куди йдемо, а навіть казав собі показати явний приказ.

Товариш здобувся на відвагу й чемно запитав, де приміщена Начальна Команда, бо він хотівби відвідати вуйка ґенерала Тарнавського.

На це відповів ґенерал:

„Я є той, кого шукаєте".

Коротко ми ще розмовляли, відтак його попращали та пішли на обід до старшинської кухні. Там був знайомий Шанківського хор. Рибак, який провадив цю кухню. Приняв нас щиро, нагодував та вказав дорогу до 13. етапної сотні. В сотні був комендантом старий поручник, що дбав про стрільців, як про свої діти.

Там мене приділили як звязкового з Начальною Командою, бо наша сотня була далеко від міста, а телєфону не було.

Кілька днів опісля тов. Шанківський захворів на груди і його відставили до лічниці.

За ним я занедужав на другий поворотний тиф.

Три дні лежав в сотні, відтак горячка меншала, я приходив поволі до здоровля. А все таки по двох тижнях завернув третій тиф, і тоді комендант казав відвести мене до лічниці. Мене возили чотири дні, все до іншої лічниці, але ніде не було місця. Аж привезли мене до 1. Запасної лічниці на Кримських Казармах у Винниці, там лишили мене в лікарській салі, бо також не було місця. Звідтам санітети забрали мене на салю, де лежали хворі. Хворі лежали там на соломі, на землі, один коло одного. З браку місця комендант тої лічниці сотник-лікар казав мене положити коло вікна, там було на 70 см. вільного місця та казав санітетові постелити свіжої соломи. Коли санітет заявив, що соломи нема, тоді казав понадбирати від усіх хворих по трошки.

В тій соломі вже загніздилися були воші так, що вона аж рушалась. В салі лежали хворі на ріжні недуги, що рана виносили по двох-трьох небіжчиків зпоміж нас, а на їхнє місце клали нових хворих. По двох тижнях призначили нового коменданта, був ним молодий поручник медик Корнило Гаврилів. Він енергійно взявся до праці. Постарав деревляні ліжка, зарядив купіль, перевів дезинфекцію так, що принайменше було чисто. Четвертий тиф перележав я один місяць.

Після хвороби дали мені четверту дієту. Коли раз на вечерю я дістав не добре зварені клюски, вони зашкодили мені і я занедужав на кровавy дезинтерію та перележав ще один місяць листопад 1919 р.

В тім часі Начальна Команда злучилася з Денікінцями. Наше життя матеріяльно поправилося. Мене відправлено з другими до новозаложеного дому для виздоровців. Нічого там не було лиш голі стіни, кожний з нас дістав два сінники і соломy, на однім лежали а другим накривалися. Всіх виздоровців було 110 осіб. По середині салі стояла велика камінна піч вкрита бляхою, до неї нараз ішла фіра дров, однак не зважаючи на це,

було так зимно, що багато з нас повідморожувало ноги.

Шостого дня поручник (комендант дому виздоровців) приділив мене до принимаючої канцелярії на місце десятника, що захворів на плямистий тиф. Між виздоровцями стрінув я товариша Якова Вовка, він мав нагляд в кухні. Небавом захворів комендант і на його місце приділено двох четарів.

З початком грудня 1919 р. большевики розбили Денікінців.

Денікінці утікали на Одесу, а з ними Галицька Армія. Для себе ми дістали кілька ваґонів, ті ваґони прилучили до потягу, де містився шпиталь. З паровізні витягнули попсований паровіз.

З собою везли ми один ваґон цукру, один ваґон ріжного провіянту, два ваґони виздоровців, один зі службою, два ваґони інвентару і один з кіньми. Їзда була дуже прикра, що кілька верств ставали на рейках, то з браку дров для паровозу або з браку води. Вздовж тору ми розбирали охоронний паркан від сніжних насипів. А як бракло води, то носили ведрами сніг до машини. Подорож тривала 16 днів, після чого ми прибули до Затиша на шляху до Одеси.

В Затишу примістився шпиталь, а на степу, $1^1/_2$ верстви від Затиша заняли ми двір для дому виздоровців. Там стояли до Великодніх свят. Населення Затиша відносилося до нас прихильно, навіть кількох наших оженилося з тамошніми дівчатами. При відвороті Денікінців ми розброїли їхні останні частини, відібрали панцирний поїзд та чимало воєнного матеріялу.

З початком лютня 1920 р. большевики заняли Затиша, нас частинно розброїли, однак другого дня віддали зброю. Між большевиками і Галицькою Армією заключено угоду. Відношення наше до большевиків було не конче щире. А навіть одного дня на чолі із сотником Козаком позамикали ми большевицьких урядовців, розброїли вісімдесять козаків, стримали поїзд з Одеси, в котрім їхала чрезвичайка, арештували її та проголосили в місті Українську Народню Республику. В Захарівці біля Затиша стояв 11. полк і ґенерал Кравс. Коли сотник Козак звернувся до ґенерала Кравса за поміччю та дальшими розпорядками, то ґен. Кравс відповів, що такого наказу не давав. Зараз же прислав сотню стрільців, котра зліквідувала повстання.

В два дні пізніше приїхала карна експедиція з Одеси (майже самі китайці). В Затишу вони нічого не робили, лише подалися до міста Захарівки. Там галицька кавалєрія звела з ними бій та розбила їх так, що решта того самого дня відїхала.

За час нашого побуту в Затишу похоронили ми там 74 галичан. Висипали їм високу могилу з високим дубовим хрестом.

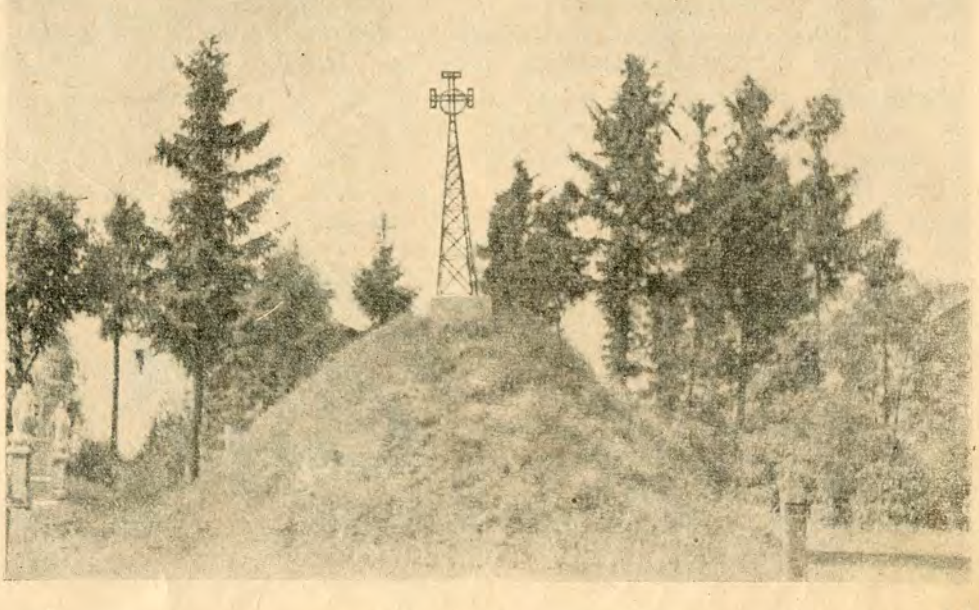
У третій день Великодніх Свят ми відїхали до Антополя коло Вапнярки. Там перебули місяць квітень 1920 р.

Населення свідоме та зорґанізоване. Спільно устроїли Шевченківський концерт.

Коли на большевицько-польському фронті Галицька Армія перейшла до поляків, тоді большевики всі наші частини, які стояли у Вапнярці, розброїли, інтернували та хотіли кудись повивозити. Однак біля Крижополя повстанці розібрали тор та замкнули дорогу на Одесу.

Около 5 травня 1920 р. повстанці (Тютюнник-Павленко) заняли Антопіль та звідтам зробили наступ на Вапнярку і висвободили Галичан, а ті негайно взяли участь у битві проти большевиків. Нещастя хотіло, що большевики взяли в полон всіх тих галичан і вирубали їх до одного, а повстанці подалися назад до Антополя.

На другий день рано ми з повстанцями вибралися з села. Обози тягнулися на кілька кільометрів. Несподівано в дорозі заскочили нас большевики. Бій тревав три години, після чого вони відступили, а ми заїхали до села Мясківки, там провіяли коні, відпочали одну годину та вибралися дальше в дорогу. Переїхали два села, у третьому дістали приказ у великім саді кілька годин спочивати, однак ще добре не вспіли поскидати з себе наплечники, як хтось три рази до нас вистрілив

Стрілецька могила на цвинтарі у Ваневі (Белзчина), висипана місцевою молодю під проводом студ. Ореста Менцінського, в память полеглих членів Українських Армій у Визвольній Війні.

з кріса. Зчинилась паніка. Отаман Тютюнник розпустивши жовто-блакитний прапор, сів на коня й крикнув: „Всі за мною".

У великім замішанні утікали ми в однім напрямі, оставивши багато річей в саді.

Ми спинилися яких шість кільометрів за селом, упорядкувалися та рушили дальше в дорогу. Вечором прибули в село Вільшаницю і там розмістилися по хатах ночувати.

В селі був розміщений по садах відділ большевицького війська, та його люди не зрадили. Лиш ми полягали спати, а була год. 11., вони отворили вогонь та занимали постепенно хати, де знаходилися наші. Більша частина наших утекла за село, там зформувалася й ударила на ворога в селі. Більшовицький відділ після двогодинного бою був примушений піддатися.

Ми опустили село раненько. Дань був гарний. Їхали довший час лісом. По дорозі не стрічали ми ворогів, аж прибули до містечка Ямполя над Дністром. Ямпіль був в той час занятий армією У. Н. Р. Ми обняли міський шпиталь, примістили там наших хворих, а служба закватерувалася по домах.

Третього дня приїхав автом Головний Отаман Петлюра. Заїхав до Українського Клюбу, там був на обіді. Пополудні промовляв до свого війська, а відтак і до галицьких частин. Зазначив у своїй промові, що Галицька Армія вже не існує, що тепер є одна Українська Армія, а також подав до відома, що поробив всі старання, щоб Галичани могли сміло вертати до своїх родин в Галичину і там нікому з нас волос з голови не спаде. А хто з Галичан бажав би лишитися в його армії, то хай зголоситься до відповідної команди, а там його напевно приймуть. Коли Головний Отаман відїхав, галицькі частини зібралися окремо, щоб порадитися над витвореною новою ситуацією. Були ріжні голоси, одні радили всім вступити в армію Петлюри, інші знов доказували, що галицькі стрільці є тепер так обезсилені й струджені, що саме тепер не представляють жадної боєвої вартости. Остаточно вирішили залишити кожньому вільну руку з тим, що всі хворі й так звані реконвалєсценти повинні негайно малими громадками прямувати до галицької границі, бо тут без лікарської опіки марно загинуть.

З огляду на те, що я, хоч виздоровець, все ще находився в горячковому стані, прилучився я до одної трійки хворих товаришів (на чолі з хор. Мандриком родом з Рави Руської) і ми одного непогідного вечора вибралися в дорогу на Камянець. Кріси ми передали нашій частині, і голодні, без жадних харчів пройшли за цілу ніч 28 км.

Ішли ми через ріжні села вздовж Дністра, оминаючи польські війська. Люди по селах відносилися до нас досить щиро, кормили, ночували, та справляли на добру дорогу.

Семого дня рано прийшло нас до Камянця тільки двох, бо два інші товариші, хворі і знеможені не могли йти дальше й залишилися в котромусь селі.

Камянець був в руках поляків, уряди були польські, залога і поліція польська. В Камянці були приміщені також українські міністерства та один курінь українського війська У. Н. Р. Ми звернулися відразу до українського Міністерства з проханням видати нам перепустки до Галичини, та уділити допомогу на прожиття. Допомогу нам видали в висоті 2.000 карбованців, та казали зголоситися в справі перепустки за два дні.

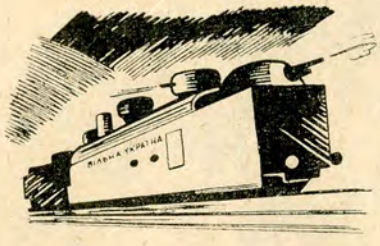
Звідтам ми пішли до українського університету, де студенти дали нам нічліг у бурсі.

На третій день зголосилися до Міністерства. Там відповіли нам, що перепустки нам не можуть видати й відіслали нас до польського комісаріяту, де видавали пашпорти. Як ми там зголосилися, за якої пів години прийшла польська стежа і та відставила нас до VI. дефензиви.

Після переслухання та підписання протоколу відпровадили нас до турецької тюрми. Комендантом тої тюрми був українець (Когут, бувший дозорець станиславівської тюрми на Діброві). Він пізнав мене, привитався зі мною щиро та не позволив відбирати від мене річей. Опісля замкнув мене до одної келії, де було 22 особи.

У вечері того дня прийшов до мене, дав листовий папір та казав написати лист до дому, а він його передасть моїй рідні в Станиславові, бо їде туди на відпустку.

Мене держали у тюрмі три тижні, харчі були дуже злі. Опісля відставили нас до тюрми в Чорткові; там держали двадцятьвісім днів. З Чорткова відвели нас до „Обозу Єньцуф" на Яловець біля Львова.

При І-ій Бриґаді Червоних Українських Січових Стрільців

Написав: *П. Миговпч.*

(Продовження).

У селі Скибинцях Лісних.

Село Скибинці Лісні положене над річкою Роською, яка 1 і пів км. за селом вливається до ріки Рось. Воно віддалене 30 км. на полудне від м. Сквири. Район тут горбковатий і лісистий. Якраз добрий для повстанців.

Півсотня скорострілів заїхала на майдан коло церкви. Був наказ, щоби півсотня держалася купки — і не розходилася по кватирах, як це звичайно бувало. Півсотня заняла місце на полудне від церкви. Яких 30 кроків від нас по північній стороні від церкви розтаборилась батерія з двома гарматами.

Стрілецтво розбіглось по селі міняти за цукор харчів для себе і коней. Я не боронив, бо крім цукру, котрий забрано із заводу в дорозі до Ново-Хвастова, ніяких провіянтів не було. Ми мусіли самі журитись, щоби прохарчувати себе і коней. Кухні не було. Осталась в Пустосі під Козятином. Обмін мав не добрі наслідки, бо деякі стрільці замінявши дещо харчу — міняли також цукор за самогонку і упивались.

Зараз пішла по селі чутка, що коло церкви міняють цукор на яйця, хліб, овес, муку і под. Поприходило багато селян а ще більше жінок. Між мужчинами запримітив я багато інтеліґентних лиць, підголених, пристійних, у військовій формі, молодих людей, які тихцем розмовляли з стрільцями. То були повстанці.

Я заборонив дальшу обмінну торгівлю. Селяни розійшлися. Я зарядив негайно збірку, щоби довідатися, що розказують повстанці стрільцям. Виявилось, що мешканці Скибинець Лісних і околиці є проти большевиків (про це ми знали). Усі намовляли стрільців, щоби ми покинули большевиків та перейшли до військ отамана Петлюри. Повстанці розказували, що наші дві бриґади бються вже спільно з військами УНР проти большевиків.

Про це все розказав я в полковій команді, де й без мого звідомлення вже про це знали. Того дня рано прийшов до полкової команди (вона містилася коло церкви у дяка) якийсь селянин — дуже перестрашений, задиханий із такими словами: „Чи ви мене не заарештуєте або не розстріляєте?" — В полковій команді не знали, про що йде — а селянин дальше: „Я посланий від полковника Романенка до вас запитатися, що ви за одні, куди йдете та що у вас за цілі".

Виявилось, що полковник Романенко це командант повстанців, які оперують в цім районі — головно в містечку Тетієві. Селянин не мав ніякого документу, а тому ніхто не вдавався з ним у розмову. Але ми вже предвиджували, що нас чекає розброєння. Пор. Северин Байґерт вийшов в село і почав балачку з якимись селянами в тім дусі, щоби нас повстанці не рухали. Зміст розмови з пор. Байґертом передали полковникові Романенкові, що по відомостям селян був десь за селом в ліску.

По певному часі одержано в полковій команді вістку, що повстанці полковника Романенка не будуть нас зачіпати. Це був очевидно підступ, щоби наші частини не приготовлялись до протиакції. Під полудне якось справа притихла і ми думали, хоч не довіряли, що вже ніхто з повстанців не буде нас зачіпати.

Висланий як звязковий пор. Микола Кос до команди бриґади привіз після полудня ось такий наказ: „В осягненім районі ночувати. Розвідку вислати так далеко, аж натрапить на поляків. В селі забезпечитися. Село добре зорґанізоване, як Запоріжська Січ. Тримати звязок з с. Черепинкою (ґрупа тов. Запутовича). Вислати знову звязкового до штабу бриґади. Всіх кінноточиків з 1-го полку вислати сюди. Дальші прикази прийдуть. Підписали Ганс Кох — комісар. В. Евгенів год. 19". Дальше пор. Кос повідомив, що всі обози в с. Черепині повстанцями розброєні — і тепер йдуть повстанці на с. Лобачів розброювати команду бриґади.

На вістку пор. Коса, що і нас чекає неминуче розброєння — ніхто не знав, що робити. Витворилась складна ситуація. Комісар Вербовий не міг рішитися видати наказ до оборони у випадку коли нападуть на нас повстанці. Він знав, що більшість стрільців є проти дальшого відступу з большевиками. Взагалі Вербовий говорив мало, заховувався спокійно. Він побоювався вже за власне життя — що він комісар. Децизій не підпринимав. Часто виходив нарочно із канцелярії полкової команди, щоби без його присутности могли старшини свобідніше порозмовляти.

Власне в такий момент, коли його не було, запало рішення в команді полку, щоби збруї повстанцям не віддавати, а заявити готовість перейти на їх сторону, як частина армії УНР.

Вже вечеріло, як сотник Василь Чарнецький, командант куреня, що кватирував на західній частині села, зголосив, що повстанська розстрільна підходить під село із західньої сторони. На це заряджено строге поготівля. Усі стрільці при возах і скорострілах. Поручник Байґерт, що до полудня провадив вже переговори з повстанцями, удався в сторону куреня сот. Чарнецького, бажаючи знову переговорювати. По дорозі стрінувся він з полковником Романенком і оба подалися до нашої полкової команди.

Там знова вживано всяких арґументів, щоби повстанці нас не розброювали, що ми бажаючи із збруєю в руках вертати до рідного краю, мусимо йти з большевиками. Полковник Романенко впер-

ся, що ми маємо перейти до повстанців а в разі, якби поляки прийшли сюди, вони беруть нас всіх по своїх домах і переховають перед поляками. Переговори провадили от. Роман Волощук, сот. Андрій Олексин, пор. Северин Байґерт — полковник Романенко. Комісар Вербовий був при переговорах, але не забирав слова — мовчав. Він взагалі боявся признатися, що він комісар.

Наступ повстанців.

Нарада не була ще закінчена, як роздався голос трубки зі східньої частини села. За голосом трубки пішов крик гурра і стрілянина. Було вже темно, ніхто не знав, хто це наступає, повстанці чи може таращанці йдуть нас відбивати від повстанців. Сам полковник Романенко також не знав, хто наступає. Він затривожений вибіг з хати на двір, думаючи вже утікати з команди полку. Він також певний був, що наступають таращанці. Та невдовзі розстрільна підійшла до нас ближче і чути було крики: „Козаки не стріляйте". По цих словах пізнали ми, що це повстанці. Полковник Романенко пізнав уже деяких знайомих своїх повстанців, успокоївся і вернув в хату дальше переговорювати.

Тим часом на майдані, де стоїть церква, сходились повстанці. Були між ними старі й молоді, літ 15—50 з вилами від обірнику, від сіна, із списами, із звичайними дручками, дехто із крісами та обтинками. Найбільше з них гуртувалось коло моїх возів із скорострілами. Повстанці доглянули кулемети й один з них почав: „Тут кулемети є — нам нада. Козаки, ходіть брати кулемети".

Я стояв близько возів і обсервував, що робиться. Підійшовши ближче до того повстанця, що хотів брати кулемет, строго сказав: „Тут для вас нічого не має. Самі брати не маєте права. У нашій команді полку є ваш полковник. Там ведуться переговори. Як там постановлено буде, щоби віддати вам кулемети, тоді їх дістанете. Тепер нічого прошу не трогати". Цей видивився на мене і сказав „вибачайте" — і відійшов.

Ще не скінчив я розмови з попереднім, як зпоміж фір почав виїздити один дядько, — підвода, що возив цукор, — і почав завертати у вулицю. Я крикнув строго: „Стійте! Завертайте сейчас назад". І старий настрашився і завернув на своє місце. Та всеж таки не міг я всего встеречи. Повстанці забрали один скоростріл. Як це сталося, до тепер не знаю. Мистець того скорострілу і обслуга були пяні. Впилися самогоном виміняним за цукор. Переводити доходження як це сталося не було часу. Обслуга твердила, що вони не бачили, коли щез із воза скоростріл. З інших відділів забрали повстанці кілька коней та крісів, але на приказ свого полковника Чорного, віддали майже все з поворотом, — лише скоростріл пропав.

Переговори з полковником Романенком дійшли до слідуючого: ціла наша частина має сейчас машерувати до повстанчого штабу до м. Тетієва. Нас не будуть розоружувати. Весь матеріял і майно остають при нас.

Наказано поспішно збірку нам і повстанцям. Усі спішилися, щоби скоріше виїхати із Скибинець Лісних. Причиною того був страх. І повстанці і ми боялися таращанців, які були недалеко на північ від нас. Вони могли чути стрілянину, яку счинили були повстанці при наступі на нас і кожної хвилі могли прийти нам на поміч.

На нас (на останки 2-го полку під командою от. Волощука) на село Скибинці Лісні наступало два повстанські полки тетіївський і касперівський. Оба полки мали бути добре зорґанізовані, а тетіївський мав навіть прапор. На одній стороні того прапору виднів тризуб, а на другій напис: „Тетіївський волосний полк Запоріжської Січі". Сили тих полків годі окреслити. Полковник Романенко говорив, що числять вони 3000 мужа.

Так останки бриґади Червоних Українських Січових Стрільців відлучились від большевиків.

З повстанцями до Тетієва.

Ніччю з 1. на 2. травня 1920 р. прибула наша частина до місточка Тетієва. Цілу дорогу із Скибинець лісних супровожали нас повстанці Тетіївського і Касперівського полків. Повстанці йшли з крісами або й без них побіч наших стрільців. Виглядало воно дивно, навіть смішно. Усі наші стрільці мали кріси, а повстанці були й без крісів й супроваджали нас, як полонених.

Коли наша частина зближалася до м. Тетієва, почули ми мужеські голоси: ква-ква-ква. То тетіївська сторожа при вході до місточка, передавала умовлений між собою знак, що щось зближається. На цей знак нічної сторожі прибуло зараз більше повстанців. Сам Тетіїв був добре бережений. Дорога, якою входили ми із Скибинець лісних коло річки, що пливе попід Тетіїв, була забезпечена острим ріщам, зглядно деревами. Галуззя цих деревин було остро застругане при землі і звернене було в сторону, звідки Тетіївці сподівались большевиків.

В самому містечку по обох боках дороги, доми попалені, подекуди порозбирані. Були це жидівські доми. Тепер жидів там не було. Тетіївські повстанці повторювали відому фразу, „що жид — то комуна" — на оправдання, що попалені та порозбивані доми.

В місті ходили узброєні у вили та дрючки старші і молодші селяни-повстанці, що повнили там охоронну службу. Наші частини закватерувались там на нічліг.

До Тетієва прибули також рештки бриґади Українських Січових Стрільців із сіл Черепина та Лобачева. Ті частини були зовсім розоружені. Від них відібрали повстанці кріси, револьвери, а навіть позабирали верхові коні від старшин. Зробили це повстанці на свою руку, без відома їхніх командантів. Не прибули сюди очевидно ні комендант бриґади Баран, ні Затонський, ні Михайлик та другі большевицькі достойники, що були при нашій бриґаді. Усі вони не далися розоружити. Їх оборонила перед повстанцями школа політруків — і з нею подалися вони на схід.

Розоружування наших частин у Черепині і Лобачеві відбувалось — як опісля оповідали нам старшини, що там були, досить рішуче і з боєм. Про це могли би докладно описати очевидці сот. Богдан Білинкевич, пор. Роман Олексій і багато других, що в той час були там присутні.

Ще в ночі зажадали були повстанці, щоби ми віддали кріси, скорострільні, муніцію. Мали ми це віддали кріси, скорострільні, муніцію. Мали ми це опісля це відкликано. Мабуть от. Волощук порозумівся із штабом, щоби ми зброю задержали.

Дня 2. травня 1920 р. в передполудневих годинах відбулася в помешканні повстанського штабу нарада. На цій нараді були і наші команданти. Про що бесідувано на початках наради, мені не відомо, бо я прибув на неї під сам конець. Я чув, як один із повстанських старшин оправдувався та перепрошував за нетактовне поведення повстанців супроти нашого війська. Вони обіцяли звернути нашим частинам розоруженим в Черепині і Лобачеві зброю і коні. Так і сталось.

Дальше застановлялись в штабі повстанців, що з нами робити. Де знаходиться от. Павленко із своїм відділом, повстанці не знали. Звязку із ними не мали. Вони припускали, що от. Павленко знаходиться в околиці м. Уманя.

Постановлено, щоби й наша бриґада прямувала в ту сторону. Може вдасться нам поміж большевицьким і польським фронтами спокійно долучити до відділів от. Павленка. (Далі буде).

БУВШІ СТАРШИНИ, ПІДСТАРШИНИ І СТРІЛЬЦІ У. Г. А. З УГНОВА ПОВІТУ РАВА РУСЬКА.

І. ряд, сидять від ліва до права: 1. Юліян Целевич, 2. Мирон Заворотюк, 3. Мґр. Іван Скрипчук, 4. Мґр. Володимир Петришин, 5. Семен Лисяк.

ІІ. ряд стоять: 6. Гринь Криловський, 7. Іван Гарасим, 8. Василь Лисяк, 9. Семен Маґура, 10. Іван Пікульський, 11. Василь Шустикевич, 12. Яків Шустикевич, 13. Михайло Гулян і 14. Гринь Лисяк.

ІІІ. ряд: 15. Петро Бараник, 16. Степан Шустикевич, 17. Іван Шустикевич, 18. Іван Гулян і 19. Гринь Редкевич.

IV. ряд, горішний: 20. Іван Козловський, 21. Семен Салюк, 22. Др. Нестор Білик, 23. Ілія Гунєвич, 24. Володимир Бас, 25. Іван Косоноцький.

Живучі а неприсутні на знимці: 26. Інж. Лев Дорожинський, 27. Теодор Семенович, 28. Микола Жовтий, 29. Степан Маґура, 30. Інж. Корнило Целевич, 31. Михайло Онишкевич, 32. Др. Степан Божик, 33. Йосиф Романовський, 34. о. Андрій Дорош, 35. Іван Решетило, 36. Володимир Бошкович, 37. Степан Журавецький, 38. Др. Іван Решетило, 39. Йосиф Бошкович, 40. Петро Бараник, 41. Михайло Дорош, 42. Др. Теодор Решетило, 43. Гринь Салюк, 44. Евген Микулович, 45. Др. Андрій Шустикевич, 46. Іван Лисяк, 47. Микола Дорош, 48. Володимир Демцьо, 49. Гринь Хитрень, 50. Йосиф Лозінський, 51. о. Петро Журавецький, 52. о. Василь Гумовський, 53. Др. Павло Білик, 54. Андрій Мазикевич, 55. Яків Маґура, 56. Василь Білик, 57. Лука Білик, 58. Інж. Михайло Підгорецький, 59. Яків Косоноцький, 60. Др. Іван Романовський, 61. Др. Василь Скрипчук, 62. Петро Качковський, 63. Гілярій Кузьмінський, 64. Василь Пільгуй, 65. Гринь Лисяк, 66. Іван Пиріжок, 67. Лука Курчинський, 68. Гринь Лукашкевич, 69. Василь Качковський, 70. Петро Хомінський, 71. Михайло Лєбволь, 72. Теодор Кондратович, 73. Іван Кондратович, 74. Михайло Козловський, 75. Степан Котович, 76. Тимко Котович, 77. Іван Гаєвий, 78. Антін Гаєвий, 79. Степан Слука, 80. Гринь Слука, 81. Василь Крілик, 82. Михайло Слука, 83. Микола Дмитрук, 84. Теофіль Павлик, 85. Василь Вакула, 86. Микола Козак, 87. Осип Шульган, 88. Др. Павло Лещій, 89. Др. Іван Козак.

Погибші підчас визвольних змагань: 1. пор. Тимко Ґумовський, 2. пор. Йосиф Целевич, 3. сан. хор. Володимир Целевич, 4. хорунжий Іван Бичик, 5. бул. ст. дес. Іван Фудасевич, 6. ст. дес. Михайло Пиріжок, 7. пушкар Степан Трусевич, 8. стр. Александер Стирко, 9. одн. вістун Олександер Говда, 10. одн. вісг. Теодор Решетило, 11. стр. Михайло Решетило, 12. стр. Іван Решетило, 13. стр. Петро Лукашкевич, 14. одн. ст. стр. Володимир Пільгуй, 15. стр. Іван Бараник, 16. стр. Лука Мазикевич, 17. пушкар Яків Сярчинський, 18. ст. дес. Шустикевич Мартіян, 19. чет. Іван Слука, 20. Михайло Слука.

Померші по повороті зі змагань: 1. підхор. Роман Дорожинський, 2. дес. Гриць Маґура с. Якова, 3. вісг. Яків Дорош, 4. хор. Клим Сень, 5. сотник Семен Трусевич, 6. стр. Лев Щетина, 7. стр. Іван Білик, 8. стр. Михайло Поронович, 9. стр. Іван Лисяк с. Сильвестра, 10. стр. Василь Дворніцький, 11. стр. Іван Маґура.

У збірній станиці старшин у Кодимі і Бірзулі

Написав: *о. Михайло Божак.*

З Ободівки к. Бершаді (гл. Л. Ч. К. за місяць червень 1938. р.) II. курінь, III. бережанської бригади перенісся на села, в напрямі стації Кодими. Сотня пор. Володимира Дзюби розкватирувалася в одному селі (назви не пригадую) около 30 верств від стації Кодими. Пор. Володимир Дзюба, хор. Михайло Маруневич і я замешкали у батюшки на приходстві. Сотня була розкватирована по хатах в районі приходства. Сотня не робила ніяких вправ. В селі відносились селяни до нас добре. Та на жаль не довго нам тут судилось гостювати! Сотню перебрав інший командний склад, на чолі політрука таки Галичанина. Цей чоловік — то звичайний рядовик, який попав в російський полон, довго жив на Сибірі і там перейшов „школу політичних руководітелів".

Тодішний Начальний Вожд Ч. У. Г. А. тов. Порайко відсепаровував старшин від галицьких частин і концентрував їх на стації в Кодими, де була „збірна станиця старшин" з 3-ох галицьких корпусів. Пор. Дзюба, пор. Маруневич і я дістали приказ зголоситися на „збірну станицю старшин" в Кодими. Зі сльозами в очах попрощалися ми зі сотнею, сіли на підводу і подалися в Кодиму. Тут зголосилися в команданта збірної станиці і примістилися на нічліг в ешелоні. Всі старшини мешкали в товарових ваґонах довгого ешелону. Було около 200 старшин Галичан, около 25 старшин петлюрівців і около 140 підстаршин і стрільців. Загальне число всіх маліло з дня на день. Хто мав добрих знайомих, покидав станицю і подавався там. де уважав за відповідне скритися. —

На стації перебули ми два тижні. Не маючи ніякого заняття ми нудилися. Між нами ходили ріжні непровірені верзії. Одні говорили, що нас вишлють до Києва на курс політичних наук „азбуки комунізму"; другі знову, що поїдемо на курс військової академії „красних командірів". Серед таких поголосок чекали ми в напруженні на щось невідоме і закрите перед нами.

Врешті діждалися тої хвилини, коли нас мали відправити до Бірзулі. Але пощо туди їхати і за чим, ніхто не знав! Приїхали ми до Бірзулі і наш ешелон заїхав на сліпий тор. Це був знак, що ми тут довше затримаємося... Повисідали ми, а деякі з нас пішли на перон до начальника руху запитати: куди їдемо і коли? Нічого не довідались! Чекали ми тут около 12 днів на дальші диспозиції тов. Порайка, як главнокомандуючого Ч. У. Г. А.

Наш постій на стації Бірзула був дуже немилий, бо з боку двірця на подвірю містилася „Чека", а сама вивіска напису „чрезвичайная комісія" наводила на нас страх. Там в день розстрілювано ріжного роду і стану людей, а ніччю вивозили тягаровими автами за місто і закопували.

Між старшинами нашого ешелону було не мало таких, що симпатизували з большевиками в тій вірі, що при большевиках перед ними стелилася дорога карієри. Між старшинами був молодий фанатик і ярий комуніст хор. Михайло Боровський, родом з Черновець. Коли я раз з ним дискутував і не захвалював большевицького режіму, відразу він в гарячці фанатизму вхопив за свій кріс (ми не були розброєні) і крикнув до мене: „розстрілю, як собаку"! Більше ані я ані інші старшини не зачинали з ним розмови.

Наша інтендатура Ч. У. Г. А. містилась у ваґонах нашого ешелону. Завідуючим інтендантури був. пор. Іван Чепига, зі старих Кут, мій товариш з ґімназії і шкільної лавки.

Харчевим старшиною був теперішній о. Володимир Павелчак. Ми не тільки в Кодимі, але і в Бірзулі користали зі старшинської харчівні, бо заряд ешелону і інтендантури був ще в наших руках.

Одного дня покликав мене дижурний красноармеєць на допит до „Чека". Закинули мені на підставі доносу, що я „неблагонадьожний человєк". Списали ґенералія, мучили перехресними питаннями, я від себе подав свідків: пор. Володимира Дзюбу, чет. Шпака, хор. Кубая, що вони мене знають і що можуть потвердити мою невинність. Комісарем „Чеки" був полк. Ковалевський, родом з Чернигівщини, по фаху правник. Я пізнав його в Проскурові в реставрації „Сан-Ремо" і від тоді стали ми другами за час мого побуту в Проскурові. Революційний трибунал „Чеки" проголосив засуд смерти на пятьох старшин Галичан і трьох петлюрівських. Це було около 13. год. по полудні. Між цими нещасними (назвиськ не памятаю) і я найшовся. Екзекуція мала відбутися о 6. год. розстрілом. Кожний з нас по засуді мешкав осібно в келії. Так було і перед засудом. По засуді нашим останнім бажанням була сповідь. Однак вельможі „Чеки" на наше бажання і пропозицію не погодилися, а радше висміяли нас. Около 6. години вивели нас вісьмох на подвіря „Чеки", а за нами йшло 8 красноармейців Китайців. Стали ми на подвірю і чекали на склад революційного трибуналу. Перший в червоній шапці вийшов полк. Ковалевський, як начальний комісар „Чеки" і склад революційного трибуналу. По раз другий виголосив засуд смерти **на трьох,** а прочитавши назвиска чотирох і мене сказав: „Ви свободни, адайті"! Ми так були стратили притомність, що не памятали що з нами діється. Тоді стійковий красноармеєць відпровадив нас поза браму подвіря. Душевна боротьба і ріжні допити та сам перший засуд так на мене поділали, що я майже тиждень лежав у ваґоні і жив лише чаєм.

Довідалися старшини, що через стацію Бірзула буде переїздити тов. Порайко. Я зібрав рештки сил, силою волі піднісся і вийшов з іншими на перон. (Казали цивільні люди, що так люксусово їздив лише цар). Сальонка тов. Порайка була під охороною Китайців, які служили в червоній армії.

Тов. Порайко сперся на вікно реставраційного вагону і споглядав на перон. Між старшинами на пероні находився Гнат Харук, товариш Порайка з коломийської гімназії. Харук пізнав Порайка, зблизився до нього до вікна і привитався. Так розмавляли оба через вікно з пять хвилин. Опісля Порайко дав знак красноармейцям, щоби Харука впустили до вагону. Видно, що приязнь зі шкільної лавки вязала людей доволі сильно. За хвилину відїхав сальоновий потяг тов. Порайка, а з ним відїхав і наш старшина і друг Харук. Махнув рукою до нас через вікно і попращався з нами. Пізніше 1929 р. Гнат Харук висвятився на священика і помер як сотрудник у Надвірній.

ЛИСТА ПОЛЯГЛИХ І ПОМЕРШИХ ЧЛЕНІВ У. Г. А. ГРОМАДИ БЕРЕМЯНИ, ПОВ. БУЧАЧ

1. Яків Семянків, III. Курінь Коломийський помер в дома.
2. Василь Лукинів, місцева міліція, помер в дома.
3. Михайло Шевчук, Гайдамацький Загін, згинув в бою під Сокалем.
4. Семянків Микола, III. Кур. Колом., пропав без вісти.
5. Семянків Микола, с. Григора, місцева міліція, помер в дома.
6. Кубрак Микола, пропав без вісти.
7. Осарчук Іван, с. Миколи, Відділ Скорострілів, помер на Великій Україні.
8. Логуш Михайло, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою, помер в дома.
9. Логуш Никола, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою, помер в дома.
10. Кубрак Степан, с. Миколи, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою, помер в дома.
11. Гуменюк Василь, Стаційна Команда II., помер забраний більшовиками з дому 1920 року.
12. Шевчук Микола, пропав без вісти.
13. Кальмук Микола, місцева міліція, помер в дома.
14. Корецький Федір, III. Кур. Колом., перебув польський полон, помер в Аргентині.
15. Семянків Михайло, с. Антоха, помер в дома
16. Боднарчук Микола, відділ телєфонічний, помер в дома.
17. Ферлеевич Степан, III. Кур. Колом., ран. під Комарівкою, помер в дома.
18. Ферлевич Никола, пропав без вісти.
19. Кальмук Степан, с. Якова, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою, помер в дома.
20. Василишин Яків, III. Кур. Колом., пропав без вісти.
21. Хорт Іван, III. Кур. Колом., пропав без вісти.
22. Щотчук Микола, III. Кур. Колом., ранений в Кийданові, помер в дома.
23. Войтіховський Микола, помер в дома.
24. Кубрак Іван, с. Гриця, помер на Великій Україні.
25. Слободян Василь, пропав без вісти.
26. Слободян Дмитро, пропав без вісти.
27. Осарчук Микола, с. Василя, помер в польськім полоні.
28. Березівський Яків, пропав без вісти.
29. Гайдуцький Микола, помер у Львові в польськім полоні.
30. Гриджук Іван, Гайдамацький Курінь, вбитий над Збручем.
31. Кривий Яків, III. Кур. Колом., помер в дома
32. Курчак Василь, с. Івана, пропав без вісти.

ЛИСТА ЖИВИХ ЩЕ УЧАСНИКІВ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ У. Г. А. СЕЛА БЕРЕМЯНИ, ПОВ. БУЧАЧ.

1. Головецький Василь, Команда Вишколу при II. Ст. Ком.
2. Приклад Михайло, рим. кат., Стаційна Команда.
3. Гуменюк Іван.
4. Осарчук Петро, Проб. Курінь. Група Кравса
5. Семянків Василь Дмитро, III. Кур. Колом.
6. Микуляк Андрій, II. Кур. Колом.
7. Рафалюк Стефан, с. Семена, III. Кур. Колом.
8. Іваськів Іван, III. Колом. Курінь.
9. Цьолик Йосиф, У. С. С.
10. Бінарт Йосиф, III. Кур. Колом.
11. Хоптинський Антін, рим. кат., III. Кур. Колом.
12. Дорошкевич Федір, III. Кур. Колом.
13. Папушак Петро, с. Якова, 6. Курінь, ранений під Чижками.
14. Осарчук Микола, с. Степана, III. Кур. Колом
15. Татарчук Степан, місцева міліція.
16. Кубрак Степан, с. Гаврила, в Армії Петлюри.
17. Кубрак Павло, с. Миколи.
18. Дячишин Федір, місцева міліція.
19. Пасемчук Василь, III. Кур. Колом.
20. Оробчук Микола, Стаційна Команда.
21. Рафалюк Іван.
22. Папушак Микола, с. Михайла, III. Кур. Колом.
23. Демянчук Гнат, III. Кур. Колом.
24. Семянків Микола, с. Антона, III. Кур. Колом
25. Папушак Василь, Санітарний відділ.
26. Осарчук Іван, с. Миколи, III. Кур. Колом.
27. Моспан Петро, III. Кур. Колом.
28. Боднарчук Антін, живе на Великій Україні
29. Пампушок Михайло, с. Василя, III. Кур. Колом.
30. Оробчук Іван, с. Василя, III. Кур. Колом.
31. Рафалюк Михайло, 6 Курінь, ранений під Чижками.
32. Рафалюк Яким, 6 Курінь.
33. Семянків Антін, с. Якова.
34. Данчук Василь, III. Кур. Колом.
35. Гайдуцький Іван, III. Кур. Колом.
36. Гайдуцький Микола, 6 Курінь, живе на Чехах.
37. Іваськів Михайло, 6 Курінь.
38. Томяк Петро, III Кур. Колом.
39. Кубрак Гриць, Пробоєвий Курінь і Укр. Брит., Чехи.
40. Василишин Микола, III. Кур. Колом., ранений під Рогатином.
41. Головецький Демян, III. Гуц. Кур., ранений під Каміння.
42. Рожанський Мартин, 6 Курінь.
43. Кубішин Михайло, с. Миколи, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою.

44. Баран Гаврило, 5. Сот. Кр. Оборони.
45. Ферлевич Михайло, III. Кур. Колом.
46. Медвецький Василь, III. Кур. Колом.
47. Осарчук Михайло, III. Кур. Колом.
48. Семянків Федір, III. Кур. Колом.
49. Кащук Михайло, III. Кур. Колом.
50. Махтура Михайло, III. Кур. Колом. і II. Стріл. Полк.
51. Гайдуцький Микола, III. Кур. Колом.
52. Гринів Олекса, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою.
53. Колибаба Іван. III. Кур. Колом.
54. Дячишин Василь, III. Кур. Колом., Сотня гишколу.
55. Калиніцький Франко, III. Кур. Колом.
56. Михалюк Петро, Гуц. Курінь.
57. Махтура Василь, с. Якова.
58. Оробчук Михайло, с. Якова, III. Кур. Колом.
59. Гаврилюк Яків, відділ телєфоністів.
60. Куброк Михайло, с. Гаврила, III. Кур. Колом
61. Махтура Іван, III. Кур. Колом.
62. Березівський Йосиф, Відділ телєфоністів.
63. Березівський Антін, Відділ телєфоністів.
64. Галат Теофіль, Полк Кінних Стрільців.
65. Гайдуцький Гриць, III. Кур. Колом.
66. Миґас Василь, живе в Америці.
67. Тишковський Іван, III. Кур. Колом.
68. Гаврилюк Микола, Пробоєвий Курінь.
69. Махницький Стах, рим. кат., Пробоєвий Курінь, живе в Чехах.
70. Гринів Павло, III. Кур. Колом.
71. Кальмук Петро, Стац. Ком.
72. Пилипюк Михайло, III. Кур. Колом.
73. Осарчук Микола, місцева міліція.

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

І. III.

Яворовський Евген. Антін Виметаль (в роковини смерти). „Кал. Черв. Кал." на 1922 р. Жовква 1922. 8°, ст. 114—116; „Приятель укр. жовніра", кал. на 1923 р. Львів 1922. 8°, ст. 114—116.

Спогади зі співпраці і походів. Біоґр. причинки.

Яворовський Евген. Бій під Сиґнівкою. (Уривок із воєнного записника). „Кал. Черв. Кал." на 1928 р. Львів 1927. 8°, ст. 65—69.

Січень 1919. Заг. наступ на Львів, 11-та Коломийська сотня, 10 і 12 сотні ґрупи УСС Носковського і Білинкевича.

Яворовський Евген. Великодні 1917—1920 р. Калейдоскоп наших визвольних змагань. „Новий Час". Львів 1935, ч. 93, ст. 13—14.

Огляд перипетій визвольної боротьби, в тім і військової.

Яворовський Евген. Денікініяда Української Галицької Армії. Популярний нарис. Яворів 1929. 16°, ст. 32. Накладом видавн-ої кооперативи „Гарт" у Яворові.

Загальне положення УГА перед переходом до Денікіна. Додаток: Протоколи перемирря між УГА і Армією Денікіна з дня 15. XI. 1919, уривок протоколу з процесу ґен. Тарнавського та стан хорих III. корпусу УГА в дні 22. XII. 1919.

Рецензія на цей нарис у „Літопису Ч. К.". Львів 1929, ч. 1, ст. 21: *В. С.* Евген Яворовський. Денікініяда і т. д.

Яворовський Евген. „За цісаря, за державу". Спомин. „Літопис Ч. К.". Львів 1937. 4°, ч. 3, ст. 19-20.

1916. 24 полк піхоти („Гуцули" з Коломиї), італ. фронт. Вол. Букшований, фельд. Ткач 1917.

Яворовський Евген. Нариси з воєнних переживань. II. З війни на війну. (Листопад 1918 р.). „Календар Просвіти" на 1924 р. Львів 1923. 8°, ст. 64—68.

УГА. З Одеси під Львів.

Яворовський Евген. Київський день. „Укр. Вістник". Львів 1921, чч. 165, 166, 167.

Про похід на Київ.

Яворовський Евген. Останній місяць ЧУГА. Історичні факти на основі „Денника Нач. Команди Г. А.". „Новий Час". Львів 1936, ч. 82, ст. 7—8.

Витяг за дні 23. III. — 3. IV. 1920.

Яворовський Евген. 1-ший Листопад. „Рідна Школа". Львів 1936. 4°, ч. 21, ст. 301.

Яворовський Евген. Похід на Київ. Один тиждень з офіціяльного дневника „Начальної Команди Галицької Армії". „Діло". Львів 1925, ч. 192, ст. 2—3; ч. 193, ст. 2; ч. 194, ст. 2; ч. 195, ст. 2.

Яворовський Евген. Тріюмф української дипльоматії. В роковини Берестейського Договору 9-го лютня 1918-го р. „Новий Час". Львів 1937, ч. 28, ст. 2.

Опис мирових переговорів у Берестю.

Яворовський Евген. Чортківська офензива і відворот за Збруч в освітленні Начальної Команди. „Літопис Ч. К.". Львів 1935. 4°, ч. 12, ст. 4.

Виїмки з Дневника Начальної Команди за дні: 1919 р. 7—30 червня і 1—13, 16, 17 липня.

Я - Й. Не нехтуймо історії нашого народу. „Вісти У. Ц. К. в Польщі". Варшава 1927. 4°, ч. 14/17, ст. 41—43.

Про збирання матеріялів і опублікування окремих епізодів нашої визвольної боротьби.

Я. К. Бій під Пергою. „Вісти". Місце постою 1920, ч. 8, ст. 5—7.

Я. К. За Збруч. (Уривок зі споминів б. підстар. 18 бриґ. У. Г. А.). „Літопис Ч. К.". Львів 1931. 4°, ч. 7/8, ст. 35—37.

Опис переходу.

Я. Калюта. „Тризуб". Париж 1932. 8°, ч. 15, ст. 30.

Кубанський козак. Некрольоґ.

Як большевики хазяювали у Київі. „Вільне Слово". Зальцведель 1918. 4°, ч. 22, ст. 2.

Як галицькі Українці здобули Львів при кінці 1918 року. „Праця". Прудентопіль 1919, ч. 11.

1918. XI. І. Полки: 15 тернопільський, 19 стріл. льв., 30 батальон стрільців, 41 черновецький батальон. Передрук з „Укр. Слова".

Як забезпечує червоноармійців та їх сімї робітничо-селянська влада України. Харків 1920. 16°, ст. 16.

Як переведено злуку? Спогади учасника. „Укр. Вістник". Ню-Йорк 1928, ч. 15.

Як пройшли на Волині 10 роковини смерти Симона Петлюри. „Нова Доба". Луцьк 1936, ч. 10, ст. 2—3; ч. 11, ст. 2.

Як творилась Українська Держава. „Вістник пол. літ. й життя". Відень 1918. 4°, ч. 34, ст. ; ч. 35/36, ст. 506—508; ч. 37, ст. 516—517; ч. 39, ст. 533—534; (київське повстання); ч. 40, ст. 540—542 (війна за незалежність).

Яковлів А. Паризька траґедія. „Збірник Пам. Сим. Петлюри". Прага 1930. 8° в., ст. 228—258.

Убивство С. Петлюри. Відомости про Шварцбарта. Процес. Як справа виглядала справді.

Якубські С. та О. Російсько-український словник військової термінології. Держ. Вид-во України 1928. 16°, ст. 216.

Я. Л. З листопадових переживань. Уривок споминy з 1918/19 рр. „Кал. Черв. Кал." на 1927 р. Львів 1926. 8°, ст. 50—61.

Події у Львові.

Янів Віктор. „Укр. Заг. Енцикльопедія — книга Знання". Львів—Станиславів—Коломия 1933. 8° в., кн. III, ч. 30, ст. 1277—1278. Укр. військовий діяч. Біоґр. дані.

Яновський Віктор, інж. „За Україну, за її долю..." „За Державність". Збірник 3. Каліш 1932. 8° в., ст. 172—191.

Базар, з 1 схемою.

Янушевський Г. Як вмирають повстанці. „Укр. Трибуна". Варшава 1922, ч. 20 (218), ст. 1.

Міньки-Базар, 22. XI. 1921.

Янчевський Микола, пполк. Зі споминів. „За Державність". Збірник 2. Каліш 1930. 8° в., ст. 137-147.

Українізація. Творення Гайдамацьких курінів в Одесі і перші їх акції проти місцевих большевиків.

Янченко Ярослав. „Безчинства" „Русского Слова". „Вільне Слово". Зальцведель 1917, ч. 66, ст. 2.

Полуботківці.

Ярбій Василь. Останні дні Старшинської Школи Піхоти У. Г. А. (Виїмки зі щоденника фреквентанта підхор. У. С. С. Казки). „Літопис Ч. К.". Львів 1931. 4°, ч. 3, ст. 16—17.

Дневник з днів 9, 10, 11, 16, 28, 30 жовтня і 6, 12, 13, 14, 16, 17 падолиста.

Ярбій Василь. У колі смерти. (Зі щоденника підхор. У. С. С.). „Літопис Ч. К.". Львів 1935. 4°, ч. 5, ст. 5—8.

Щоденник від 18. XI — 31. XII. 1919. Поділля Дунаївці — Н. Ушиця. УСС. Є це продовження статті того ж автора: „Останні дні Старшинської Школи Піхоти У. Г. А." в „Літопису Ч. К.". 1931, ч. 3, ст. 16—17.

Ярема У., сотник. Україна в таборі. Огляд культ.-просвітної діяльности в таборі української бриґади від червня 1919 р. до червня 1920 р. Нім. Яблонне 1920. 8°, ст. 44.

Яремич І. На горі Маківці. „Черв. Калина", збірник. Львів 1918. 8°, ст. 30—33.

Ярий Ріко, сотн. День слави в історії наших саперів. (Витяг з воєнного дневника — III. сап. сотні). „Кал. Черв. Кал." на 1925 р. Львів - Київ 1924. 8°, ст. 93—96.

Ярицький Олекса. На Тарасовій Могилі. „Кал. Черв. Кал." на 1936 р. Львів 1935. 8°, ст. 91—92.

І піша сотня С. С. Домарадський.

Ярич - Запільський. У большевицькій чрезвичайці. (Із записника старшини УГА). „Літопис Ч. К.". Львів 1935. 4°, ч. 10, ст. 17—19; ч. 11, ст. 10-14.

Зміст: При Начальній Команді. Большевицьке військо. Арешт і чрезвичайка. „Дамочки" і провокатори. Пригода сотника Мельниковича. Ґенерали У. Г. А. Ціріц і Микитка. Совітська тюрма. Китайська сторожа. Харч. Брацтво при Троїцькій церкві. Бандит Муха. Комашка ловить галичан. „Товарищ" Котовський. Слідство. Малий Івась з Рогатинщини. Комендант города Розенберґ. На волі.

Ярмоленко П. Дні кубанської жалоби. „Наша Громада". Подебради 1925, ч. 11/12, ст. 14—22.

Є про військо.

Яровий, коз. Спогади з минувшини. „Зал. Стрілець". Каліш 1922, ч. 28 (39), ст. 2.

Листопад 1920. Побут.

Яровий, коз. Спогади. „Залізний Стрілець". Каліш 1921, ч. 10 (21), ст. 2.

Курінь „Вільна Україна". Нова Ушиця 1920.

Яровий М. З діда прадіда козак. (Малюнок з часів першої большевицької навали на Україну в січні-лютім 1918 р.). „Іл. кал. Канад. Українця" на 1926 рік. Вінніпеґ Ман. 8°, в., ст. 59—64.

Ярополк. З бурхливих днів. Зимою 1919 р. „Укр. Прапор". Відень 1921, ч. 13, ст. 2.

Вінниця. Зустріч зі старшинами от. Шепеля.

Ярополк. Панцирний дивізіон. „Воля". Відень 1921. 8°, т. 2, ч. 9/10, ст. 375—376.

СС. Листопад 1919. Вінниця. Воєнний образок.

Ярополк. Під Джуґастрою 3. мая 1920 р. „Воля". Відень 1921. 8°, т. 2, ч. 8, ст. 306—307.

Воєнний образок з кінця Зимового походу.

Ярополк. По Вкраїні широкій. (З походів Галицького війська). „Укр. Прапор". Відень 1921, ч. 9, ст. 3.

Уманщина. Бриґада Шепаровича. Весна 1920.

Ярополк. Спомини з часів Галицької Армії під большевиками. „Укр. Прапор". Відень 1921, ч. 5, ст. 2.

Діється в околицях Вінниці. Повстанці Ангела.

Ярополк. Як Гуцули працали галицьку ґрупу Кравса. „Укр. Прапор". Відень 1921, ч. 16, ст. 3.

Побут. Кичера над Черемошем. Ставлення населення.

Ярослав Мекелита. „Укр. Голос". Перемишль 1919, ч. 16, ст. 3.

Некрольоґ. Хор. УСС. Помер 28. XI. 1918 під Устриками.

Ярославин Сидір. Як ми ставали большевиками. „Літопис Ч. К.". Львів 1935. 4°, ч. 9, ст. 3—5.

1920. Начальний Ревком Галицької армії. Проба перейти Дністер. Арешт ґен. Микитки і Ціріца. Балта. Полевий штаб ЧУГА. Збори старшин для заснування ячейки.

Ярославенко Я. Стрілецькі пісні на фортепян зі словами. ? ?, ст. 64. Муз. накладня „Торбан".

Ярошевич Петро. „Укр. Заг. Енц. — Книга Знання". Львів—Станиславів—Коломия 1933. 8° в., кн. III, ч. 30, ст. 1286.

Укр. військовий діяч. біоґр. дані.

Ясенчук Теодос. В одного з наших полководців. Відвідини в ґенерал-четаря А. Кравса. „Рада". Львів 1928, ч. 42, ст. 5—6.

Ясінчук Лев. Стрілецькі Громади в Америці. „Літопис Ч. К.". Львів 1930. 4°, ч. 3, ст. 3—5.

Між инш. багато прізвищ був. учасників визвольної війни і їх діяльність. З 2 іл.

Ясновський, пор. Богданівці і Полуботківці. „Запорожець". Орґан Т-ва Запорожців. Париж 1937.

Ч. 7—8, січ.-лютий, ст. 9. Видає Пропаґандно-Референтаційна Ґрупа Т-ва.

Яськевич С. Кілька поправок до історії „Камянецької Спільної Юнацької Школи". „Літопис Ч. К.". Львів 1936, 4°, ч. 7/8, ст. 28.

Поправки до статей Мироновича і В. Євтимовича: До історії Камянецької Спільної Юнацької Школи в чч. 2 і 4 за 1936 в „Літопису Ч. К.".

Я. Т. Два документи з листопадових днів. „Рада". Львів 1928, ч. 104.

Накази Нач. Команди Укр. Війська за підписом полк. Стефанова з 12. XI. і 15. XI. 1918 р.

Яців Нестор. Один з найкращих. Начерк військових заслуг бл. п. Юліяна Головінського. „Літопис Ч. К.". Львів 1932. 4°, ч. 9, ст. 23.

Причинок до біоґрафії.

Яців Нестор. Романів хутір. (Спомин-фраґмент). „Кал. Черв. Кал." на 1923 р. Львів - Київ. 1922, 8°, ст. 122—124.

6-а бриґ. І-го корпусу. 8. X. 1919. Проти денікинців.

Яців Михайло. До історії Коша У. С. В. Від самого початку аж по кінець марта 1916 р. на основі зібраних на місці записок. „Стр. Кал.-альманах" на 1917 р. Львів 1917, 8°, ст. 95—111.

Я. Ч. Стрілецьке свято. „Стр. Думка". Старокостянтинів 1919, ч. 50, ст. 1.

Ідеольоґія С. С.

Я. Ч. Стрілецький прапор. „Стр. Думка". Старокостянтинів 1919, ч. 49, ст. 1.

Ідеольоґія С. С.

Яценко Мусій. Що то було? „За Державність". Збірник 2. Каліш 1930. 8° в., ст. 125—136.

III. 1919. Окрема інж. сотня СС. Бердичів. Панцирник „Стрілець". Юнацька школа з полк. Петровим. Сіра дивізія з полк. Палієм. Залізнична дивізія з от. Вовком. СС і ком. ґрупи Сулківський.

Від Адміністрації

З цим числом висилаємо другий аркуш споминів А. Камінського „В волинській тихій стороні" лише тим П. Т. Передплатникам, що заплатили біжучу передплату. Залягаючих з передплатою П. Т. Передплатників просимо негайно вирівняти свої залеглости, а тоді вишлемо і їм цей черговий аркуш безплатного додатку.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. річник / Число 2. / Лютий 1939.

ЗМІСТ:

Унісон
Микола Лебединський 2

Наша дипльоматична станиця при Св. Престолі в Римі в рр. 1919—1920
П. Карманський 3

Від Видавництва 4

Повстанчий рейд Кінної Бриґади от. Шепаровича
Лев Шанковський 5

Мова древніх віків
Богдан Гошовський 9

Спомин 17-літнього вістуна
Роман Шевчук 13

При І-ій Бриґаді Червоних Українських Січових Стрільців
П. Мигович 17

У збірній станиці старшин у Кодимі та Бірзулі
о. Михайло Божак 20

Бібліоґрафія
Ів. Ш. 22

Від Адміністрації 24

Wydaje: Wydawnicza Kooperatywa „Czerwona Kałyna", Lwów, ul. Zimorowicza 12. Zaw. Osyp Nawroćkyj. Redaktor: Wasyl Sofroniw-Łewyćkyj. Drukarnia Naukowego T-wa im. Szewczenki we Lwowie.

Видає: Видавнича Кооператива „Червона Калина", Львів, вул. Зіморовича 12. Зав. Осип Навроцький. Редактор: Василь Софронів-Левицький. Друкарня Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.

В українській хаті — українське МИЛО

„ЦЕНТРОСОЮЗ"

Український продукт

О. ЛЕВИЦЬКА І СКА
Львів, Кордецького 51.

Від 1. лютого розпочинає

посезонову продаж

Е. Думин

Львів, Коперника 4

новости жіночі і мужеські

Високовартні річи

За половину ціни

КАВУ „ПРАЖІНЬ"

пє кожний, хто раз спробував.

„Суспільний Промисл" — Львів 24. Жовківська ч. 188.

Перегляньте свою бібліотеку, ЧИ ВИ МАЄТЕ ВЖЕ:

Велику історично-воєнну монографію О. Думіна

„ІСТОРІЯ ЛЕҐІОНУ УСС“

з численними картинами боїв і походів УСС та поверх 100 оригінальними, здебільша ще ніде не репродукованими світлинами, зі списком всіх поляглих і ранених УСС.

ЦІНА зол. 15.—, З ПЕРЕСИЛКОЮ зол. 15.60

Історію Січових Стрільців

„ЗОЛОТІ ВОРОТА“,

що є продовженням Історії Леґіону УСС. Книга обіймає праці Василя Кучабського, ґен. Безручка та Івана Шендрика, численно ілюстрована світлинами з життя СС.

ЦІНА зол. 15.—, З ПЕРЕСИЛКОЮ зол. 15.60.

„Великий Співаник Червоної Калини“,

збірник пісень стрілецьких, історичних, побутових та обрядових на хори мішані, мужеські й жіночі, зредаґований д-р З. Лиськом. Є це одинока й необхідна книга пісень, без якої не обійдеться ні один хор в селі чи в місті та знавці і прихильники рідної пісні.

ЦІНА В ТВЕРДІЙ ТРЕВАЛІЙ ОПРАВІ ЛИШЕ зол. 28.50, опакування і висилка зол. 1.—.

Пропамятну Книгу-Альбом

„ПАМЯТІ ВОЖДА УГА“

Колишні адютанти та товариші зброї описали повне трудів на службі Батьківщини життя Покійного Ґенерала Мирона Тарнавського. Окремо докладно змальовано перебіг Його величавого походу на вічний спочинок, зілюстрованого численними світлинами.

ЦІНА ПРИМІРНИКА зол. 5.—, з пересилкою зол. 5.50.

Історичний Календар-Альманах „Червоної Калини“ на 1939 р.

Зміст цього Календаря доказує, що український нарід не обмежувався лише до збройних чинів, але працював у всіх ділянках життя. Цілий Календар заповнений статтями та споминами про дипльоматичні звязки України з чужими державами, про працю дипльоматичних місій, посольств, про мирові переговори і т. д. В Календарі нові, ніде не друковані та актуальні матеріяли, ілюстровані оригінальними світлинами українських дипльоматичних посольств і місій.

ЦІНА зол. 1.50, З ПЕРЕСИЛКОЮ зол. 1.85.

ЧУЖИНЦІ ПРО УКРАЇНУ

цінна, ревеляційна й дуже на часі праця проф. д-р Володимира Січинського. В книзі є зібрані спомини і замітки про Україну й українців мандрівників, дипльоматів, купців, науковців ріжних культурних народів від найдавніших часів. Це незвичайно цінна скарбниця для пізнання минулого й сучасного українського народу у всіх проявах його життя і творчости.

Цю книжку повинен прочитати кожний культурний українець!
ЦІНА ПРИМІРНИКА зол. 2.—, З ПЕРЕСИЛКОЮ зол. 2.50.

Спомини ґен. Антона Кравса

„ЗА УКРАЇНСЬКУ СПРАВУ“

Цею книжкою передає достойний автор нащадкам переживання власні й УГА за Збручем в часі змінливих подій, переворотів та переходів

ЦІНА зол. 1.—, З ПЕРЕСИЛКОЮ зол. 1.25.

ЧЛЕНАМ ВІДПОВІДНА ЗНИЖКА.

„Червона Калина“, Львів, вул. Зіморовича ч. 12., почт. скр. ч. 43.

LITOPYS
CZERWONOJI
KALYNY

LWÓW
MARZEC
1939

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

на 1939 рік

Запрошуємо П. Т. Передплатників до передплати „ЛІТОПИСУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“ на 1939 рік.

Річна передплата виносить зол. 13.—

Піврічна передплата виносить	зол.	7·00
Чвертьрічна „ „	„	3·50
Ціна поодинокого числа	„	1.20
Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно	„	3.00
П. Т. Передплатники з Чехословаччини платять таку саму передплату, з інших країв річно	зол.	14.50

Точні П. Т. Передплатники отримують в 1939 р. безплатний додаток в долучених до кожного числа аркушах споминів А. Камінського п. з. **„В волинській тихій стороні“.**

Адреса Редакції і Адміністрації:

„Літопис Червоної Калини”

Львів, вул. Зіморовича 12.,

поч. скр. ч. 43.

Opłata pocztowa uiszczona gotowką

ЛІТОПИС

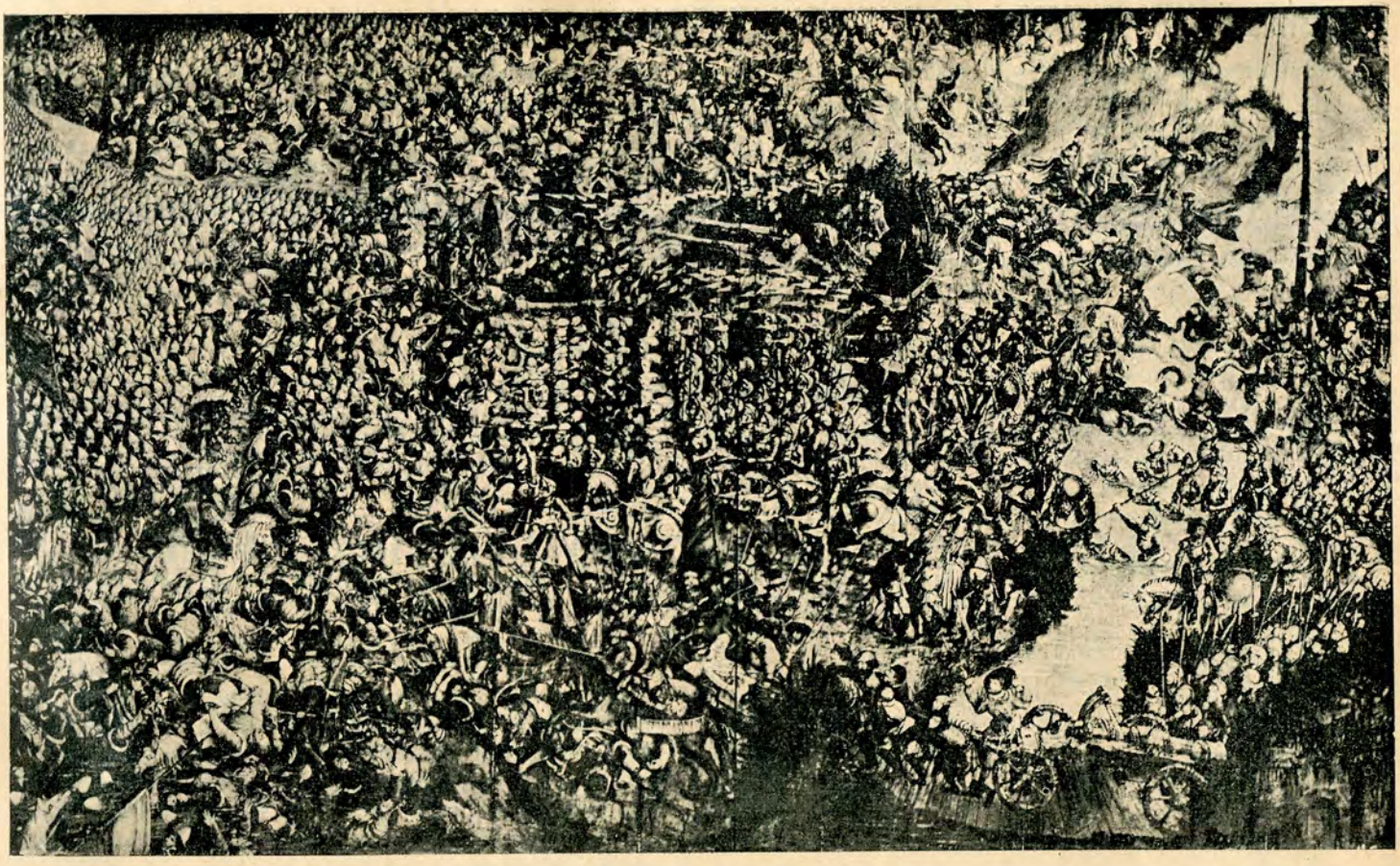
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. Річник

Nr. 3. LITOPYS CZERWONOJI KAŁYNY Marzec 1939.

ЧИСЛО 3. БЕРЕЗЕНЬ 1939

Битва під Оршою.
Малюнок з майстерні Луки Кранаха, у Музею Пластичних Мистецтв у Бресляв.

С. ГОРДИНСЬКИЙ

СУЧАСНИКАМ

Йдемо назустріч дням. Яка ж судила доля
Дійти нам на межу шалених наших мрій,
Яка волошка й мак з потоптаного поля
Нам блюзи заквітча? І суджений який

З нас жереб кожному, хто, ніжністю не впившись,
В далеких прочувань заслуханий луну,
Кому невтишно бє важкою кровю живчик
І блиском протина хмурну далечину

Сердитий привид днів, що, нам рвучи волосся,
Навколо пронесуть свій навіжений рев
І, небо колючи корінням дерев,
Прориють землю знов і знову щедро зросять?

Для нас, що сторожко зростаєм, без оман,
Яким рамена час щодня залізом чавить,
Бійцям між зривами й ударами двома,
Даремні лаштунки зрадної тиші. Навіть

Розквітлий вишнею дитячий теплий сміх
Не втихомирить нас, суворих і нещадних, —
У скроні завжди бє той самий крови біг
І гострозорости ніяка синь не зрадить.

В незборній грі уяв, задихані, щодня
Ми тиснем до грудей свою невидну зброю
І кожному із нас така тепер чудна
Висока синява достиглого спокою,

І промені ясні, і сколих сонних віт,
Даремний аромат долонь мяких і ніжних,
Коли в далечині нам тільки пил і піт,
Під небом димним шкур натертих запах млісний,

І втома на шляхах, і обрії в огні,
І спрага навісна, що вялить горду волю,
І скуті щелепи, й очей гарячих гнів,
Й істота, вся в простір напружена до болю...

Кому з нас суджено крізь бурю та крутіж
Неторкнутим пройти? Кому з нас буде дано
Знов винести тавро вогню та гураґану
На спаленім чолі і, розгубивши скрізь

По зоряних полях своїх мільйонних друзів,
Підняти й понести зімятий боєм стяг
Їх слів і їх бажань, завмерлих на устах
В несповненій жазі, у недопитій тузі?

(Із збірки »Вітер над полями«).

Дещо про гарматню братію УГА

Написав: *Ю. Жовківський*

Галицька артилерія має в історії УГА свою добре записану сторінку. У споминах та поодиноких моноґрафіях знаходимо чимало описів бравурних атак батерій та яскравих картин жертвенно виповнених обовязків вояка і громадянина. Імена визначних гарматчиків, це правдива прикраса історії поодиноких гарматніх полків, бриґад та визвольної війни.

На цьому місці хотівби я зясувати ті обєктивні та дійсні умовини, які позволили старшинам гарматнього стягу сповнити належно свої обовязки.

З розпадом Австрії, зокремаж у розвалі італійського фронту, старшини гарматчики, користаючи з кращих засобів льокомоції могли скорше вирватися з кліщів розваленого фронту і завчасу вернутися до краю. Більшість піхотних старшин, передовсім боєвиків попали в італійський полон; урятувалися переважно від нього старшини небоєві, етапні, провіянтові, канцелярійні, які очевидно не могли відіграти у визвольній війні цієї ролі, якої вимагав від них фронт.

Наслідком цього при формуванні УГА старшин гарматчиків було відповідно до запотребования більше як старшин піхотинців. В кождім разі в гарматніх частинах не було ніколи такої різкої недостачі старшин як у піхоті, де нераз на курінь був всього один одинокий старшина з боєвим досвідом.

Не меншу вагу мало виховання і підготова старшин гарматчиків у австрійській службі, були вони назагал старанніші, менше поспішні ніж у піхоті і обіймали крім гарматньої науки, діло піхотинське, скорострільне, мінометне та кавалерійське. Без покінчення школи та без іспитів ніхто не міг в Австрії осягнути степеня артилерійського старшини. Не було тут цеї масової, спішної продукції достойників як у піхоті.

Дальше хотівби я порушити ще одну болючу моральну сторінку, яка перейшла на УГА у спад-

щині по Австрії, є це кождому відома „маркірація“ і викручування від фронтової служби. Без пересади можна ствердити, що цілі полки австрійської піхоти плекали нераз цю заразу, були полки, де ідеалом кожного піхотинця, кожного старшини була цензура, провіянтура, кадра, робітничі курені, канцелярія — одним словом „маркірація“. Зараза ця не оминула українських старшин піхоти, зате в артилерії старшина маркірант був явищем виїмковим.Типова австрійська „етапна свиня“ (Etappenschwein) вилягалася головно в кавалерії і піхоті.

Я служив при ріжних полках і піших і гарматніх, але ніде в гарматніх не завважив маркірацтв і крутійства, хиба виїмково. Це відбилося на обличчі УГА; гарматній старшина в етапі належав до рідкости, були це переважно команданти доповнюючих батерій або дійсно хворі та нездари.

Старанне військове вишколення гарматнього старшини, фахове і моральне, оце одинока може додатна сторона ц. к. австрійського балагану, який мов гад хвостом тягнувся у спадщині за УГА.

Якжеж це проявлялося в операціях УГА? Передовсім у відповідно більшому знанні військового діла, більшій особистій ініціятиві та міцнішій дисципліні.

Командант батерії чи гарматнього полку мусів перед кожною боєвою операцією зазнайомитися докладно з випрацьованим у штабі пляном, він мав вгляд у більший відтинок фронту так зі свойого головного становиська як і від помічних зорців. Користуючись куди кращою технікою звязку кінного і телєфонічного, мав можність слідити хід боєвої акції в загальному і в подробицях. Піхотні старшини бачили лиш малий відтинок фронту, служба звязку в піхоті УГА була далеко гірша, часто без телєфонів і мимохіть старшини піхоти улягали або передвчасному оптимізмові, якщо акція на їхньому маленькому відтинкові розвивалась корисно, або передчасно віддавались почуттю поразки і паніки в противному випадку. Очевидно ніхто не міг би тут винити самих піхотинців, це вже була орґанічна недомога цілої УГА, якій зарадити не було сили. Всеж таки було так, звязок і вміла орієнтація в часі операції в піхоті були невистарчальні, псували тактичне керування менших відділів, унеможливлювали до деякої міри керування більшими відділами, псували керування стратеґічне.

Переглядаючи боєві рапорти бриґад, я впевнився, що командування бриґад черпало свої відомости про хід боєвих акцій головно від гарматнього командування. Відомости від піших приходили зовсім пізно. Через те нерідко вище командування воліло особисто керувати акцією з гарматніх стоянок та все дуже дбало про звязок з гарматнім командуванням.

Краща орієнтація в боєвій ситуації позволила гарматньому командуванню розвинути більшу та пліднішу ініціятиву так в офензивних як і дефензивних потягненнях. Щоби не бути голословним, позвольте на кілька прикладів.

В пять мінут після вибуху амуніції на двірці у Львові гарматні полки отворили самочинно вогонь на спантеличений Львів і дві години зчиняли паніку в місті, даючи час до орґанізації пішого наступу. Нажаль ініціятиви артилерії вище наше командування не вміло використати.

Згадую тут всім відомі райди батерії Яросевича під Києвом; Когута, Балтра і Зубрицького під Чортковом, 4 гарматнього полку на боль. панцирні поїзди біля Проскурова, Полянського біля Ст. Константинова, Воєвідки на Чортівську Скалу і багато інших.

В дефензивних акціях гарматні частини дуже часто затикали прірви у фронті, скількиж нотує наша історія випадків, що команданти батерії змушували старших піших товаришів до змонтування нової оборонної лінії або повороту в стару. Пригадую наступ II. Колом. Бриґади під Сиховом. Не беру це на рахунок якогось більшого геройства їх, навпаки думаю, що головну ролю відграли тут краще знання і зрозуміння терену, краще знання дійсної ситуації на фронті ну і трохи ініціятиви, яка нераз граничила з крайним ризиканцтвом (Воєвідка, Яросевич, Зубрицький, Когут).

Ці піхотні старшини, які були на фронті, одним перевищували гарматчиків: особистою відвагою та посвятою і твердим трибом життя. Але виконуючи свої обовязки в зовсім несприятливих об'єктивних умовинах вони марнували часто-густо своє героїчне наставлення і життя в спосіб зовсім трагічний, неекономічний. Ще про дисципліну. Я мабуть не помиляюся, коли скажу, що найгірша дисципліна була в кавалерії, ліпша в піхоті, а найкраща в гарматніх частинах. Тут знову заважили обєктивні умовини і австрійска спадщина. В гарматніх частинах було відносно багато старшин, пригадую собі ситуацію під Львовом та розмову з командантом куреня, рітмайстром російської служби. „Не штука вам вдержати дисципліну, на 150 людей маєте аж 4 старшин, 4 містостаршин і 50 підстаршин, щож маю я діяти одинокий на 1.200 люда і 20 кулеметів?!“.

Це діялося в той час, як славнозвісні маркіранти і всякі канцелярщики сотнями валялись у запіллі. Дисципліна неможлива і в цих частинах, де немає вартісного старшинства в достаточному числі. Приходилося цим нещасним командантам встановляти дисципліну своєю безприкладною, особистою посвятою, якої ніколи не бачив цілий курінь, лиш кількох стрільців на даному відтинку. Смерть такого команданта була гаслом до опущення становища.

Не без рації говорилося в Армії, що гарматні старшини це „пани“. Воно по части так і було. Гарматні старшини вже з австрійської служби своїм старанним одягом і гордішою поставою робили це враження панів, які так молодших як і гарматчиків держали від себе у приличному віддаленні.

Я був свідком такої сцени:

До команданта батерії УГА приходив брат його, молодий старшина цеїж батерії і в надто свобідний спосіб щось докладає. На це стає старший брат і піднесеним голосом каже: Пане четар, тут

немає ніякого „братчика"! Я вашим командантом! вийти з кімнати, взяти пояс, шаблю і рукавички і прийти сюда негайно з урядовим докладом! Виконати наказ!"

Змитий четар затиснув зуби і вийшов з гірким „на приказ, пане поручник!"

Це дрібний факт, але дуже характеристичний! Панібрацтво командантa з мужвою траплялось і між гарматчиками, але рідше і все виходило на шкоду стрільців і цілого відділу.

Не зважаючи на твердшу дисципліну, гарматчики не дезертирували, хоч нагоди було більше, ніколи не підняли руки проти своїх старшин і боронили своїх старшин до крайности, а смерть кріваво мстили (Воєвідка, Бучак). Я не знаю випадків, щоби гарматчики видали свого найсуворішого старшину большевикам.

Під Львовом був такий випадок. Командант батерії змусив розбиту піхоту до обсадження нової лінії. На другий день приїхав в окопи ком. бриґади, щоби додати духа стрільцям. Командант куреня просив бриґадира, щоби не брав зі собою в окопи старшин артилерії, бо стрільці готові їх постріляти за вчорашні їхні ґвалти при обсаджуванні нової лінії. Не помогло! Пішли в гамірні окопи.

Настала гнітуча мовчанка. В однім моменті біля кулемету чути було шепіт: „Це ці два артилерійські с... сини, що вчера впакували наступ в окопи!"

Було гнітуче тихо; ком. батерії виліз з окопів і голосно запропонував командантові бриґади піти в ліс перед окопи, щоб оглянути ближче важні позиції. По півгодині всі вернулися ціло в окопи. Гарматчик зрозумів, що серед стрільців панує радше подив ніж ненависть і жадоба мести.

Впарі з міцнішою дисципліною в батеріях ішла дбайливість про харч, хворих і ранених.

Наші воєнні операції проходили найщасливіше там, де була тісна співпраця піхоти з артилерією. Треба признати, що в багатьох бриґадах відносини між обома частинами армії були як найкращі, а взаїмна допомога просто ідеальна.

Колиж тут і там самі піхотинці підносять високо свою артилерію, то я сам гарматній старшина, позволю собі пригадати ще раз, що гарматні частини були безсумніву у кращім обєктивнім положенні, мали більше кваліфікованих старшин, кращі звязки, кращу дисципліну одержану в спадщині по Австрії та більшу ініціятиву, яка випливала з кращого знання ситуації на фронті.

Піхота перевищала нас більшою особистою відвагою і посвятою, але жила в гірших умовинах, мала менше старшин, що обнижувало вартість, дисципліну і боєздатність. Вкінці орґанізація і служба звязку були в піхоті в занедбанні. Піхота воювала серцем — артилерія мозґом. Піхоту хвилювали почування, раз опяніння побідою, другий раз розпука невдачі. Зрівноважений гарматчик обсервував, рахував. Це був грач, часом лиш газардист — але з фантазією.

Так! Так!

Це правда!

Піхота зачинала преферансом — нудилась та скоро різала у ферблю.

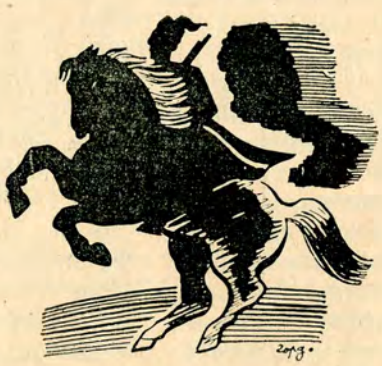
Артилерія смакувала тарока, довго і повільно смоктала хитрі калькуляції Кеніґсруфера. Цілу ніч. Лиш над раном різала для покріплення сфатиґованого мозґу і серця... „наше—ваше". О 5-ій командантська кишеня і батерійна каса були — порожні і чисті. О чверть на шосту на візо ішов останній кінь батерії, обовязково верховець геройського компана, чверть години пізніше останній віз трену. О пів до семої остання гармата, дві мінути пізніше останні... штани.

Наймолодший хорунжий виграв 3 повні батерії і 3 пари штанів... Загальний регіт!

Принесли путню води і казан чорної кави.

О шостій лютий комбат поров ґранатами черево ворожого панцирника.

Ех! було колись!... Братія була!

Життя інтернованого українця у Франції

Боєвий курінь перед виїздом з Кошиць на Україну в 1919 р. У медальоні Остап Ганицький.

Подав: *Евген Бачинський.*

Остап Ганицький, син греко-католицького священика о. Володимира Ганицького, приїхав до Парижа літом 1914 року з бажанням навчитися французької мови і евентуально слухати виклади в Сорбоні. Відразу записався до „Української Громади" (тов. українських еміґрантів, засн. в Парижі р. 1908) та придбав симпатію тоді вже не дуже численної української кольонії. Разом з моїм приятелем Іваном Тютюником, секретарем громади (вмер підчас війни на Рівієрі), вони що неділі приїздили до мене у Версаль, де я тоді вчився у Вищій Садівничій Школі і працював садівником. Були ми усі бідні, змучені, але час нам минав на крилах мрій про визвольну боротьбу за Україну.

Були ми молоді, дужі й політичної фантазії не бракувало, особливо з подіями на Балканах. Одної неділі, памятаю, Ганицький нас до смерти дусив сміхом оповідаючи, як він, щоби навчитися практичної французької мови, втрутився за пару пляшок вина помішником до маляра бляхи і цілий тиждень лазив по дахах та підмальовував водосточні рури кожної хвилини наражаючися на небезпеку злетіти з непривички коміть головою на землю. Другої неділі він оповідав свої траґікомічні пригоди в Швайцарії, котру він обійшов пішки підхарчовуючися овочами чи виноградом з сільських городів. Не памятаю вже, чому він вимандрував тоді у світ. Це був якийсь трохи авантурист-фантаст, але середечний і щирий товариш. Але ось як грім впав стріл на архикнязя Фердинанда в Сараєві. Це вже був певний знак майбутньої війни, а значить і визволення України. Коли ми в останнє, в кінці липня, зібралися, ухвалили тікати з Франції. Як бувший старшина рос. армії, я працюючи по шкілках молодняку на шляху з Версалю до Парижа, виразно бачив безперечний передмобілізаційний рух тягарових військових возів і вантажних авт і був абсолютно певний, що війна надходить. Як сепаратист я не хотів бути мобілізований в російськім леґіоні у Франції, Тютюник був сухотник, а Остап австріяк. Тому ми дебатували лише, куди краще тікати. Я пропонував Швайцарію, бо це була батьківщина моєї жінки, але Ганицький волів краще їхати на Бельґію. Ось так ми і розлучилися.

31. липня, будучи напередодні майже свідком забиття Жореса, я з наплечником, залишаючи усі речі в готелю, виїхав до Женеви у потягу переповненім мобілізованими. Остап поїхав до Брюсселі, а Тарас (револ. назва Тютюника) залишився покищо в Парижі. Та Остапові доля судила випити повну чашу французької неволі, бо на бельґійськім кордоні його затримали як австріяка і повернули до Франції. Тут він був спочатку інтернований в С.-Дені-Шатору (деп. Індр) в кольонії чужинців, а потім в грудні тогож 1914 року його перевели до Грандвілю (деп. Манш) в депо інтернованих, де він і сидів в жахливих умовах до кінця березня 1915 р.

Ще в Парижі перед відїздом дав я Остапові адресу мого тестя в Женеві і ось 22 серпня я одержав від нього перший лист, в котрому він сповіщає про свою біду, прохає допомогти і сповістити батьків. Розпочалося у нас досить жваве листування, навіть на українській мові. Я висилав нашому бідному і хорому заточенцеві харчеві посилки, книжки і гроші, скільки міг, бо й мені прийшлося туго. На Різдво одержав для Остапа від „Союзу Визволення України", до котрого я тоді приєднався, сто корон, потім, як увійшов у зносини з його батьком, також від нього 50 марок (56 фр.) й відомости про родину. Це Остапа трохи підкріпило на дусі, але не надовго, бо був він одиноким українцем серед інтернованих і дуже страждав морально, а на кінець ще й захорував.

На початку січня 1915 р. удалося Ганицькому переслати мені нелеґально великого листа, в котрому він і описує свою долю за французьким кільчастим дротом. Лист цей, як і майже усе листування, у мене зберіглося. На щастя, бо це є дійсно цікавий документ часу й свідоцтво французької „гуманности" відносно невинних жертв війни. Оскільки мені відомо, принаймні в нашій мемуаристиці, досі не було жадних описів з життя цивільних інтернованих у Франції, а тому я подаю тут цей лист дослівно. Писаний лист цей чорнилом рукою Ганицького на 8 сторінках і датований „Ґранвіль, 31. 12. 1914":

„Високоповажані Панство і Приятелі! (Це мені і моїй дружині).

„Як думаю, мої дописи з Шатору і одну з Гранвіль Ви дістали. Пишу цей лист в надії, що вдасться його „перешвіндлювати" до Швайцарії, як попередній, бо чув, що звідсіля мають вислати деякі жінки і кількох слабих на сухоти в віці від пятьдесять до шістьдесять літ. Зачну від мого виїзду з Шатору 18 грудня. О годині пятій з раня виїхали ми до Ґранвіль в числі 83, в тім числі 4 правдивих Славян (я, один Поляк і двох Сербів), до 30 Німців і Мадяр а решта Жиди, котрих навчився я ненавидіти за їх підлість. До Ґранвіль приїхали ми в суботу 19-го ґрудня пів до першої в полудні. Припровадили нас на місце призначення. Перше вражіння справді жахливе. Будинок довгий на 250, а в дійсности після поміру 350 метрів. Будинок (перед 10 літами мала бути фабрика линв) старий, по середині попідпираний дручками (дручки нові), щоб охоронити похилені стіни перед завалленням. Ввійшли ми на подвіря обгороджене муром в висоті чоловіка. Жовніри замкнули за нами брами, здається на цілий воєнний час (бо до міста ніхто не може виходити, хіба що до шпиталю і кількох ще, котрі відбирають замовлення), а з вулиці чути було компліменти як „бош", „сальбош", „сальопрі", „сальшіен" і т. д. Ми остановилися під нашим будучим помешканням під ґалерією. Ґалерія а зглядно підґалерія, де було місце проходу, спочивала на мурованих стовпах. Межи двома стовпами припадало в горі одно вікно. Стережені жовнірами дочекалися ми по якій пів години відпочинку, ревізії. Кожний входив до бюра і виходив по ревізії досить ґрунтовній з подякою, що она скінчилась. Мені поперевертали все до самого споду, також ґрунтовно, бо заглядали навіть до пуделочка з білєтами і переглянули, чи нема чогось небезпечного. Ревізія відбувалася ґрупами по десять, кожну ґрупу по перепровадженій ревізії відпроваджувано на місце призначення.

Благочестивий підприємець відпроваджував нас до їдальні, де сервовано ще яким чотиром ґрупам юшку, котра лишилася з обіду, того дня ніхто нічого теплого або взагалі нічого не їв. Я належав до тих щасливих що їли, бо ревізію перепроваджувано після альфабетки, інші котрим не стало, мусіли чекати аж до вечері. На вечеру знову юшка бараболяна але без бараболь.

Тепер повернусь до опису помешкання внутрі. Дах черепковий був заразом стелею і дахом, а численні діри вентиляторами в горі. Підлога деревляна, а діри в ній вентиляторами в долині, а зле припасовані вікна вентиляторами з боків. Протилежна стіна до стінки з вікнами це зацвілий і вогкий мур до сторони моря... Роздали нам сініки, котрі „вифасували" ми в день відїзду на двірці в Шатору, і дали нам дуже мало соломи. О девятій годині я положився спати так як стояв, бо зимно проймаюче аж до кісток. На другий день встав півзакостенілий, воздух вогкий і проймаючий а в додатку діри в даху і підлозі тай по боках позволяли гуляти морським вітрам як найліпше. На сніданок чорна кава без цукру і маленький на 50 ґрамів кавалочок хліба. На обід бараболі і маленький кавалочок мяса, недоїдання таке тягле і кавалок хліба на 100 ґрамів. По обіді зараз новість: з вулиці вибито нам три шиби. Більшість кпила собі з цього і веселилася, бо ці діри не зміняли температури в помешканню „сальбошів"! Для мене була це новість, для інших, котрі були тут вже чотири місяці, річ цілком звичайна. Тристапятьдесять метрів довгу ґалерію переділено дошками, щоб не було протягу на девять комірок, а в кождій комірці три секції, кожда секція має по двацять один людей, всіх секцій є наразі двацять шість. Я належу до шестої секції. На третій чи четвертий день перенесли мене до інфірмаря з причини биття серця і болю в легких, як я думаю запалення, бо засильний біль і колення в правім легкім. В інфірмері залишаюся ще і до цього часу. Між тим в нашій комірці зайшла деяка зміна, а іменно, як кажуть, з причини майбутнього приїзду американського амбасадора, вставлено стелю з паперу до паковання тай наставлено малі залізні печі, але в них ще розуміється не палено... Їдження взагалі зле, гірше як у Шатору тай і це з кождим днем погіршується. Бараболі чорні або солодкі тай тверді, а найліпший день тоді, коли замісць бараболь дають риж. З самого першу як ми приїхали то і бараболі не були злі. Дорожня в кантині незвичайна: три маленькі яблочка два су (це в Нормандії, країні яблук!) в Шатору давали за ту ціну вісім багато ліпших. Хліб маленька крумочка су, до Різдва продавали бохонцями хоч дорого та все танше як крумочками. Інші віктуали ще дорожчі: подвійна крумка хліба з шинкою шістьдесять сантимів, так що нема що і згадувати. В інфірмері то саме їдження і тільки тепліше, бо палиться в справдішній комнаті — колись бюро фабрики.

Тепер, що може буде інтересувати Вас дещо, про мій зверхній вигляд: я запустив бороду як бурян, а червона як цегла... При цій нагоді мушу зложити Вам, дороге моє Панство, сердечну подяку за грошеву посилку, але, якщо Вам переливається то в такім випадку волів би я віктуали, бо думаю що в Швайцарії танше як в нашій кантині з осібна, в додатку тут гроші задержують і виплачують з присланої суми щотижня в четвер тільки 10%, а на випадок відходу виставляють рахунок за їдження по 75 сантимів денно, отже я нічого не діставби...

Пишіть сюди лише по французьки, бо інакше писані кидають тут до коша, для певности інформації про родичів перешліть через американську амбасаду. А тепер ще одна просьба: як будете в панства Федорчуків, то зложіть від мене уклони. Також просив би я сердечно Вас, чи не моглиб мені післати самоучок російської мови і яку російську книжку до читання, бо здається, що ми пропали, тому треба вчитись нову державну мову, щоби евентуально зробити державний іспит зараз по війні єсли не втічу до Америки... ...Нині дощ і сильний вітер, як все, а з мого вікна видко кавальчик розбурханого моря. Власне перестав на хвильку писати і дивився через вікно на подвіря, з котрого видко і на вулицю. Надійшло якесь товариство, як я суджу по уборах панів і пань, порядніше і одна пані з певністю в вірі, що це „сабльош" стоїть з червоною бородою, показала мені язик в цілій величині... Пересилаючи щиросердечній привіт і уклін Вашій жені, Василькові (сину)

Українська Бриґада в Німецькім Яблінним. Пробоєва сотня.

і Вам, поручаюсь ласкавій памяті. Здоровлю Вас сердечно. Остап Ганицький".

На жаль це единий лист без цензури, що дійшов до мене. Решта листів не цікаві, бо писані під доглядом. Здебільшого листування наше довго затримувалося в цензурі, навіть писане по французьки, так моя картка з 3. січня дійшла до Остапа 1. лютого, лист з 16. січня — 26. лютого і т. д. На початку лютого він на пораду директора Депо зробив подання до уряду про звільнення як Словянина і прохав дозволу виїхати до Швайцарії. Зі свого боку я через Червоний Хрест домагався звільнення хорого мого родича, котрим став офіціяльно для мене Ганицький. На жаль ці заходи не підтримані жадним українським комітетом у Франції, бо такого не було майже до самого кінця війни, довший час були безнадійні. Нарешті О. Ганицький на пораду з американської амбасади зголосився за поміччу до польського комітету, котрий негайно почав ним опікуватися: прислав трохи грошей, а головно підтримав прохання про звільнення на мої руки в Женеві. Тимчасом восьмимісячне сидження за кратами в жахливих умовах, зневіра і хороба вкінці зруйнували морально бідного Остапа. Він почав упадати духом і думати про неминучу скору смерть. В листі своїм з 26. лютого 1915 пише: „...коло мене знову гірше. В середу мав сильний сердечний атак. Якщо в тих обставинах і дальше лишусь, то думаю, довго не потягну". Через місяць, 20. III. вже подає мені детальний свій заповіт, на випадок своєї смерти... Та раптом 23. березня його визначають на репатріяцію і вже 27. він пише мені картку з Парижа... по дорозі до Женеви!

В Женеві він трохи у мене відпочив, прийшов до себе тай поїхав до батьків до Відня. Далі у мене переривається з ним листування аж до 1919 здається року (бо лист його не помічений), коли Остап пише мені вже з Закарпаття: „...сиджу тепер в Ужгороді в скрайнозлім положенню матеріяльнім на ласці людей. З дому не маю жадної вістки. Батько і братя при війську на Україні, а мама залишилася підчас відвороту в Галичині. А я знов попав сюди, бо відворот був неможливий. Чи батько і брати живуть ще, не маю поняття, а з мамою також не зміг навязати до цього часу жадних звязків почтою. Я супроти цього в безнастанних здогадах і припущеннях і де живуть і в яких обставинах. Родичі мусіли утікати так, як стояли, серед граду куль...". Дальше він без церемонії прохає у мене позичити йому означену суму гроша. На жаль я не міг йому таку квоту тоді вислати. Тоді він пише мені другий лист вже з Кошиць дня 5. січня 1920., коли він збирався з боєвим куренем виїздити на Україну. На превеликий жаль цей лист у мене десь пропав, збереглася лише фотографія того куреня, на котрій знятий і Остап. Що було дальше, в яких пригодах приймав участь Ганицький, я вже не памятаю, бо про це все оповідав він мені геть пізніше, коли несподівано на початку грудня 1923. зявився в Женеві. Але це вже була лише тінь колишнього Остапа!.. Хоч жаль було на нього дивитися, місце його було в санаторії. Зібрали йому гроші на білєт та й відіслали назад до Галичини. Більше про нього й чутки не було. Не знаю, що з ним далі сталося.

Женева, 7. XII. 1938 р.

З україніки музеїв Европи

Написав: *Михайло Антонович*

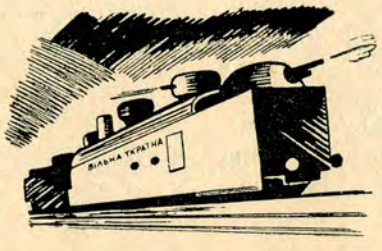
„Битва під Оршею". Майстерня Лукаса Кранаха. Музей Пластичних Мистецтв у Бресляв ч. 848. Це великий образ, в якім мистецька критика без вагання признає ціхи майстерні знаменитого маляра. Оригінал збережений цілком добре і живі барви дозваляють роздивитися її у всіх подробицях, що однак необхідно пропадають при зменшеній безбарвній репродукції.

Та зміст картини всетаки дуже цікавий. Чи автор був сам під Оршею, чи ні, сказати трудно, але безсумніву він знайомий з її описами. Треба згадати, що Оршанська битва 1514 р. зацікавила була свого часу европейське суспільство. Московщина щойно зявлялась на обрії Европи, як якась незнана фантастична чудернацька країна. Натомість „Литва", себто Україна і Білорусь були добре знайомі ще з часів хрестоносних походів німецьких орденів, в яких брало участь рицарство цілого заходу. Фантазію тодішнього европейця вразила імпозантна відправа, яку дало мале, але вправне, військо Острожського велитенській недоладній навалі москвинів. Особливо в Німеччині існувало досить оповідань про Оршанську баталію. Довгі десятиліття знана вона була просто як „велика битва" між Литвою і Москвою. Деякі описи її, як напр. Сиґізмунда Герберштайна, в його книзі про подорож в ролі цісарського посла до Московщини, доховалися до сьогодні. Оповідання Герберштайна, або якесь дуже до нього подібне, послужило основою і даній картині. Герберштайн пише, що москвини збили аванґарди „литовського" війська, а ці останні, втікаючи, підвели напираючих москвинів під гармати. Дружна сальва пушкарів внесла спустошення і розстрій у московські ряди. Тоді, залишена в резерві, тяжка рицарська кінnота Острожського ударом у розхитані ворожі лави, здобула блискучу перемогу.

На картині бачимо саме цей момент навалу дикої юрби (з лівого боку знимки) на центр, де видніють дула гармат; за ними, в двох струнких рядах, кінnота, озброєна згідно з останнім словом воєнної техніки XVI ст.; з правого боку переправляються через річку дальші помічні відділи. Цікава одежа бойців: литовсько-українське військо одягнене зовсім по західньоевропейському. Постать рядом із гарматою на мостику, або кінnотчики, що саме перебредають річку, можуть так само прикрашувати образки боїв з під Анаделльо або Марінано. Навіть селяне, що тягнуть гармату (на право внизу), виглядають мов із ярмарку в Нірнберзі. Натомість москвинів майстер можливо на очі не бачив і хиба знайомий із описами їх зовнішньости. В представленню її помітно у нього нахил до еґзотики, до підкреслення відмінности від того, що для европейця булоби звичайним, пересічним (комічні бороди, чудернацькі шоломи).

Нарешті, ідея картини. Вистарчить порівняти крикливу постать москвина на білім коні (зліва всередині) зі спокійними, наче закаменілими рядами рицарської кінноти литовської Руси, або з пішим рицарем на твердо розставлених ногах (середина картини, трохи на ліво вділ), який очевидно кермує артилерійським вогнем, щоби ствердити, що мистець тут протиставить дикий варварський напір певному себе рицарству. З кожної фіґури кінnотчиків (правого боку картини) так і дихає спокійна рішучість без дикої театральности. Вся маса білих шоломів москвинів (з лівого боку вгорі) немов скажено, але водночас безсило навалюється на непохитний моноліт артилерії і кавалерії в центрі. Перемога під Оршею видимо була для автора образу перемогою лицарськости над дикістю і варварством.

В українських ілюстрованих виданнях ця картина здається ще не використана. Тимчасом велика мистецька вартість її робить із неї одну з цікавіших, звязаних з Україною памяток у західноевропейських збірках.

Повстанчий рейд Кінної Бриґади от. Шепаровича

Написав: *Лев Шанковський, б. підх. У. Г. А.*

(Продовження)

Бриґада поспішно машерує на Саврань. Там під Савранню тов. Котовський вдруге старається заступити дорогу. Тут він одначе обережний, дмухає на холодне. Довелось пізнати ближче бравуру галицьких кінноточників. Це вже навіть не перепона, а радше демонстрація. По короткому бою Бриґада спокійно переправляється через Бог (14. IV.) і входить в район повстанчих сіл за р. Богом.

За Богом починався район жовто-блакитної контрреволюції, район поголовно повстанчих сіл, які й не думали допустити до себе хочби одного большевика. Це південне продовження цього повстанчого району, про котрий писав п. Горліс-Горський в своїому „Рік в Холодному Ярі". Це справжня гайдамацька Україна, це справжня Нова Січ, в котрій жити, не вмірати. А при цьому чарівна природа й найкращі в світі дівчата. Високо свідомі села зорґанізовано не допускали до себе московського ворога, дарма білого чи червоного. Це не куркульський бандитизм, про котрий брешуть у своїх публікаціях большевики, це зорґанізована воля свідомого населення мати свою Державу. Скрізь зорґанізована адміністрація і судівництво в руках свідомих українців, що їх на ці місця настановила ще влада У. Н. Р. Скрізь по селах початкові і середні українські школи (пор. спомини дир. Грицака, що був директором в такій ґімназії, здається в с. Тернівка). В I. або II. клясі такої ґімназії сидять над латинською граматикою нерідко вусаті дядьки. Села озброєні. Військова орґанізація сягає ще орґанізації Вільного Козацтва в 1917 р. На звук церковного дзвона відбувається мобілізація. Збіраються на майдані козаки піші і кінні, тягнуть за собою кулемети і міномети. Ось таку мобілізацію бачили ми в селі Камінна Криниця, де простояли кілька днів, відпочиваючи і обмірковуючи з місцевими повстанцями плян наступу на Умань. На вузькоторовій залізниці Винниця—Голта появився большевиками заімпровізований броневик. Цього було Криничанам за багато і вони зробили мобілізацію. Відмовились при цьому нашої помочі, мовляв ви наші гості і годі нам вас турбувати. Зрештою самі цілком добре виконали завдання, скидаючи большевицького броневика з рейків.

Який жаль, що не ціла Україна в цей слушний час покрита була сіткою таких сіл. Який жаль, що не завжди наша влада уміла використати подібні райони.

В Камінній Криниці бриґада задержується здається до 19. квітня. Село витає нас щиро і гостинно. Місцевий драматичний гурток уладжує на нашу честь виставки і вечерниці. Гарні соняшні дні чергуються з чарівними місячними ночами. Увечорі вулиця з прекрасними піснями й хороводами, у садках тихі шепоти і зідхання Марусь, Катрусь і галицьких кінноточників. Буйно розцвітає кохання...

Велика свідомість села і щира гостина підносить нас на духу, реконструує нас фізично та морально, способить нас до важких боїв, що нас ще чекають. Не один галицький улан пізнав доперва в Камінній Криниці, що це таке Україна. Не одному ця Україна залишилась в серці на віки як повний туги та всетаки прекрасний спомин.

Минають скоро ці прекрасні дні. 20. квітня Кінна Бриґада рушає далі на північ в напрямі на Умань. Доходить до села Рижевки в 20 верстов від Умані, де стає постоєм на тамошній цукроварні. Цукроварня ціла в польських руках. Господарі витають нас щиро і гостинно. Старшин гостить управа цукроварні, козацтво розміщується в господарських будинках. Цукроварня видає всім обіди. Нам у цукроварні добре, не хочеться звідти рушати. На другий день другий полк лишається на місці, перший відходить до Ладижинки. Мені ще й сьогодні неясні всі ці тодішні рухи нашої Бриґади. Мені жаль покинути Рижевки, де дають такі добрі обіди і де спиться на правдивому ліжку, під правдивою ковдрою. Я впрошуюсь до сотника Ярого, котрий остає зі своїм полком в Рижевці як звязоквий до штабу бриґади, що відходить з першим полком. Це мені на добре не виходить. У вечір паде дощ, зривається буря. Мене кличе сотник Ярий та посилає зі звітом до штабу бриґади. Приходиться їхати у темну ніч крутими балками і вертепами у зливний дощ. Як я тоді доїхав до штабу бриґади й досі не знаю.

Врешті навязуємо звязок з частинами ґен. Омеляновича-Павленка, що саме тоді надходять в район Ольгополя. З ними вже Технічний Галицький Курінь з Балти. Ґен. Павленко дає нам приказ завернути до нього, щоб разом пробиватись до Армії У. Н. Р. До нас доходять вже вісти про намагане галичанами заняття Жмеринки і Вапнярки і перехід 2-ої і 3-ої Бриґади на бік поляків. Через Ташлик (?) поспішаємо до Бершаді, де наказує нам прибути ґен. Павленко.

Ґен. Тютюнник передав нам приказ, що I. Кінна Бриґада має до дня 27. IV. скупчитись в с. с. Любашівка, Михайлівка, Якубівка. Наш „сопутник" від Тирасполя, Чорноморський полк переходить в цім дні на приказ ґен. Павленка до складу 2-ої Волинської Дивізії. Пращаємо щиро незабутніх чорноморців, що ще не одну сторінку повної хвали бойової історії написали в складі Армії У. Н. Р. Пращаємо їхніх бойових старшин, з котрих добре пригадую собі мовчазного „нор-

дійця" сотника Афнера, та дебелого кінnотчика сотника Титара. Ґен. Павленко заряджує в Бершаді (Ободівці?) перегляд нашої бриґади. На широченному майдані уставляється бриґада в чотирокутнику, до якого вїзджає ґен. Павленко зі своїм штабом. При ньому полк. Долуд, знаний добре галичанам. Імпонуюче виглядають ці партизантські ґенерали. Це неначе жива копія малюнків Івасика або Самокиша. Дивлячися на них думка лине в широченний український степ, де в XVII. і XVIII. віку гуляли такі козарлюги. І ось ці козарлюги роблять перегляд модерної кінної частини. Переглядають сотню за сотнею. По перегляді вїзджають до середини чотирокутника і ґен. Павленко виголошує до нас промову. Ґенерал пригадує нам цей час, як він був Начальним Вождом нашої армії. Він його мило згадує, бо „він старий вояка і не багато доводилось йому бачити таких добрих жовнірів, як галичани". Сподіється, що і ми згадуємо його добре. Сьогодні він радіє, що знову має галичан під собою і то не тільки нас, але всі бриґади, що 25. квітня перейшли на бік Армії У. Н. Р. Він віта єнас в імені свойому власному, як Начальний Вождь Армії УНР. та в імені Уряду. Це велика честь для нього, що обі українські армії зєдинились під його командуванням. „Обставини боротьби змінились, але всі ми свідомі цього, що т о д і і тепер однаково воюємо за всім нам дорогу Україну..." Зокрема наших галицьких частин вже ніяка сила не вирве з бойових реєстрів української армії. Само собою розуміється, що ця промова зробила на нас незвичайно велике враження. Вигукам „Слава", на честь ґенерала, Армії УНР., Уряду і т. д. не було кінця. Ґен. Павленко теж був дуже вдоволений переглядом і залишив нашу Бриґаду на дальші бої при собі як армійську резерву.

Вже 26. квітня на нараді командантів дивізій армії У. Н. Р. в с. Познанка одержано відомости про виступ Галицької Армії проти большевиків з метою заняти залізничі вузли: Вапнярку, Жмеринку, Винницю і Козятин напередодні польсько-українського наступу проти большевиків. Ця „несподіванка", як пише полк. Доценко, примусила Армію У. Н. Р. рухатись на північ, щоби іти на зєднання з поляками і „повстанцями" галичанами. Досі серед керманичів Армії УНР. перемагала думка іти на південь (от. Тютюнник і Гулий-Гуленко), щоби заняти Одесу. Так і сталось, що Армія У. Н. Р. вирушила на північ для зєднання з галичанами, що „зробили свій виступ цілком самостійно, навіть **без повідомлення Команди Армії У. Н. Р.,** як пише полк. Доценко: „Перший раз після Любара ми пішли за течією. Свою до цього часу свобідну волю ми підпорядкували подіям, які **виникли помимо нашого бажання"**, так писав от. Тютюнник, оцінюючи пізніше цей зворотний етап у Зимовому Поході. Армія У. Н. Р. мусіла форсовними маршами перебиватись до району виступу Галицької Армії, а коли вже до нього наблизилась, одержала відомости (30. IV.) про повну невдачу галицького виступу. Не лишалось нічого іншого, тільки перебиватись по напрямку Ободівка, Вапнярка, Ямпіль до частин дивізії ґен. Удовиченка над Дністром. Оцей прорив через відступаючі полчища XIV. Сов. Армії виконала Армія У. Н. Р. і І-ша Кінна Бриґада блискуче в безперервних боях від 1—5. травня 1920 року. Перейдемо тепер до докладного огляду тих боїв, що вічною славою вкрили Армію У. Н. Р., а з нею і І. Кінну Бриґаду.

***

27. квітня прибув до штабу Армії в Ободівці відпоручник Повстанчого Комітету чет. Білецький, який офіційно повідомив про повстання Галицької Армії і її намір приєднатись до Армії У. Н. Р. Його інформації скріпили командування армії У. Н. Р. в його рішенні іти на Вапнярку і то ще поспішати. 29. квітня армія пересувається в район: Ободівка, Демидова, Тростянець, Данівка, Цибулів. І. Кінна Бриґада зі штабом армії як армійська кінна резерва в м. Ободівка.

В районі Бершаді і Ободівки до бриґади прилучилось багато галичан, передовсім втікачів з Полевого Штабу ЧУГА з Балти, котрі прибули сюди з 4 Київською Дивізією (н. пр. Галицький Технічний Курінь), а то й прийшли самі. З цього дня перебували при І. Кінній Бриґаді ґенерали Кравс і Вольф, полковник Шаманек, от. Льонер, сотник Левко Шепарович з жінкою Галею і багато инших. Прибув тоді до бриґади також пор. Роман Теодорович, бувш. комендант військової поліції в Стрию. Його взяли Київці за шпіона і вже мали його розстріляти. Він мав при собі виказку Ревтрибуналу ЧУГА, в якому поневолі засідав. На щастя я довідався про це в саму пору і при помочі чет. Р. Шепаровича визволив краяна з неволі.

—o—

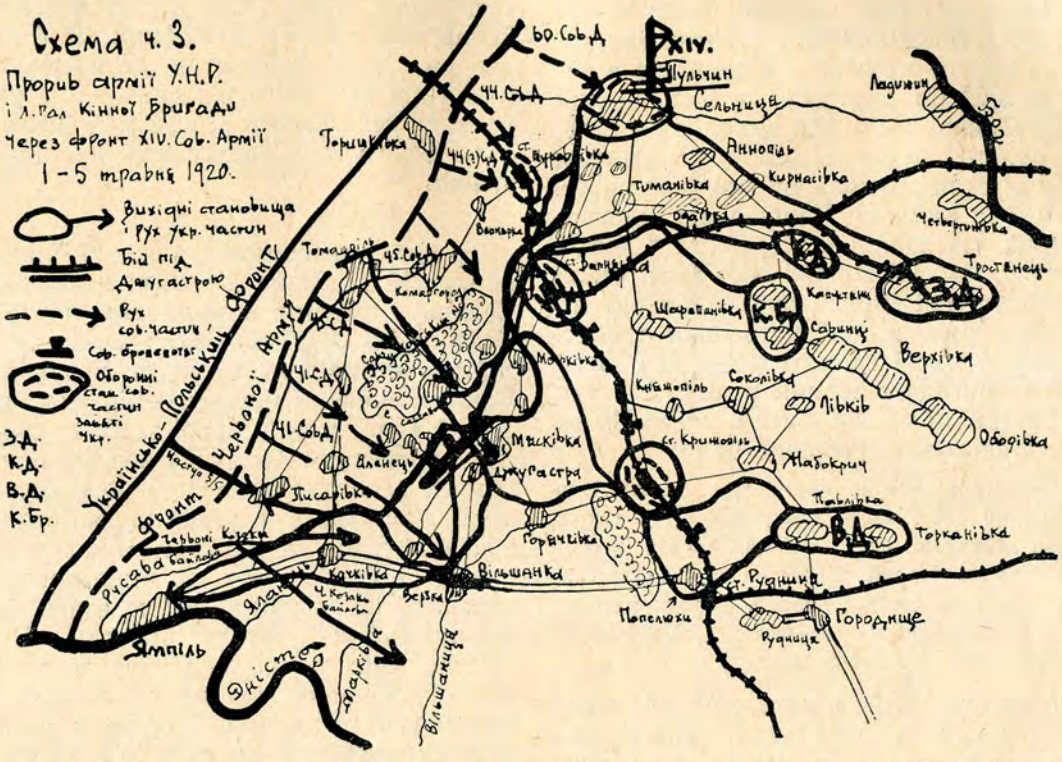
30 квітня Команда Армії довідалася, що Галичанам не пощастило. Частину Галичан у Вапнярці і Крижополі большевики розброїли, а решта відійшла в бік Томашполя. Для ліквідації повстання Галичан большевики підвезли з боку Жмеринки три ешелони війська і вислали з Тульчина два піші полки до Вапнярки і Крижополя. На стації Вапнярка стояв штаб 45-ої сов. дивізії, два броневики і багато ешелонів. В бік Крижополя відійшов третій броневик. В Тульчині стояв полевий штаб XIV армії (тов. ґенштаба Стойкин) та штаб 60 сов. дивізії. На ст. Журавлівка стояв штаб, здається 44-ої сов. дивізії. В звязку з цим Команда Армії У. Н. Р. орґанізує в дні 1 травня захоплення району Тульчин—Вапнярка—Крижопіль, розділюючи завдання як слідує: Запоріжська дивізія (баґнетів 500, гармат 5, шабель 400) має захопити Тульчин і Журавлівку.

Київська дивізія (баґнетів 600, гармат 4, шабель 400) наступає на Вапнярку.

Волинська дивізія (баґнетів 500, гармат 2, шабель 400) наступає на Крижопіль, рівночасно окремим відділом демонструє на ст. Рудниця. Галицька бриґада скупчується в с. Тиманівці як арм. резерва.

1 травня 1920 року почали дивізії виконувати намічене завдання. Найкраще виконала його Волинська дивізія, яка здобула ст. Крижопіль 2 травня коло 5-ої години рано і завзято відбива-

лась від переважаючих большевицьких частин. Большевики кинули з Вапнярки багато війська, щоби відбити Крижопіль; в акції були ще два або три броневики. Бої Волинської дивізії тривали в Крижополі до 3. травня і щойно на приказ Командування Волинська дивізія відступила до Марківки, звідсіля до Мясківки та Джугастри, а там через Вільшанку і Вербку до Ямполя. Цілоденний бій Волинської дивізії 2. травня за Крижопіль, закінчений заняттям Крижополя і удержанням його до переходу всеї армії через залізничу лінію Жмеринка—Бірзуля причинився не мало до успішности прориву Армії У. Н. Р. через XIV армію. Якщо візьметься під увагу, що бій цей проваджено з переважаючими силами большевиків (за ніч з 2. на 3. травня підвезено до Крижополя 16 ешелонів під охороною 3 броневиків), бойовий чин Волинської дивізії заслуговує на найвище військове відзначення.

Схема ч. 3.
Прорив армії У.Н.Р.
і л. Рад Кінної Бриґади
через фронт XIV. Сов. Армії
1-5 травня 1920.
Вихідні становища і рух укр. частин
Бій під Джугастрою
Рух сов. частин
Сов. броневотяг
Оборонні стан. сов. частин
Українсько-Польський
Фронт
Червоної Армії
Ямпіль
Дністер
Вільшанка
Джугастра
Мясківка
Марківка
Писарівка
Вапнярка
Тульчин
Гельниця
Ладижин
Анновець
Кирнасівка
Тимашівка
Шарапанівка
Косенівка
Сабинці
Верхівка
Соколівка
Ліпків
Оборівка
Жабокрич
Торкалівка
Городище
Рудниця
Поселюки
Горячківка
Русава балка
Ялинка
Кочківка
Томашівка
Комарогорщина
Вуковецька
Тростянець
XIV.
44. Сов. Д
44 (3) Сд
4 Ч. Сов. Д
6 Ч. Сов. Д
11 Ч. Сов. Д
Ч. Сов. Д
Ч. Сов. Д

няв Мясківку. 2-га сотня пор. Гавриляка здобула при цьому 2 скорострільні і полонила 28 червоноармійців*).

*
**

По переході залізниці Жмеринка—Бірзуля коло ст. Вапнярка і Крижопіль, ситуація Армії У. Н. Р. стала ще більше заплутаною, чим була перше. Фронт XIV. сов. армії, що проходив в днях 1—3. травня здовж ріки Русави, менше-більше через села Писарівка, Клембівка, Томашпіль, Комаргород рушив під загрозою удару взад з місця і нічо дивного, що ми опинились раптом в центрі розташування відступаючих частин XIV. армії. Повних три дні тривало оце „шассе-круазе" українських і совітських частин та безнастанні бої днем і ніччю. На кожному кроці ми натрапляли на якусь частину XIV. сов. армії, а вони натрапляли на нас. Не було одної хвилини, щоби не було якоїсь атаки, стрілянини або алярму. Приходилось спати з крісом у руках, а дуже часто в ночі алярмовано нас, бо розвідка доносила, що йдуть на нас сильніші гості. Ми виходили з села, шлялись по полях і дорогах, щоби над ранком назад вернутись до цього села, звідки перед кількома годинами ми вийшли. Нашу ролю відограв тепер ворог, що залишав нам „тепле" місце. Дійшло до того, що дві ворожі собі армії стали постоєм в одному селі (Вільшанка) і доперва по кількох годинах, пізно в ночі, натрапили одні на других. Сполох, ручна і гарматна пальба і штаб большевицької бриґади в наших руках. Але так само цілком добре ми моглиб бути в їхніх! Це як пише один з військових істориків було:

„Збіговище найнесподіваніших припадків. Частини, що провадили безупинні бої і нагло атакували, були також самі несподівано атаковані, часто гублячи звязок із своїми й натрапляючи на ворожі обозні валки... Здавалося, що якась сила скрутила своїх і ворогів в один клубок, полишаючи його розмотувати завзяттю, лицарству та спритності". (Павленко: „Зимовий Похід".)

А до цього всього треба додати страшну перевтому людей і коней, що вже кілька днів не доїдали, не спали й падали з ніг. Щастя, що в якомусь здобутому большевицькому обозі був на фірах цукор, яким понапихали кишені і ним поживлялись до схочу.

*
**

По переході залізничої лінії, Команда Армії тратить надію на перехід через фронт і рішається пробиватись на південь до лінії Дністра, де балками і яругами сподіється перебитись до дивізії ґен. Удовиченка. Напрям походу: Марківка, Антонівка, Мясківка, Вербка, Качківка, Ямпіль. Та тут вже настигають большевицькі частини з фронту (45-а сов. дивізія), і атакують армію з крила. Вивязується цілоденний (4. V.) арієрґардний бій Армії коло с. Савчина, а пополудні коло с. Джугастра. Ґен. Павленко пише: „Арієрґардний бій біля Джугастри був це бій відчаю, бій, де козацтво врятувало себе від знищення. Чисельні прояви мужности, завзяття, лицарства виявляли не лише стройові, а й нестройові старшини та козаки". Цього дня захопила наша бриґада і сотні 5-кінного полку валку большевицького обозу, що мала до 1.000 возів. В полудне атакує Кінна Бриґада під Савчином ліс (командує от. Долуд), але ця атака кінчається невдачею, що мало не довела до катастрофи. О 14 годині бойові формації були на тилах обозів, все перемішалось, розгортається паніка, котру збільшає ще огнем тяжка артилерія большевиків. Одначе ґен. Павленко не тратить голови. Він приказує Кінній Бриґаді і 3-му кінному полкові пробивати з боєм дорогу Армії на Вільшанку, а двом іншим кінним полкам (Мазепинському і 5-ому) охороняти відступ армії. Всі обози спрямовували також на Вільшанку. Коло 16-ої години штаб Армії підходив вже до с. Джугастри, де на висотах, що на північ від неї Київська дивізія, Чорноморський полк, та нестройовці зі всіх можливих частин почали стримувати наступаючі частини 45-ої сов. дивізії.

—o—

Всі ці бої переходив я в складі Чорноморського полку. Коли Кінна Бриґада задержалась в селі Савинці і звідси в ночі вийшла через Капустяни, Красногірку до Тиманівки, де мала скупчитись, займаючи вихідний пункт до переходу через залізничу лінію Жмеринка—Бірзуля, крепкий 16-літній вояка в моїй особі заліз до стодоли і спав сном праведних. Як заалярмували бриґаду, ніхто чомусь не потурбував його невинного сну і він пробудився, як вже сонце високо на небі стояло і за бриґадою слід застиг. Він лишився сам, як палець у чужому селі, бо його коника вороного товариші не забули зі собою взяти, його одного залишаючи на „поталу" ворогам. Щож робити! Меді це, кура те іпсум! Пішов до хозяйки, дала, спасибі, гарячого молока, але сказати куди пішла бриґада ніхто не вмів. Я подався в зовсім протилежному напрямі до села Жабокрич і щасливо застав там частини знаного мені Чорноморського полку, що саме готовився до атаки на Крижопіль. В ночі з 1. на 2 травня ми повели наступ на ліс, що коло Крижополя. В ньому добуто обоз, на якому був цукор. Звідси ми повели наступ на станцію, яку добули рано. На стації здобули багато всякого майна, а передовсім амуніцію. Були там теж два броневики, з котрих один втік до Вапнярки, а другий до Рудниці. Ми розібрали залізничі рейки в обі сторони, але нажаль не було екразиту, щоби їх висадити в воздух. Внедовзі большевицькі броневики повернулись та почали нас засипувати вогнем з гармат і скорострілів, та ми всетаки удержались на стації до вечора, всі наступи відбили, а у вечорі знову розібрали залізничий шлях. Доперва в ночі прийшло кілька ешелонів большевицької піхоти і ми мусіли під її натиском зі стації відступити.

(Докінчення буде.)

*) Ґен. Омелянович Павленко: „Зимовий Похід" в IV. Збірнику „За Державність".

Княжі Голі Гори і Рожне Поле*

Написав: *Богдан Гошовський.*

I.

Археольоґічні та історичні досліди памяток „сивої Давнини", — оцих святих руїн, городищ і могил датуються в нас ще далеко до світової війни, в післявоєнних одначе часах щойно останні роки приносять у тому напрямку нові осяги та низку публікацій, а то й періодичних видань, що поглиблюють та поширюють історично-краєзнавче пізнання й найменших закутин батьківщини з її памятками минулого, безмежжям багацтв та чарівною, рідною красою.

Таке теж завдання й оцеї розвідки про княжий город Голі гори та поблизьке „Рожне поле", — місце великого бою, що був одним з вирішних моментів для повстання могучої Галицько-волинської княжої держави.

Гологори — це сьогодні назва гористого пасма, що починається в княжому городі Льва славним Високим Замком (398 м.) і сусідньою Чортівською скалою (418 м.) та тягнеться зразу в південно-східньому напрямі через Бібреччину до с. Лагодова в Перемишлянщині, а далі на північний схід по с. Ляцьке в Золочівщині.

Звідсіля, від долини джерел Золотої Липи (в Майдані гологірським) переходять Гологори в пасмо *Вороняк,* яке сягає в півд. сх. напрямі до с. Плугова (10 км. за Золочевом). Тут, закінчуючи свій головний хребет, звертаються Вороняки на північ і, перетяті двічі долинами Золочівки та Бога сягають до Пліснеська-Підгорець, де зустрічаються вже з волинською рівниною. Від цеї місцевости біжать окремим розчленуванням на захід до княжого Олеська, Підлися (з памятником М. Шашкевича на Білій Горі (377 м.) і Білого Каменя, а головною масою звертаються в околицях села Ясенова на схід, щоб поміж Серетом та Іквою дійти до Підкаменя.

Від цього містечка починаються т. зв. *Кремянецькі гори,* частина кремянецько-острожського кряжу, що доходить до околиць Острога на Волині.

Оцей довгий, гористий і повний чудових лісових та скельних краєвидів ланцюх від Львова аж ген у глиб Волині — це північна границя подільської височини і саме на високих, оборонних горбах цього ланцюха (найвищий верх *Камула* в пасмі Гологір, біля Романова 477 м.) видніли колись численні замки-твердині, а то й великі городи, по яких сьогодні залишилися здебільша тільки вали-городища. Майже всі вони походять з княжої доби, бо саме тоді будовано замки головно на природно оборонних, неприступних горбах, а не, як у передісторичних і славянських часах, серед мочарів і багон. До того ж маємо про них і літописні згадки з княжих часів.

*) З незалежних від нас причин друкуємо цю працю в скороченню, а саме з пропущенням вступного розділу.

Церковця Рождества Пр. Д. М. на місці давньої твердині в Городищу в Гологорах.

В підніжжі Високого Замку розложився княжий *Львів,* в підніжжі Гологір пишалася теж колишня княжа столиця *Звенигород,* сьогодні тільки село з городищем у Бібреччині. Майже на границі з Вороняками (назва мабуть від ворон, що тут численно гніздяться) розложився над верхньою Золотою Липою пограничний город колишньої Галицької Волости — названий від окружаючих гір *Голі гори* (тепер Гологори), до світової війни містечко, тепер, внаслідок воєнного знищення — село.

На сумежжі з Волинню, на стрімких верхах Вороняк пишався згадуваний вже *Пліснеськ,* могучий пограничний город-твердиня, знищений в 1241 р. Татарами[1]). Його переємником став у поближжі город *Олесько,* славний м. і. з того, що в ньому, якщо не родився, то провів своє дитинство великий гетьман Богдан Хмельницький. Сюди теж перенесено в другій пол. XVIII. ст. деревляну (з модерева) церкву св. Димитрія з Пліснеська.

Другим поруч Львова городом, що немов замикає собою другий кінець цілого ланцюха, є княжий Кремянець на Волині з руїнами замку на стрімкій і високій „горі Бони". Остріг з захованою до сьогодні оборонною баштою можна вважати завершенням кремянецько-острожського кряжу.

Майже всі, вичислені тут городи[2]), діждалися своїх дослідників, а то й окремих праць, одні лиш Гологори (вживати будемо теперішньої назви) не

[1]) Про нього гл. моя розвідка: Княжий город Пліснеськ. Львів 1937.

[2]) Малих замків-твердинь чи городищ було в цілому пасмі безмірно більше, але вичисляти їх тут не має потреби, тимбільш, що майже всі вони найшлися в праці п. з. „Zabytki przedhist. Galicji wsch." Львів, 1918 Богдана Януша (українець, що писав в українських наукових виданнях під псевдонімом В. Карпевич). Тут згадаємо хиба про ненотоване досі „Замчисько" на горбі в лісі в півд. стороні від с. Зарваниці в Золочівщині з одного валу, проміру около 100 кроків, висоти до півтора м.

мають майже жадної літератури та ще й тепер дехто з істориків вважає їх чомусь „місцевістю в Галичині, ближче неозначеною“[3]), дарма, що і Грушівський (та й Шараневич) принагідно нераз стверджував, що це „з цілою певністю містечко Гологори в Золочівськім“.

Ствердити це приходиться й на підставі літописних згадок, свідчить про це й городище, заховане до сьогодні.

II.

В літописах виступають Гологори вперше в часах, коли по смерти Ярослава Мудрого (1054) Київська Держава, поділена між княжих синів, уявляла собою ряд земель-князівств з удільними князями. Таким окремим князівством стала теж — як відомо й Галицька Волость під володінням Ростиславичів, а саме братів Василька й Володаря († оба 1124), потім Володимирка (†1153) і його сина Осьмомисла (†1187). Оцей поділ і став причиною міжкняжих сварів-усобиць, що доводили до воєн внутрі держави й ослаблювали її назовні. Такі теж війни вели проти Ростиславичів князі волинські й київські, дійшло навіть до відомого жахливого злочину осліплення Василька теребовельського, а в наслідок того до великого бою на „Рожнім полі“ 1099 р., в якому Ростиславичі розбили внівеч київського князя Святополка II. По майже рівночасній смерти Василька й Володаря знову рушив великим походом 1144 р. на Галицьку волость, а саме проти Володимирка Володаревича київський князь Всеволод.

Про цей похід пише Лаврентіевський літописний список:

„І совокупи всі князі русскії Всеволод і іде к Теребовлю. І виіде противу ім Володимер, весь совкупився к Теребовлю, і Угри привед Бана, королева уя, і не могоша битися, зане бяшеть ріка Серет, ідоша обоі подлі ріку, за неделю к Звенигороду. І на Рожні полі не могошася бити, зане Володимер стоя на Голих горах“.

Цитоване місце приносить нам не тільки першу згадку про Гологори і — другу зчерги — про „Рожне поле“, але й доказує безпосереднього їх сусідства, а далі дає теж змогу неспірно устійнити положення колишньої княжої столиці Звенигороду.

Як бачимо з Літопису, Всеволод, хоч мав великі сили („всі князі русскії“) не звів з Володимирком бою під Теребовлею, бо перешкаджав в тому Серет, що його прийшлось би переходити в очах ворога і тому ворожі війська йдуть берегами ріки. Очевидно, йдуть *вгору* ріки, про що свідчать дальші слова Літопису, а саме згадка про Гологори, які літописець умістив згідно з їх положенням на дорозі між Серетом і Звенигородом.

Володимирко отже, уступаючи перед Всеволодом повернув від Серету на захід у напрямі Ворняк і станув у городі Гологори, що лежать на тому самому вододілі Буга і Дністра, що проходить понад Звенигородом. Це і вказує, що з усіх 4-ьох, існуючих у Галичині Звенигородів княжою столицею, на яку йшов походом Всеволод, був саме Звенигород у Бібреччині, коло сьогоднішнього Львова, а не Звенигород над Дністром (при долішнім бігу Серету), як це намагався довести польський дослідник Ян Лям[4]) і взагалі польська історіографія, поки Грушівський не виказав повну помилковість цих тверджень.

Зі згадкою про Гологори та Рожне поле, як одною з доказів на існування княжої столиці саме в бібрецькому Звенигороді, Лям радить собі дуже легко: просто вважає її... помилкою літописця, необзнайомленого з місцевою топографією.

Очевидно, таке толкування, зважаючи хочби на поданий літописний опис кампанії Всеволода — годі поважно приймати.

Тут одначе може виринути питання відносно Гологір, а саме місця їх положення, тим більш, що — як це вже ми вище зазначили — ще до сьогодні вважається їх „місцевістю, ближче неозначеною“.

Що до цього, — то вже хоч би на основі дотеперішніх завваг — не може бути ніякого сумніву. Нинішні Гологори з захованим городищем на високому горбі й руїнами замку — це неоспоримий, наявний останок — свідок колишнього княжого города.

III.

І саме в близькому сусідстві Гологір приходиться глядіти за славним Рожним полем, що розшукам за ним присвятили історики стільки труду.

Оце велике зацікавлення відповідає тому великому, вирішному для судьби Галицької Волости значінню, яке мала подія, що розігралася на тому Рожному полі 1099 р. Був це той бій осліпленого Василька теребовельського і його брата Володаря перемиського з київським Святополком, що його причини й перебіг з таким драматизмом і такою любовю батьківщини та турботою за її судьбу змалював патріот-літописець.

„Почто губим Руськую землю, самі на ся котору діюще?[5]). А половці землю нашю несуть розно, і раді суть, оже межю нами рати; да нині отсел імемся по єдино сердце, і блюдем Рускії землі[6]), кождо да держить отчину свою“ — так по словам літописця вирішили князі на зїзді в Любечі під Киевом 1097 р. і „на том цїловаша кресть“.

Недовго одначе тривала згода між князями. Волинський князь Давид Ігоревич, підмовивши київського Святополка, зловив при його допомозі Василька, вибрав йому очі й замкнув у Володимирі (волинськім). Згодом вибрався звідси походом н Василькову волость, але стрінув його Володар обліг в Бужську (нин. Буську) і змусив до вида Василька та заключення миру.

---

[3]) Гл. Гал. волинський літопис, пер. П. Коструба. Т. II. Примітки.

[4]) Недавно, бо в жовтні 1938 р. святкували у Львові врочисто 100-ліття народин Ляма, як уродженця Львова й заслуженого польського діяча та публіциста.

[5]) Самі між собою живучи в незгоді.

[6]) А Половці нашу землю розносять і раді, що між нами війни. Від тепер погодімся і збережім Руську землю і т. д.

А князі, що в Любечі „ціловаша кресть", зжахнулися на вістку про страшний злочин. „Сего не бивало єсть в Руській земли ні при дідіх наших, ні при отцих наших сякого зла. Да аще сего не правим то болшеє зло встанеть в нас: і начнеть брат брата закалати і погибнеть земля Руская"[7]). І князі, визнавши головну вину за Давидом присудили, щоб Святополк пішов на нього походом.

Недавній спільник вигнав Давида з Володимира і зчерги рушив звідси походом на Ростиславичів — на Галичину, мовляв: „Се єсть волость отца моєго и брата".

„Се слишав Володар і Василко, поідоста противу, вземша кресть, єгоже бі цілував к ними на сем: „Яко на Давида пришел єсм, а с вама хочю іміти мир і любов". І преступи Святополк кресть, надіяся на множество вой. І срітошася на поли на Рожни, ісполчившимся обоїм, і Василко взвиси кресть, глаголя: „Яко сего єси цілував, се первіє взял єси зрак очю моєю, а се нині хощеши взяти душю мою; да буди межи нами кресть сь; і поідоша к собі к боєви, і сступишася полци, і мнозі человіци благовірніі видіша кресть над Василькови вої взвишься велми. Брани же велиці бивши і мнозім падающим от бою полку, і видів Святополк, яко люта брань, і побіже, і прибіже Володимерю; Володар же і Василко, побідивша, стаста ту (рекуща Іпат.): „удовлієть нама на межи своєй стати і не ідоста никаможе". (За Лавр. списком)[8]).

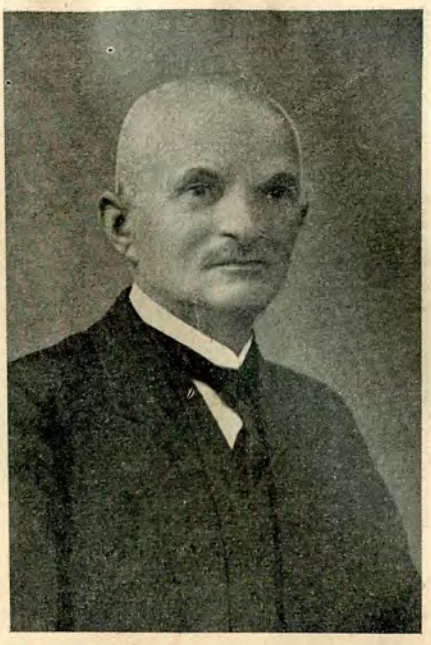
Отак велика побіда Василька й Володаря на Рожнім полі (а в коротці, того ж самого року над союзником Святополка угорським Кольоманом під Перемишлем) утвердила володіння династії Ростиславичів над Галицькою Волостю.

Коли ж тепер іде про віднайдення „Рожного поля", то поза наведеними літописними згадками (та й їх варіянтами) не має більше ніяких джерел і тут твориться місце на здогади-гіпотези.

---

[7]) Злочин осліплення Василька (та й взагалі міжкняжі крамоли) в тодішній історії не одинокий випадок, був це просто звичай: так прим. угорський Коломан осліпив свого брата Алмуса, щоб заняти другу половину королівства.

[8]) Як це почув Володар і Василько, вирушили проти нього. Вони взяли хрест, що його цілував із ними на тім, що, мовляв, „я прийшов на Давида, а з вами хочу мира і згоди". Але Святополк переступив хрест (зломив присягу), надіючися на військову силу. Вони зійшлися на Рожнім полі й приготовилися до битви. А Василько взяв хрест і підніс угору, кажучи: „Ти цілував його; перше взяв у мене зір, а тепер хочеш відібрати мені життя; та хай буде між нами цей чесний хрест". Тоді обі сторони рушили проти себе до бою. Війська зійшлися; багато побожних людей бачило хрест, що уносився над Васильковим військом. Битва була люта й із обох боків падало багато. Святополк побачив, що бій лютий, і відступив до Володимира; Володар же й Василько побідили і стали тут, кажучи: „Досить із нас стати на своїй межі" й далі не пішли". (Наводжу за Т. Кострубою оцей переклад та і в оригіналах усуваю знаки ъ, ѣ замість и даю і і т. д., щоб ширшим кругам читачів облегчити розуміння літ. текстів.)

СОТНИК-ЛІКАР УГА І КОМПОЗИТОР Д-Р ЯРОСЛАВ ЛОПАТИНСЬКИЙ.

Ур. 19. VIII. 1871 р. в Долині. В 1905 р. осідає, як окружний лікар у Гологорах. В часі світ. війни опинюється в Московщині, де перебуває 4 роки. В 1918 р. вертається до Золочева, вступає в ряди УГА і з нею переходить за Збруч. По розвалі УГА опинюється і викладає в Школі Червоних Старшин у Києві. Тоді ж починає писати більшу медичну працю, але не докінчує, бо большевики арештують його, держать поверх пів року в тюрмі та засуджують на три роки конц. табору. Щастям, на основі амнестії не відбуває кари і стає лікарем у клініці Українського Черв. Хреста в Києві. В осені 1923 р. вдається йому повернутися до Галичини й осісти знову в Гологорах. Тут докінчує, започатковану ще в тюрмі в Києві, другу зчерги оперу „Казка скал" та компонує ряд муз. творів, що м. і. здобувають відзначення на міжнар. муз. конкурсах у Відні. Першу свою оперу „Еней на мандрівці" пише ще до світової війни, тоді теж зладжує оперетку до слів брата Льва Лопатинського „Свекруха".

Його пісні та й українські танці є широко відомі і не сходять з концертових естрад, а опери ждуть своїх виконавців.

Помер 12. січня 1936 р. і похоронений — по власному бажанню — серед валів княжого городища в Гологорах.

І так галицький історик Д Зубрицький (1787—1862) висуває як „правдоподібне, що Рожне поле означало тільки рівнину, чисте поле, орну землю, на якій рож сіють" і на якім було вигідно битися. Що ж до місця його положення, то найшовши в Галичині коло Збаража село Розношинці по ближчому розгляненні вирішує, що воно є Рожним полем, не дивлячись на спільний корінь (розн- рожн), не має нічого спільного.

М. Погодін у своїх „Изслѣдованія-х" означує положення Рожного поля „між верхівями рік Бога, Серету і Стиру", біля якого — каже він — є й тепер „селеніе Рожня". Бачимо з того, що бере він за основу Лаврентіївський Літопис, тільки ж, як переконаємося згодом — висуває похід Всеволода без оправданої причини рішуче за далеко на північ у той час, коли по переході верхнього Серету в якомусь догідному місці шлях походу скермовується якнайбільше на захід. До того ж Н. Барсов в своїх „Очерк-ах" каже: „Розню, що її вказує Погодін, на жаль, не могли ми найти на відомих нам картах!".

Церква св. Тройці в Гологорах-Воля. Теперішний її вид походить з 1870 р.

Ніяк не можна поминути мовчанкою висновків згадуваного вже Ляма, які, якщоб не згадка в Лаврентієвському списку про Гологори і Рожне поле, мали би велику переконуючу, а то й вирішну силу.

Виходячи з варіянтів Воскресенського і Никонівського літописних списків приймає він замість Рожне поле назву „Роженецька поляна" й находить її (разом з другими, згадуваними в Никон. списку топоґрафічними назвами: Соколі гори, „Черном", болоння і Лебежне поле) в Любачівщині, де розтягається вона як досить велика рівнина в сторону Тарногороду і Крешова на лівому березі Танви, кудою й проходила границя гал. князівства.

Годі входити тут у ближчий розгляд міркувань Ляма (цікавих відсилаємо до його праці, гл. бібліоґрафія), які заняли би багато місця й які при всій своїй арґументації дають — на мою думку — лиш одно певне, а саме, що описана ним на основі Никон. тексту Роженецька поляна дійсно була в княжих часах місцем бою, хто одначе, з ким, та коли звів цей бій — остане мабуть на все нерозвязаною загадкою.

Очевидна річ, що Рожним полем цікавився і Грушівський і він, відкидаючи без дискусії твердження Ляма, як і взагалі мало достовірний Никон. Літопис висуває власну, зближену до Поґодіна, але тільки загально-теоретичну думку.

Саме, як вже знаємо, Ростиславичі по побіді над Святополком остали на місці бою, кажучи: „Досить нам стати на своїй межі", себто, — додаймо — на межі Галичини з Волинью. Знов же ж беручи під увагу шлях походу Всеволода в 1144 р. Рожне поле треба вмістити десь в околиці між горішнім Серетом і Гологорами, куди саме і проходила галицько-волинська границя.

На основі цих даних робить Грушівський висновок, що „Рожне поле, уважаючи на Гологори, можемо умістити десь в місцевости верхніх притоків Буга", чи, іншими словами і в іншому місці — „на вододілі Буга й Серету".

Оце означення, хоч загальне, принялося в нашій історіоґрафії як остаточне й одиноко правильне й так теж загально означує положення Рожного поля карта українських земель за княжих часів в Атлясі Кубійовича. Як бачимо, Грушівський не переводив розшуків за Рожним полем у терені, полягаючи мабуть в тому випадку на твердженнях Ляма, що „в місцевій (себто на гал.-вол. пограниччі) номенклятурі назва ця нігде не заховалася. Нігде не найшов я — каже Лям — розвязки тої топоґрафічної загадки; нігде на цілому просторі на північ і південь Гологір не заховалася назва з коренем *рожн,* хочби в названні якоїсь ниви, кургану і т. п."

Треба сумніватися, чи Лям, маючи саме метою обосновати свої твердження щодо Роженецької поляни справді так сумлінно шукав за Рожним полем, чи хочби за подібною назвою якоїсь ниви, чи кургану. Не відомо теж, чи шукав він за нею особисто в терені, чи тільки на карті. Радше це друге, бо існування Роженецької поляни стверджує він в своїй праці тільки на основі т. зв. спеціяльних карт австр. ґен. штабу.

Оці сумніви диктовані саме тим, що переводжені мною в останньому часі розшуки дали змогу віднайти не тільки само Рожне поле, але й наявні докази зведеного на ньому бою.

Погоджуючись саме з висновками Грушівського, але все ж, базуючись засадничо на Лаврент. тексті шукав я з Рожним полем не „на вододілі Буга і Серету" (чи ще й Стрипи, як цього хотів Поґодін), але куди ближче самої місцевости Гологори і то на цій рівнині, що простягається від лівого берега верхнього Буга попід ціле гологірське пасмо.

І власне на цій рівнині, на південь і південний захід від теперішнього села Борткова, в віддалені кр. 8 км. на північний захід від Гологір находиться кількасот морґовий простір орного поля, що звуть його „Ріжна" і „Підріжна" і такі теж назви вписані в табулярних книгах і мапах.

(Продовження буде).

При І-ій Бриґаді Червоних Українських Січових Стрільців

Написав: *П. Миговпч.*

(Докінчення)

Зараз після відбутої наради около години 11-ої виїхала Бриґада з Тетієва. Ми перейшли селами Росошки, Голодьки, Стадниця, Клюки до с. Хмелівки. В Хмелівці ми заночували.

В селі Стадниці, мали ми несподіванку. Місцеві повстанці задержали цілу нашу кольону і наказали, щоби ніхто із стрілецтва не зважився вступити на подвіря їх забудовань, ані до їх хат. І дійсно ніхто не вступив навіть води напитися. А був це 2. травень. Тепло. Сонце припікало. Населення тої місцевости видалося нам якимсь гордим, непривітним, неприступним, аж нелюдським. Чули ми навіть таке: „Пощо їх пускають, чого їх не роззброять, чого вони тягаються по нашій землі".

В селі Хмелівці приказано попалити всі канцелярійні книги, записки, крім касових книг. Тут спалено всі записки і денник Бриґади. Денник провадив точно поручник Ярослав Пастернак. Його записки містилися в скринці, в якій між іншим були папери полкової канцелярії. Котрийсь із стрільців, одержавши приказ все спалити — спалив також денник. Спалили також багато найріжнородніших відозв, аґітаційних брошур, часописів з тих часів, відбиток усіх печаток вживаних при ґрупі „II. Південь", при VII. Львівській Бриґаді, 7-ім полку ЧУСС і 2-ій сотні 7- го полку ЧУСС та до 500 військових мап України і Галичини.

В Цибулеві.

Дня 3. травня перед полуднем прибула Бриґада до місточка Цибулева.

Стрілецтво почало напиватися. Цукру в кожній сотні було по кілька сотнарів. Цукор замінювано на ріжні харчі для стрілецтва і коней. Ішли балачки, що від польського полону не ухилимося. Хто мав щонебудь на збуття — випродував. Старшини позбували останки особистих річей. Хто мав дві пари чобіт чи черевиків (таких було мало), одну пару продавав, щоби не віддавати — на випадок полону — противникові.

Після полудня вийшов „Наказ Бриґади УСС ч. 1.", яким:

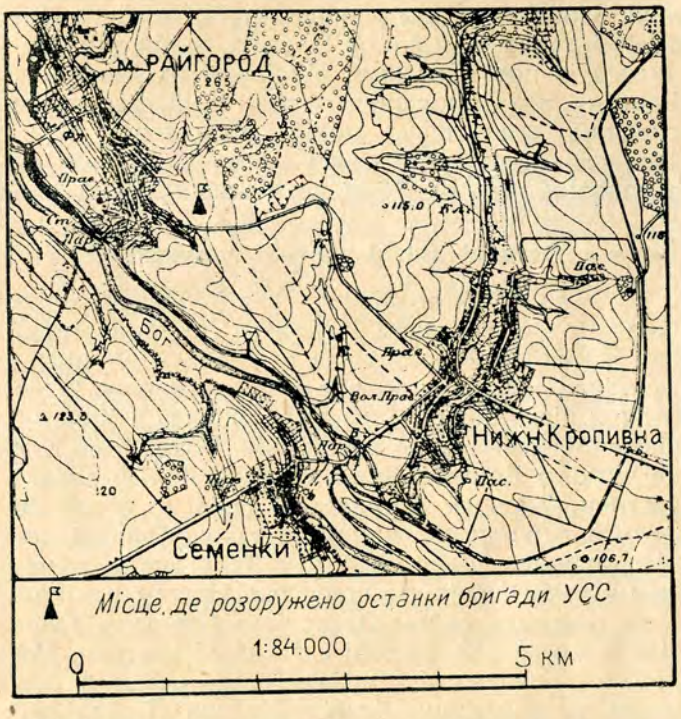
1. Реорґанізовано Бриґаду УСС так, що її командантом став найстарший ранґою старшина підполковник Альфред Бізанц. Команду над цілою піхотою обняв от. Роман Волощук. Із трьох полків створено курені з числами попередніх полків.

2. Введено з днем 3. травня 1920 р. в життя всі приписи і постанови Української Галицької Армії. Усі чужі приписи та накази знесено*).

На найближчі дні видано нові тайні слова — клич і відгук, — а саме на день 3. V. Петлюра—Подолянці, на 4. V. Тризуб—Тетерів, на 5. V. Україна—Умань, на 6. V. Павленко—Пятигори.

До піхотного полку приділено решту стрільців технічної сотні Бриґади під командою пор. Калитчука. Стан її був: 3 старшини, 38 стрільців, 1 кухня.

В Цибулеві скликано збірку всіх старшин**), щоб зорієнтувати їх в ситуації та поінформувати про дальший напрям маршу. В той час ширились між нашими частинами ріжні політичні і військові сплетні, прим., що Антанта дала допомогу от. Петлюрі, що з ним йде вже Галицька Бриґада війська з Чехословаччини, або, що II. і III. Бриґада, яка перейшла на сторону поляків 22—23. квітня знаходяться вже коло Гайсина і спільно з польськими військами і військами УНР машерують на схід, за большевиками.

Ці і подібні сплетні викликували деяке враження на всіх нас при Бриґаді. Хоч в дійсности всі знали, що поголоски не відповідають правді — всетаки деяке враження і відгук настроїв тих часів вони робили.

На старшинській нараді вислухано звіту про годішню нашу військову ситуацію. А вона була: Бриґада УСС находиться у смузі між відступаючими большевиками і наступаючими поляками. Ця смуга була своєю шириною досить значна,

*) Цей наказ надрукований був в „Літописі Червоної Калини" ч. 6, з 1937 р.

**) Про старшинську нараду в м. Цибулеві писав Т. Марітчак в „Літописі Червоної Калини" ч. 6, з 1938 р. п. з.: „Між двома фронтами".

бо большевики відступали в поспіху і не мали боєвого звязку з поляками. Поляки також не надто спішилися із наступом. Вони поступали вперед помало і осторожно. Внаслідок того між обома фронтами, повстала вільна смуга, якою посувалася Галицька Бриґада УСС.

Нарада старшин висказала повне довіря підполковникові Бізанцові і доручила йому вести команду цілої Бриґади. В додатку вибрано воєнну раду із 15-ти старшин. Воєнна рада мала рішати важніші політичні і військові справи. Підполковник Бізанц не хотів перебирати на себе цього обовязку. Він виконував лише рішення воєнної ради під оглядом військовим.

На нараді вирішили вже питання, що на випадок, як наша Бриґада стрінеться із поляками, воєнна рада має зпоміж себе вислати до них делеґацію для переговорів.

До воєнної ради, вибраної в місті Цибулеві м. і. належали: от. Волощук, сот. Куріца, сот. Кравець, сот. Запутович, сот. Кох, пор. Єрліх і ін.

Дня 4. травня повстанська розвідка, якою до речі ми ввесь час тут послуговувались, донесла, що в районі Монастирище показались большевики. Приказано чим скорше опустити місто Цибулів і податися в район Гайсина, щоби там злучитися із повстанськими відділами от. Волинця. Бриґада мала вирушити о год. 17-ій, але через сильний дощ-зливу, похід відложено. Була страшна буря, громи з лискавками. Дощ лляв як з коновки, від год. 16-ої до пізної ночі.

Останні дні зі зброєю в руках.

Аж о год. 2-ій по півночі, дня 5. травня, вирушила Бриґада з міста Цибулева до Монастирища. Ранком вже сонічко було високо, як ми переходили залізничу дорогу в Монастирищу. В пів години після нашого переходу надїхав з Христинівки большевицький панцирник. Рознеслась про це чутка в Бриґаді, що є близько большевицькі частини. З цього скористало декілька стрільців і там залишилися. Залишився також бувший комісар нашого полку Вербовий. Того дня досягнули ми село Ґранів, де ночували. Нашим наміром було осягнути район Ольгопіль—Бершадь. Оповідали, що в тій околиці є галицькі частини. Ми хотіли получитися з ними. Випрацьований був навіть плян маршу: Ґранів—Кублич—Соболівка. Тут мав бути нічліг. Дальша маршрута мала бути Завадівка—Войтівка. Та в дійсности в околиці Ольгопіль—Бершадь ніяких галицьких частин не було. Це були сплетні. Не було доброї розвідки.

Дня 6. травня прибула розвідка від повстанчого отамана Волинця. Знову пішли сплетні, що буцімто наша бувша II. Бриґада має стояти в районі міста Ладижина, та що большевики під її напором опустили місто Гайсин.

Поляки осягнули вже ріку Бог. Їхні передні стежі були вже в Райгородку—Семенках—Брацлаві. Команда 5-ої польської дивізії була в Немирові.

Перед полуднем виїхала Бриґада з Ґранова до села Кути коло міста Гайсина. Частина Бриґади закватирувалась в Кутах, а частина в селі Маріянівці.

Перед Гайсином — у гайсинських хуторах — зійшлася в останнє воєнна рада Бриґади. Рада постановила вислати делеґацію до поляків та припоручила їй виєднати у них вільний перехід до військ ґен. Омеляновича-Павленка. В склад делеґації входили отаман Роман Волощук, сотник Остап Кравець і поручник Єрліх та два повстанці загону от. Волинця.

З 1-го полку УСС відійшло 3 старшини і 58 стрільців до повстанського отамана Волинця. Відійшов туди також отаман Юліян Шепарович.

По сотнях випродувано решту харчевих запасів, щоби не дістались в руки поляків — головно цукор, котрого в деяких сотнях було ще по кілька чи й більше мішків. Продавано також гірші коні. Із вторгованих грошей виплачувано стрілецтву заслуженину, а старшинам платні.

Продажа відбувалась комісійно. До комісії у сотні скорострілів належали десятник-мистець Михайло Дутка і кількох стрільців. Із сотні скорострілів продано одну пару коней за 13.000 карбованців гривнями і керенками. Відмітити треба, що вартісним грошем бути тут гривні і керенки. Карбованців народ не хотів від нас приймати і тяжко було за них щонебудь купити. Цінились також керенки. Продано також кілька мішків цукру. Всіх грошей за продану пару коней і цукор вторговано 48.000 карбованців гривнами та керенками. Цілу квоту виплачено стрілецтву сотні і старшинам.

Дня 8. травня після полудня вернулася наша делеґація від поляків із такою вісткою: поляки роззброять Бриґаду і відставлять усіх до Проскурова. Про задержання зброї і перехід до Армії УНР нема бесіди.

Ще того дня скликано старшинську нараду, на котрій делеґати здавали звіт із своєї поїздки. Звіт здавав пор. Єрліх. Весь збройний матеріял від нашої Бриґади мали поляки після роззброєння передати Армії УНР.

Збори постановили не посуватися дальше невтральною смугою. Деяку частину зброї постановили залишити, зглядно передати повстанцям отамана Волинця. Якусь частину озброєння треба було віддати полякам тому, що делеґація в штабі 5-ої польської дивізії в Немирові заявила, що Бриґада є узброєна. Між іншим делеґація сказала, що Бриґада має 15 скорострілів і таку скількість треба було віддати полякам. Інша річ, що при Бриґаді було 26 скорострілів.

Ще того самого вечора віддано повстанцям скоростріли, стріливо, телефонічні касети, телефонічні дроти та інші військові матеріяли. Скільки всього матеріялу і скорострілів віддано, не знаю. 6 скорострілів, що були в сотні скорострілів, були призначені для поляків. Я одержав наказ берегти їх для поляків і в дні роззброєння їх полякам передати.

В селі Нижна Кропивна.

Дня 9. травня 1920 р. перейшла Бриґада до села Нижна Кропивна. Завтрішнього дня маємо віддати зброю полякам.

Отаман Волощук, запорядив збірку старшин і стрільців, щоб попрощатись. Зібрались в останнє — стрільці і старшини давньої VII. львівської Бриґади. В останнє промовив до них отаман Волощук. Він між іншим говорив: „Завтра мусимо віддати зброю полякам, з котрими ми так довго боролися. Знесилені боями і тифом не добилися ми нашої ціли. Однак не сміємо попадати у зневіру..."

На збірку прибув також підполковник Бізанц, бувший комендант VII. львівської Бриґади. Усі присутні на збірці це стрільці і старшини бувшої VII. львівської Бриґади. Підполковник Бізанц прощаючись зі стрільцями, подякував усім за довіря і хоробрість: „Честь і слава Вам борці за рідний край і нарід", були останні слова коменданта Бриґади.

Відбулася також збірка усіх старшин Бриґади. Відбулась вона в місцевій школі. Сиділи ми тоді в лавках гей школярі. На збірці порушено справу, чи повинні старшини вступати до Армії УНР, чи їхати усім в польський полон. Це питання порішено в тому дусі, що треба вступати до Армії УНР і віддати свою енерґію для дальшого будівництва України.

Також висловлено подяку всім старшинам неукраїнської народности за їх працю в Українській Галицькій Армії. Поодинокі бесідники завзивали старшин держатись бодро і не уважати завтрішнє роззброєння ганьбою. Українська Галицька Армія сповнила свій національний обовязок і історія оцінить в час її ролю у визвольних змаганнях українського народу. Особливо гарну промову виголосив четар Гаврилко.

Вкінці вибрано тут окрему комісію інформаційно-орієнтаційну в складі: пор. д-р Щуровського, пор. Кузьмина і чет. Гаврилка. Комісія мала за завдання інформуватися, де лише можна, а головно у влади УНР про дальшу нашу ролю.

На закінчення цеї останньої старшинської збірки, як старшин УГА при зброї — відспівали присутні національний гимн.

Сумні розходились старшини із збірки, ніхто не знав, яка доля нас чекає. На завтра доручено, щоби в ладі і порядку віддати решту зброї полякам. Віддача має відбутися біля містечка Райгородка. Після того станемо полоненими.

Стан піхотних частин давньої VII. львівської Бриґади, переіменованої нами за большевицьких часів на 2-ий полк ЧУСС, а тепер II-ий курінь виносив: 30 старшин, 471 стрільців і підстаршин, 30 верхових коней, 124 потягових коней, 2 повозки, 65 обозних возів, 5 кухонь, 48 російських ручних крісів, 7 австрійських скорострілів типу Шварцльозе, 1 російський скорострїл типу Максима, 2.400 штук стрілива до австрійських ручних крісів, 6.550 штук стрілива до австрійських скорострілів, 750 штук стрілива до російських скорострілів, 24 штук сідел, 62 упряжей, 2 плахти на вози, 35 штук ручних ґранат, 45 штук світильних ракет, 1 дециальна вага.

Крім того мала провіянтура 4 штуки худоби, 54 пуди цукру (9 міхів по 6 пудів) і 3 пуди соли.

Роззброєння.

Відбулося воно дня 10. травня 1920 р. на полі між селом Нижна Кропивна а містечком Райгородок. Ранними годинами 10. травня прибули ми на вказане місце. Поле, на котре ми замашерували, мало вигляд квадрату. Його бік міг виносити яких 500 м. Кругом поля був лісок. В тім ліску укрився курінь польського війська, що мав від нас відібрати зброю.

Ми уставились куренями. За куренями уставились обози. Ще раз провірено докладно стан, щоб знати, скільки людей, коней та який матеріял передаємо полякам.

Почали підїздити польські старшини на конях, опісля підходили стрільці піхотинці. Ми стояли фронтом до містечка Райгородка. Поляки підійшли до наших частин з боків і ззаду. Наше стрілецтво держалось бадьоро. Завважили це польські старшини та й говорили: Ви єстесьце войско — у вас дисципліна.

Цілу піхотну Бриґаду розділено на три ґрупи. Артилєристи становили осібну ґрупу. На одну ґрупу дозволили поляки забрати одну кухню, 4 вози з провіянтами і по одному возові на чотирьох старшин та їх річи. Коні найгірші — особливо паршиві. Решту всього матеріялу з кіньми і возами залишили ми на полі.

Скорострїли моєї сотні всі знищені, порозбивані, складові частини погнуті, до вжитку непридатні. Понищили їх самі стрільці самочинно, щоби не дістались у доброму стані в руки противників. Так оставили ми весь воєнний матеріял, за виїмком старшинських револьверів, які залишено при старшинах. При Бриґаді була комплєтна дута орхестра, яка складалася з біля 40 інструментів. Цілу її враз із людьми забрали поляки до себе.

Ми були останньою частиною Української Галицької Армії, що віддала зброю полякам.

В польському полоні.

Після зложення зброї, вирушили ґрупи оточені слабим відділом польських стрільців до місточка Райгородок. З Райгородка пішли ми на захід через село Бугаків, щоби дістатись на головний гостинець Брацлав—Виниця. Цей гостинець осягнули ми під вечір в селі Бутинка. При гостинці на полях, наша ґрупа заночувала. Дні в той час були погідні. Дощу не було. Ми розтаборились коло головного гостинця, котрим минулого року в осені перший раз йшли сюди на Брацлав проти військ ґен. Денікіна.

Польський відділ, що супроводжав нас, складався із около 30 молодих (18—20-літніх) вояків. Командантом їх був підпоручник.

Дня 11. травня рушила наша ґрупа в дальшу дорогу через містечко Немирів до містечка Вороновичі. В Немирові наші стрільці і старшини мали багато знайомих. Місцеве населення знало, що українські галицькі частини будуть переходити сьогодня через місто. Тут стояв тепер штаб 5-ої польської Дивізії, а за наших часів стояв штаб II. Галицького Корпусу та штаби IV. і VII. Бриґад. Коли ми переходили через місто, на вулиці була велика сила немирівських громадян. Із їх

лиць вичитати можна було співчуття нашому нещастю. В Немирові жило багато поляків, здебільша урядовців. Вони, що довший час мали на кватирах наших старшин і стрільців, також співчували нашому горю.

Переночувавши у Вороновичах другого дня, т. є. 12. травня 1920, прибули ми до м. Винниці. Наших стрільців закватировано у брудних стайнях кримських касарень. Старшинам дозволено мешкати у приватних помешканнях.

У Винниці.

Наш прихід до Винниці заставив політичні круги уряду УНР більше заінтересуватися нашою долею. Що зробити з нами? Тепер уряд УНР у союзі з поляками, а ми весь час боролись проти поляків.

Почались ходи по міністерствах. До Головного Отамана Петлюри дістатись було годі. Хотів до нього зайти на авдієнцію підполковник Бізанц. Не пустили. Не дозволили зайти до Головного Отамана також нашій комісії, що ми її вибрали в селі Нижній Кропивні.

Та всеж таки відвідини у міністерстві війни дали той плюс, що воно асиґнувало нам 1,000.000 (один міліон) карбованців рябими*) на прохарчування старшин і стрільців. Квоту цю розділено в такий спосіб: 200.000 карбованців одержала І. ґрупа, котрою командував тепер сотник Остап Кравець, 245.000 карбованців одержала ІІ. ґрупа сотника Василя Чарнецького, 330.000 карбованців одержала ІІІ. ґрупа сотника Петра Баковича і 225.000 карбованців одержала ґрупа артилеристів під командою сотника Івана Медведя.

За ті гроші мали ми купувати собі харчі по торгових цінах, що з початку й роблено. Але в місті була доріжня, а на селі за „рябі" нічого не можна було купити. Цих грошей було мало. Тому дня 18. травня видало головне постачання Міністерства Війни УНР квоту карбованців 500.000, а дня 20. травня квоту 1,000.000 карбованців. Хоч гроші були, але харчування було дуже мізерне.

Тоді почав робити заходи поручник Северин Байґерт у польській інтендантурі, щоби ми могли купити там харчів. Він стрінув у польській інтендантурі якогось свого товариша із австрійської армії. Цей познайомив тоді Байґерта із якимсь вищим старшиною у польській інтендантурі VI. Польської Армії. Справа була позитивно полагоджена. Ми одержали повну харчеву рацію польського вояка. Польська інтендантура не хотіла брати від нас грошей за харчі — говорячи, що вона почислиться із урядом УНР. Таким чином найпекучіша справа — то є прохарчування стрілецтва була полагоджена.

Команду над цілою ґрупою обняв отаман Роман Волощук з тої причини, що ходили чутки, що поляки ходять арештувати підполковника Бізанца. Він скривався.

Дня 16. травня приїхав до Винниці маршал Пілсудський. Того дня мала рішитися наша судьба. Або ціла ґрупа наша відійде до польських таборів, або до Армії УНР. І рішили це останнє. Нашу ґрупу віддали до диспозиції Головного Отамана.

Чи дійсно рішав про нашу ґрупу аж маршал Пілсудський з Головним Отаманом Петлюрою, не знаю. Але в кілька днів пізніше Головний Отаман візвав Бізанца на авдієнцію, а вслід за тим почалась реєстрація старшин і підстаршин до Армії УНР. Реєстрацію переводив полковник Армії УНР Стасиневич.

На стрілецтво не роблено ніякого натиску, щоби воно вступило до Армії УНР. Було воно вже дійсно перетомлене. В додатку йшла якась аґітація, щоби стрілецтво їхало до дому.

У Винниці можна було купити українські львівські часописи: „Вперед", „Громадську Думку". Ми вичитали в тих часописах, що ІІ. і ІІІ. Бриґади є у польському полоні. Ті часописи передавали ми стрілецтву. Та вісткам тим не хотіли стрільці вірити.

Одного разу зайшов такий випадок: перечитавши львівські часописи передав я їх особисто до своєї сотні, щоби стрільці могли довідатись, що нового у світі і на наших землях. Коли я відійшов із сотні, один із стрільців, не скорострільної сотні завважив: „Не вірте тим ґазетам. Мені говорив перед хвилею один жид, що ці ґазети писав цілу ніч поручник Мигович, а жид, що мені оповідав сам їх друкував".

Час у Винниці проходив у безділлі. Не було ніякої праці ні стрілецтву ні старшинам, а тому час плив помалу. Особливо до полудня не знаходили ми собі праці. Після полудня виходили ми до міста. У Винниці був тоді штаб Головного Отамана. Місто роїлось від людей. Вечірними годинами всі виходили на головні вулиці на прохід. Сприяла тоді й погода. Дні гарні, теплі.

Вечорами у міськім театрі йшли вистави. Та ми багато із вистав не користали, бо не було грошей на вступи. А як дехто і мав трохи гривень чи карбованців, щадив на пізніше, бо ніхто не знав, яка доля стріне кожного.

Польського війська у Винниці видно було мало. Найбільше стрічали ми польські військові тягарові авта, що возили харчі до кримських касарень. Охорону тих авт творив жіночий відділ в однострояхз крісами.

Вже було рішено, що стрілецтво і старшини нашої Бриґади, що не реєструвались до Армії УНР — відїдуть до Галичини. Сталося це 24. V. 192 р. Наше стрілецтво із 12 старшинами опустили стайні кримських касарень, відійшли на двірець, звідки відїхали до Проскурова. Залишилися лише старшини і 147 людей в більшості підстаршини.

Дня 25. травня прибув до Винниці ґенерал Омелянович-Павленко, назначений тепер головнокомандуючим Армії УНР. З ним прибув також полковник Стефанів, назначений комендантом

*) Рябими — називав народ на Україні банкноти по 250 карбованців.

етапу. За їх інтервенцією рештки Бриґади УСС мали бути влучені до Армії. Так і сталося.

Дня 30. травня 1920 виїхали ми з Винниці до Могилева. Орґанізувалась тут 5-та Херсонська дивізія, до якої нас приділено.

КІНЕЦЬ.

ВІД АВТОРА.

До бувших товаришів зброї при VII. Львівській Бриґаді і наступних формацій, що з неї повстали.

Я закінчив свій спомин обнятий часом від виїзду на фронт із Стрия до ґрупи II. Південь, аж до приділу нас до 5-ої Херсонської Дивізії. Я старався начеркнути все так, як я це бачив, або чув від найближчих мені людей. Не виключаю похибок. А тому Ви дорогі друзі, з котрими я пережив щасливі хвилини Визвольних Змагань нашого народу — доповніть прогалини величних подій Українського Галицького Стрілецтва VII. Львівської Бриґади, справте похибки у моїм спомині, а тим допоможемо спільно дати добрий матеріял для списання окремої історії VII. Львівської Бриґади, яку треба би опрацювати.

Редакція „Літопису Червоної Калини" радо відступить для такої праці свої сторінки. **П. Мигович.**

І. Курінь І. Подільського Полку ім. С. Петлюри на фронті

Написав: *Іван Лень, б. поручник УГА.*

При кінці листопада 1918 року зорґанізовано в Тернополі І. Подільський Полк піхоти ім. С. Петлюри. В дні 28. листопада зложив полк торжественну присягу на вірність Українській Державі, а вже чергового дня одержала команда І. куреня приказ готовитися до відходу на фронт під Львів. Багато праці мала команда куреня при його виряді. Перш усього треба було подбати про зброю й амуніцію, про обоз (кухні, вози, коні) та забезпечити курінь у потрібні харчеві припаси. Найбільше клопоту було з вирядом артилерії, яку приділено куреневі в силі пів батерії.

Курінь складався з 4 піших сотень, 1 сотні скорострілів, 2 полевих гармат та обозу. Харчовий стан куреня виносив: 8 старшин, 1 бунчужний підстаршина, 828 стрільців з підстаршинами — разом 837 людей. Команда куреня: пор. Іван Лень комендант, чет. Осип Павлишин адютант, хор. Копач ліквідуючий старшина і стр. Мороз та Побігушка (студент богословя) канцеляристи. Команду обозу доручено пор. Теодорові Вацикові.

Командантами сотень були: чет. Іван Огар — кмдт 1-ої сотні, бунч. Сторожук — кмдт. 2-ої сотні, хор. Мальона — кмдт 3-ої сотні і чет. Чорненький — кмдт 4-ої сотні; булавний Басцюк — кмдт сотні скорострілів, а командантом артилерії був один хорунжий, якого прізвища не памятаю.

В дні 4. грудня курінь був готовий до відходу на фронт, про що комендант куреня зголосив команді тернопільського Коша. Відїзд куреня на фронт назначено на год. 9-у вечером тогож дня і курінь почав зараз ваґонуватися. Перед відходом куреня на двірець відбувся його перегляд та дефіляда на площі І. Мазепи (сьогодня пл. Собіського). Дефіляду відобрали комендант Військової Округи отаман Никифор Гірняк і комендант полку, підполк. Володимир Федорович.

По дорозі на Львів доповняла команда куреня деякі частини одностроїв та виряду стрільців з маґазинів у Золочеві та Краснім. На залізничім двірці в Борщовичах дістав курінь приказ вивагонуватися і закватируватися в с. Прусах та ждати там дальших наказів. Тому що 3. і 4. сотні були сформовані із самих добровольців, які ще не мали часу на вишкіл у воєннім ремеслі, зарядила команда куреня, щоб увесь вільний час постою використати на поспішний вишкіл стрілецтва, кладучи головну увагу на орудування крісом та обовязки й поведінку стрільця у полевій службі.

Третього дня постою мусіла команда куреня вислати на фронт 2 сотні на допомогу ґрупі сотника Козака. Ця ґрупа втратила була села Дубляни і Малехів і їх відбили назад сотні чет. Огара і Чорненького разом з частинами ґрупи сотника Козака. Після цієї операції перенісся курінь до Запитова.

Дня 10. грудня на приказ кмдта Північної Области, полк. Захаріна, відходить курінь на фронт під Раву Руську і займає становища на ліво від ґрупи пор. Бабія, від Камінки-Липник до Потилич. Під Равою дістав курінь відділ кінних розвідчиків, приділений Окружною Командою в Жовкві.

Около 20. грудня був назначений загальний наступ на Раву Руську. Він мав початися о год. 4-ій ранку. Противник, який попереднього дня одержав був нові сили, почав тоїж самої ночі сильний наступ на ліве крило куреня, де стояли сотні чет. Чорненького і хор. Мальони. Перший наступ сотні видержали, але коло полудня сотня чет. Чорненького, на яку був спрямований головний удар противника, відступила, а за нею подалася і сотня хор. Мальони. Сотні ці задержалися аж в Добрусині. Комендант куреня, пор. Іван Лень зі сотнею бунч. Сторожука веде особисто протинаступ на втрачені позиції, частинно їх здобуває та бере кільканацять полонених. Одначе з огляду на дуже великий фронт, призначений до обсади 2 сотням, курінь не мав змоги вдержатися на здобутій позиції. Тому комендант куреня наказав відворот до с. Добрусина в цілі переформування. З 2 сотень, а саме зі сотні чет. Чорненького і хор. Мальони створено одну сотню, якої команду пере-

брав хор. Мальона. Решту стрільців цих сотень з чет. Чорненьким вислано в розпорядження Окружної Команди в Жовкві.

Так переформований курінь відкидає сильно зосередженого противника в Камінці Волоській і займає попередні позиції. В бою цім визначилася сотня чет. Івана Огара.

Дня 28. грудня перекинено курінь під Львів, де він обсаджує села Ясниська, Жорниська, Ямельну і Страдч. В дні 6. січня 1919 р. около 7. год. рано під сильним напором противника уступає зі свого становища сусідуюча з куренями ґрупа сот. Секунди, що займала села Домажир і Козичі. Команда куреня заряджує протинаступ на становища, полишені ґрупою сот. Секунди і біля 8-ої год. вечором здобуває село Домажир і Козичі. В цім бою забрано кільканацять полонених.

В часі Різдвяних Свят армія ґен. Ромера перебивається з Рави Руської через Жовкву до Львова. Курінь, стративши звязок з ґрупами сот. Шашкевича і от. Долуда, старається перебитись на схід і ніччю з 8. на 9. січня продирається брюховецькими лісами в сторону Дублян. Під Грядою заступають куреневі дорогу частини армії ґен. Ромера. Курінь приймає бій і видержує його на протязі двох годин аж до вичерпання набоїв. Першій сотні з чет. Огаром, яка була передньою сторожею куреня, вдалося перебитись. З оставших двох сотень частина стрільців розбігається по лісі, а решта куреня, окружена противником, попадає в полон.

Рецензії і замітки

За Державність. Матеріяли до історії Війська Українського. Збірник 9. Варшава 1938. 8°, в., ст. 252+6 нн. з 11 схемами і 119 світлинами на 27 вставних крейдових картках. Відбито в друкарні „Графія" під управою Григорія Андріїва. Львів.

З книжкових новин минулого року приємною несподіванкою була поява в світ 9-го збірника „За Державність". Аджеж до цього року він виходив раз на рік, в минулім вийшли збірники 8-й і 9-й. Факт дуже втішний, від щирого серця бажаємо Укр. Воєнно-Історичному Т-ву видання і в біжучім 1939 р. не менше двох збірників: може це вже стане традиційним.

9-й Збірник, як і попередні, вийшов грубою, багатоілюстрованою книгою, такою ж привабливою і такою ж змістовою. Щодо кількости ілюстрацій і схем, то він навіть перевищує передостаній восьмий. 119 світлин це теж рекорд! Звертаємо увагу на велику збірку світлин, що висвітлюють життя Сірої Дивізії або, як прийнялося це військо називати, Сірожупанників.

Чолова стаття сот. М. Бутовича: „Зі споминів Сірожупанника", як видно вже з титулу, також їм присвячена. Автор, сам Сірожупанник, власне не подав тут стисло своїх мемуарів; оглянувши записки і спомини своїх попередників пполк. В. Проходи і ґен.-хор. А. Пузицького, що вже писали про Сірих, автор обмежив своє завдання до подачі деяких доповнень і поправок до вже надрукованого матеріялу. Тому його стаття не велика, як на таку широку тему, але компактна змістом. Прилучаємось до заклику автора до своїх товаришів по зброї, що „не забули ще про свої колоски на ковнірі", подати і свої спомини, бо „Сірі і Сині — це ж наші леґіони з чужини, які могли би відіграти у відродженні нашої держави не меншу ролю, як у чехів і поляків їхні леґіони".

Маємо в цім збірнику з уже знайомих нам з попередніх збірників статті ґен.-пор. П. Єрошевича продовження: „З боротьби українського народу за свою незалежність" і пполк. А. Марушенка-Богданівського: „Матеріяли до історії кін. полку М. Залізняка". Спомини першого обнимають час від кінця травня 1919 р. по листопад включно та написані з властивою авторові манерою писати живо й займаюче. Матеріяли ж другого автора доходять тут свого кінця, спільного з Окремою Кінною Дивізією, в таборі інтернованих у Вадовицях. В додатках подав автор цінні матеріяли, як реєстр боїв полка з рр. 1917—1920, реєстр воєнної здобичі, листу втрат, реєстр командирів і реєстр лицарів ордена „Залізного Хреста" з Полку Залізняків.

Решта статей вміщено повністю, крім одної, а саме споминів д-ра мед. В. Наливайка: „Спомини лікаря з української війни 1918—20 рр". Надзвичайно цікаві ці спомини, написані з великим гумором, перериваються на листопаді 1919 р. Сам автор цих споминів помер восени м. року і було б великою шкодою для нашої воєнної літератури, коли б кінець його споминів не побачив світа з тих чи інших причин.

Найбільше трагічним спомином і разом з цим надзвичайно цікавим є спомин полк. Д. Антончука: „Вапнярська Республика". Єдиний в нашій літературі спогад про цю подію, взагалі ледви знану не тільки широкому колу читачів, але й самим учасникам боротьби. Взагалі цей період (перший квартал 1919 р.) на південнім та південно-західніх відтинках в нашій літературі цілком неосвітлений.

Дуже важний причинок до крутянських подій становить стаття сотн. А. Гончаренка: „Бій під Крутами". Цей спомин, написаний також і в високопатріотичному дусі, розкриває перед нами завісу над цею досі ще не висвітленою належито подією і показує правдивих виновників загибелі цвіту нашої державницької молоді. Варто було би, щоби цю статтю передруковувала й наша преса бодай в дні, присвячені нашим крутянським героям.

Незвичайно талановито написав свої спогади про „8-й Катеринославський Корпус" сотн. С. Левченко, знаний уже нам з своїх споминів про Інструкторську Школу Старшин. Не так цікава сама історія того злополучного Катеринославського Корпусу, як та атмосфера, коли до тво-

рення Української Держави було покликано її ворогів. Історія дуже повчальна!

Маємо спомин з часів українізації — сотн. О Калюжного під тит. „Із Саранська до Херсона". Автор певно того не мав в своїм завданні, але його спомин, це цілий акт оскарження, виставлений тодішньому нашому проводові.

Тяжкі до розвязання завдання поставив собі сотн. О. Думін: „5-а Херсонська стрілецька дивізія та її перехід на Закарпаття в серпні 1920 р.", але вивязався з них добре. Одначе ще щось залишилось там неясного, на що міг би вказувати документ, вміщений Редакцією в Додатках.

Поза тими статтями цікаві спомини з діяльности Вільного Козацтва, цеї занедбаної в своїм часі сили (Ів. Велівченко: „Вільне Козацтво на охороні залізниці); „Бої Житомирської Юнацької Школи" хор. Ів. Винника, короткий, з малим числом дат, але все ж живий огляд військових трудів молодого війська. Прекрасно написаний спогад сотн. Ів. Зубенка про Веселку і Веселківців закінчує літературну частину Збірника.

Один з додатків має відношення до 5-ої херсонської дивізії, другий до Державної Інспектури. Сторінка виправлень містить в собі багато практичного і цікавого матеріялу.

З цілою рішучістю поручаємо цю прекрасну книгу нашим читачам. **І. З.**

Посмертна згадка

Д-р ПЕТРО ПАЛІЙЧУК
б. поручник УГА.

Помер по тяжкій, а короткій недузі по операції боляка в шпиталі „Чорвоного Хреста" у Львові, дня 27. XI. 1938 р.

Д-р Петро Палійчук уродився 27. листопада 1891 р. в Остапківцях коло Гвіздця, повіт Коломия, як син селянина. Скінчив клясичну гімназію в Коломиї, відтак студіював правничі студії в Чернівцях на Буковині. Світова війна покликує Покійного в ряди австрійської армії до 24 п. полку, в якому перебував ввесь час на італійському фронті аж до розвалу Австрії. Вертає домів, як австрійський четар та зголошується в ряди Української Галицької Армії і бере участь в боях під Львовом. За хоробрість дістає степень поручника. При відвороті Української Галицької Армії дістається з ґрупою ґен. Курмановича на Чехи до табору інтернованих в Німецькому Яблінному, а відтак в Йозефові. В році 1923 покинув табор у Йозефові і подався на правничі студії до Праги, де бере живу участь в студентському житті і стає головою Української Громади. В тім часі присвячує багато праці також українським економічним установам у Празі, як „Ощадно-позичкове Т-во" та Споживчо-виробниче Т-во „Самопоміч", а вкінці, як голова економічного відділу в Центральнім Союзі Українського Студентства „Цесус". В цих товариствах працює до червня 1925 р. По скінченні правничих студій доповнює ще економічне знання та вертає до краю і починає працю в РСУК спершу, як секретар ревізійного відділу, а потім як ревізор.

В часі своєї праці в РСУК був Покійний одним із ініціяторів і основників кооператив „Власна Хата" і „Скупс" у Львові і рівночасно членом Дирекції цих обох кооператив. Був членом Виділу службовицького професійного Т-ва „Супруга" і від березня 1928 р. до березня 1931 р. директором кооперативного Банку „Супруга". В РСУК був одним з ініціяторів і співредакторів службового договору.

В році 1933 переходить Покійний до Союзу Українських Кооператив у Теребовлі, як люстратор-орґанізатор, де незабаром Надзірна Рада покликує Його на директора.

Не лиш на полі кооперативнім, але і в громадянському житті брав Покійний живу участь, бо не було установи, ні товариства, в якому не було б д-р Палійчука.

Вічна Йому Память!

ПАМЯТІ ПОЛЯГЛИХ.

Члени Української Галицької Армії зі села Ванева, пов. Сокаль (Белжчина), що полягли у Визвольній Війні.

1. Хорунжий Бернацький Теодор, ур. 27. II. 1889. р. у Ваневі, помер 27. I. 1920. р. в Чечельнику коло Балти, пов. Ольгопіль і там похоронений на цвинтарі.

2. Вістун Твердохліб Григорій, ур. 7. II. 1889. р. в Річиці, пов. Рава Руська, помер (коли й де?) тяжко ранений.

3. Стр. Васько Григорій, ур. 3. IV. 1887. р. в Глухові, пов. Сокаль, помер на тиф в 1920. р. в Семпульні (Познанщина) в таборі полонених.

4. Стр. Гринюк Дмитро, ур. 24. X. 1897. р. у Ваневі, помер на тиф в Бересті Литовськім, в таборі полонених.

5. Стр. Гузик Михайло, ур. 28. III. 1889. р. у Ваневі, помер I. 1919. р. в лічниці в Сокалі, ранений в боях під Белзом.

6. Стр. Скибський Йосиф, ур. 22. I. 1900. р. в Глухові, пов. Сокаль, помер в 1919. р. на Придніпрянській Україні.

7. Стр. Стадник Іван, ур. 15. XII. 1898. р. у Ваневі, помер 23. VI. 1919. р. у Ваневі, ранений в боях за Белз.

8. Стр. Яцейко Степан, ур. 8. I. 1887. р. у Ваневі, помер 12. V. 1919. р. в Хороброві, пов. Сокаль, на тиф.

С. Г.

ЧЛЕНИ УКРАЇНСЬКОЇ ҐАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ЗІ СЕЛА БУДИНИНА, ПОВ. СОКАЛЬ (Белжчина), ЩО ПОЛЯГЛИ У ВИЗВОЛЬНІЙ ВІЙНІ.

1. Хорунжий Мацькевич Олекса, син Семена і Анни, ур. 30. III. 1901 р. в Будинині, убитий підчас наступу на Белз дня 8. лютого 1919 р. на передмістю Заболоттю. Похоронений на міському цвинтарі в Белзі. Могилою опікується Філія Т-ва Охорони Воєнних Могил в Белзі.

2. Вістун Салагуб Корнило, син Івана і Анни, ур. 1. X. 1882 в Будинині, убитий в Будинині 27. січня 1919 р. підчас наступу ґрупи „Буґ на Белз як командант місцевої міліції, що боронила доступу до Белза.

3. Стр. Мельник Михайло, ур. 1893 р. в Будинині, убитий 1915 (?), на Маківці (?).

4. Стр. Мельник Семен, ур. 1901 р. в Будинині, убитий 1920 р. в Киеві.

5. Стр. Головка Іван, ур. 1888 р. в Будинині, помер 1920 р. в таборі полонених в Берестю.

6. Стр. Назар Тимотей, син Теодора і Теодозії, ур. 13. травня 1890 р. в Будинині, помер 1920 у Винниці.

7. Стр. Ґаук Володимир, син Василя і Хими, ур. 30. X. 1900 в Будинині, помер 28. грудня 1919 р. у Лаврівці.

8. Стр. Капелусь Іван, син Александра і Теодозії, ур. 2. квітня 1900 р. в Будинині, убитий 8. лютого 1919 р. під Белзом підчас наступу на Белз. Похоронений здається в Белзі.

9. Стр. Коптюх Микита, ур. 12. квітня 1898 р. в Будинині, помер 1920 р. на Придніпрянській Україні.

10. Стр. Салдак Іван, син Теодора і Марії, ур. 16. X. 1897 в Будинині, помер на Придніпрянській Україні.

11. Стр. Тимчина Василь, син Івана і Анастазії, ур. в 1884 р. в Будинині, помер в таборі полонених в Пикуличах коло Перемишля в 1920 р.

12. Стр. Крук Михайло, ур. в 1884 в Будинині, поляг в 1919 р. в Ощові на Холмщині.

13. Стр. Гук Константин, ур. в 1895 р. в Будинині, убитий в 1919 р. в Пархачи, пов. Сокаль.

Від Адміністрації.

Рівночасно з цим числом висилаємо всім Л. Т. Передплатникам, що не вирівнали передплати до кінця 1938 р., почтові інкасові доручення та просимо викупити їх на почті.

Л. Т. Передплатників, що мають заплачену передплату до кінця 1938 р., а не прислали ще з початком року передплати на 1939 р., просимо прислати її обовязково в березні, щоби ми могли висилати їм аркуші безплатного додатку А. Камінського „В волинській тихій стороні".

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. річник / Число 3. / Березень 1939.

ЗМІСТ:

Сучасникам
С. Гординський 2

Дещо про гарматню братію УГА
Ю. Жовківський 2

Життя інтернованого українця у Франції
Евген Бачинський 5

З українїки музеїв Европи
Михайло Антонович 8

Повстанчий рейд Кінної Бриґади от. Шепаровича
Лев Шанковський 9

Княжі Голі Гори і Рожне Поле
Богдан Гошовський 13

При І-ій Бриґаді Червоних Українських Січових Стрільців
П. Мигович 17

І. Курінь І. Подільського Полку Піхоти ім. С. Петлюри на фронті
Іван Лень 21

Рецензії і замітки 22

Посмертна згадка 23

Памяті поляглих 23

Від Адміністрації 24

Wydaje: Wydawnicza Kooperatywa „Czerwona Kałyna", Lwów, ul. Zimorowicza 12. Zaw. Osyp Nawroćkyj.
Redaktor: Wasyl Sofroniw-Łewyćkyj. Drukarnia Naukowego T-wa im. Szewczenki we Lwowie.

Видає: Видавнича Кооператива „Червона Калина", Львів, вул. Зіморовича 12. Зав. Осип Навроцький.
Редактор: Василь Софронів-Левицький. Друкарня Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.

Перегляньте свою бібліотеку, ЧИ ВИ МАЄТЕ ВЖЕ:

Велику історично-воєнну монографію О. Думіна

„ІСТОРІЯ ЛЕҐІОНУ УСС“

з численними картинами боїв і походів УСС та поверх 100 оригінальними, здебільша ще ніде не репродукованими світлинами, зі списком всіх поляглих і ранених УСС.

ЦІНА зол. 15.—, З ПЕРЕСИЛКОЮ зол. 15.60

Історію Січових Стрільців

„ЗОЛОТІ ВОРОТА“,

що є продовженням Історії Леґіону УСС. Книга обіймає праці Василя Кучабського, ґен. Безручка та Івана Шендрика, численно ілюстрована світлинами з життя СС.

ЦІНА зол. 15.—, З ПЕРЕСИЛКОЮ зол. 15.60.

„Великий Співаник Червоної Калини“,

збірник пісень стрілецьких, історичних, побутових та обрядових на хори мішані, мужеські й жіночі, зредагований д-р З. Лиськом. Є це одинока й необхідна книга пісень, без якої не обійдеться ні один хор в селі чи в місті та знавці і прихильники рідної пісні.

ЦІНА В ТВЕРДІЙ ТРЕВАЛІЙ ОПРАВІ ЛИШЕ зол. 28.50, опакування і висилка зол. 1.—.

Пропамятну Книгу-Альбом

„ПАМЯТІ ВОЖДА УГА“

Колишні адютанти та товариші зброї описали повне трудів на службі Батьківщини життя Покійного Ґенерала Мирона Тарнавського. Окремо докладно змальовано перебіг Його величавого походу на вічний спочинок, зілюстрованого численними світлинами.

ЦІНА ПРИМІРНИКА зол. 5.—, з пересилкою зол. 5.50.

Історичний Календар-Альманах „Червоної Калини“ на 1939 р.

Зміст цього Календаря доказує, що український нарід не обмежувався лише до збройних чинів, але працював у всіх ділянках життя. Цілий Календар заповнений статтями та споминами про дипльоматичні звязки України з чужими державами, про працю дипльоматичних місій, посольств, про мирові переговори і т. д. В Календарі нові, ніде не друковані та актуальні матеріяли, ілюстровані оригінальними світлинами українських дипльоматичних посольств і місій.

ЦІНА зол. 1.50, З ПЕРЕСИЛКОЮ зол. 1.85.

ЧУЖИНЦІ ПРО УКРАЇНУ

цінна, ревеляційна й дуже на часі праця проф. д-р Володимира Січинського. В книзі є зібрані спомини і замітки про Україну й українців мандрівників, дипльоматів, купців, науковців ріжних культурних народів від найдавніших часів. Це незвичайно цінна скарбниця для пізнання минулого й сучасного українського народу у всіх проявах його життя і творчости.

Цю книжку повинен прочитати кожний культурний українець!

ЦІНА ПРИМІРНИКА зол. 2.—, З ПЕРЕСИЛКОЮ зол. 2.50.

Спомини ґен. Антона Кравса

„ЗА УКРАЇНСЬКУ СПРАВУ“

Цею книжкою передає достойний автор нащадкам переживання власні й УГА за Збручем в часі змінливих подій, переворотів та переходів

ЦІНА зол. 1.—, З ПЕРЕСИЛКОЮ зол. 1.25.

„Червона Калина“, Львів, вул. Зіморовича ч. 12., почт. скр. ч. 43.

Дбай про здоровля!

мясні вироби „ЦЕНТРОСОЮЗУ"
свіжі — здорові — поживні

Від 1. березня розпочинає

посезонову продаж

Е. Думин

Львів, Коперника 4

новости жіночі і мужеські

Високовартні річи

За половину ціни

КАВУ „ПРАЖІНЬ"

пє кожний, хто раз спробував.

„Суспільний Промисл" — Львів 24. Жовківська ч. 188.